

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**BOĞAZIÇI KÖYLERİNDEN
ANADOLUHİSARI'NDA
YERLEŞİM DOKUSU ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Mimar F. Gül Demet SARI

**F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Semra TOKAY

İSTANBUL, 1996

BOĞAZIÇI KÖYLERİ'NDEN ANADOLUHİSARI'NDA YERLEŞİM DOKUSU ÜZERİNE BİR İNCELEME

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ENGLISH SUMMARY

1- GİRİŞ BÖLÜMÜ	1
1.1. Konum - Önem	1
1.2. Kısa Tarihçe	2
1.3. Boğaz Oluğunun Oluşumu	3
2- BOĞAZIÇI BÖLGESİ'NİN FİZİKSEL YAPI ÖZELLİKLERİ	4
2.1. Boğaziçinin Sınırları	4
2.2. Jeolojik Yapı	4
2.3. Topoğrafik Yapı	6
2.4. Deniz Akıntıları	11
2.5. İklimi	12
3- BOĞAZIÇI BÖLGESİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ	16
3.1. İlk Yerleşimler	16
3.2. Bizans Dönemi Yerleşimi	18
3.3. Osmanlı Dönemi Yerleşimi	20
3.4. Günümüz Boğaziçi Yerleşimi	23
4- BOĞAZIÇI'NDE ULAŞIM	28
4.1. Deniz Ulaşımı	28
4.2. Kara Ulaşımı	30

5- ANADOLUHİSARI'NIN BOĞAZIÇI'NDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	36
5.1. Konum ve Önemi	36
5.2. Kısa Tarihçe	38
5.3. Anadoluhisarı Mesireleri	43
6- ANADOLUHİSARI'NIN FİZİKSEL YAPI ÖZELLİKLERİ	50
6.1. Jeolojik Yapı	50
6.2. Topoğrafik Yapı	50
6.3. İklimi	51
6.4. Bitki Örtüsü	51
7- ANADOLUHİSARI'NIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	53
7.1. Yapı Tipleri	55
7.2. Mekansal Özellikler	81
7.3. Dokusal Özellikler	92
8-SONUÇ	118
RESİMLER	127
KAYNAKLAR	137

ÖZET

Bu çalışmanın çıkış noktasını 1990-1991 yıllarında M.S.Ü. Şehircilik kürsüsünde hazırlanan proje oluşturmaktadır.

Yapılan bu proje çalışmasında, Anadoluhisarı'nın Boğaziçi sahili ve Göksu Deresi boyunca uzanan kıyı mekanında, bir rekreasyon alanı düzenlemesi üzerinde uğraşılmıştır. Ayrıca bu çalışma esnasında yapılan tespit çalışmaları bölgeyi yakından tanımaya olanak sağlamıştır. Anıtlar Yüksek Kurulunca 1. derece tarihi sit alanı olarak belirlenen Anadoluhisarı mahallesinde son altı yılda, yerleşim dokusunda olmasa bile yapı ölçeğinde değişiklikler olmuştur.

Bu tez çalışmasının amacı Boğaziçi ölçeğinden yaklaşarak , Anadoluhisarı mahallesindeki yerleşim dokusunun gelişmesini incelemektir.

İstanbul gibi büyük bir metropolün parçası olarak tez konusunu oluşturan Boğaziçi bölgesi güneyde Üsküdar-Beşiktaş ile kuzeyde Anadolu-Rumeli Kavağı ile sınırlandırılmıştır.

Boğaziçi'nde M.Ö.685 yılından bu yana bir yerleşim dokusunun oluşumundan bahsedilebilir. Yaklaşık 2500 yıllık bir süreç içerisinde Boğaziçi pekçok fiziksel ve yapısal değişikliğe uğramıştır. Bu çalışmada Boğaziçi ve çevresi üç aşamada incelenmiştir.

Birinci aşamada Boğaziçi ve çevresini tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu bölümde Boğaziçi bölgesinin coğrafi ve beşeri konumuna bağlı olarak kazandığı önem anlatılmıştır. Boğaziçi ve çevresinin fiziksel yapısı incelenirken, yerleşimin tarihçesi ve gelişme evreleri de ele alınmıştır. İlk çağlarda ve Bizans döneminde bölgede yoğun bir yerleşimden bahsedemeyiz. Ancak Osmanlı döneminde Boğaziçi gerçek kimliğine kavuşmuştur. Günümüzde ise nüfusun

artması ve ulaşım sisteminin değişmesinin Boğaziçi dokusuna etkileri ele alınmıştır.

İkinci aşamada tipik bir Boğaziçi köyü olan Anadoluhisarı etüd edilmiştir. Osmanlı döneminden günümüze kadar yerleşmenin tarihsel gelişimi ve yörenin fiziksel özellikleri ele alınmıştır. Anadoluhisarı'nın yapısal özellikleri incelenirken yapı tiplerinden başlayarak, bunlara bağlı olarak oluşan , mekansal ve dokusal özelliklerde incelenmiştir.

Üçüncü aşamada Anadoluhisarı ve çevresinin, Osmanlı dönemi boyunca, 500 senede sahip olduğu eşsiz güzellikteki dokusunun günümüzde karşılaştığı sorunlar işlenmiştir. Boğaziçi ölçeğinde ve Anadoluhisarı ölçeğinde yapılması gereken koruma çalışmalarına değinilmiştir.

Tüm bu çalışmalar sonucunda Anadoluhisarı üzerinde yapılacak çalışmalara zemin hazırlayacak tespitlere ulaşılmak hedeflenmiştir.

SUMMARY

This thesis came out from the project that was made in the Universtiy of Mimar Sinan in 1990-1991 years.

In that project I have studied Anadoluhisar's seaside and Göksu river to produce a recreation area. Also in this work I have determined the streets, buildings, and castle of Anadoluhisarı which is the aldest ottoman village in Bosphorus.

In this thesis I aimed to study the settlement of Anadoluhisarı starting from the scale of Bosphorus.

It's supposed that there has been an ancient settlement in Bosphorus since 685 BC. Through 2500 years period of time, Bosphorus has reached today by means of various structural and physical changes. In this thesis Bosphorus and its environments are studied in three stages.

In the first stage, the significance of Bosphorus related to its geographical and social statue, is studied. The history of the settlement and stages of development are also taken into account, during the examination of the physical structure of Bosphorus and its environment. Although there has been no significant settlement in the region during the ancient times and Byzantium Period, Bosphorus gained its original identity during the Ottoman Empire Period. Coming today, the effects of the increase in population and the changes in vehicular circulation routes, on the texture of Bosphorus, are examined.

In the second stage Anadoluhisarı , a typical Bosphorus village, is studied. The historical evaluation and the physical characteristics of the settlement through the priod of Ottoman Empire up today are examined. During the study of structural characteristics of Anadoluhisarı, the building types of the region and their spacioual and textural characteristics are also taken into account.

Bosphorus gained its beautiful texture during the settlement of Ottoman Empire through 500 years of period. In the third stage, the problems of the Bosphorus and its environment met today are explained and some preservation ideas are formed.

1. GİRİŞ BÖLÜMÜ

1.1. KONUM - ÖNEM

İstanbul Boğazının, Karadeniz ve Akdeniz kültür yaşamlarını birleştiren tek deniz yolu olması ve ayrıca Avrupa ile Asya'yı bağlayan kara yollarının, Boğaz'da birbirlerine bağlanmaları, İstanbul'un tarih boyunca gelişmesini etkilemiştir. Boğaz yöresini diğer bölgelerden ayıran, ona ayrı bir karakter veren bu faktördür. Yöre ilk çağlardan itibaren büyük ölçüde şehirleşmiş, İstanbul büyük bir endüstri, ticaret ve kültür merkezi olmuştur. Şehrin üç tarafının suyla çevrili olması (doğuda Boğaziçi, kuzeyde Haliç, güneyde Marmara Denizi) ve karadan yalnızca bir yönden ulaşılabilmesi, stratejik konumunu arttırmış, Haliç ve Boğaz gibi doğal iki limana sahip olması şehrin gelişmesinde etkili olmuştur.

İstanbul Boğazı, Karadeniz bölgesinin yegane kapısı olarak ilk çağlardan beri bir yandan doğu, orta ve güney Asya'dan, bir yandan da orta Avrupa ve Balkanlar'dan gelerek bu kapıda düğümlenen en önemli ticaret yollarının kavşağı olarak rol oynamıştır. (Erinç, 1973)

Roma ve Bizans devirlerinde bile İstanbul Boğazı ve çevresi büyük önem kazanmıştır. Boğaziçi bölgesinin şehrsel fonksiyonlarının merkezi olan İstanbul, yüzyıllar boyunca dünya ticaret ve endüstrisinin merkezi olmuştur.

Uzun yıllar dünya üzerinde etkinliğini koruyan Bizans'ın başşehri, devletin zayıflama döneminde, ekonomisinin zayıflaması sonucu Pisa, Genova ve Venedik ekonomisine teslim olmuştur. Ancak Osmanlı dönemi, İstanbul'a eski itibarını yeniden kazanma şansı tanımıştır.

İstanbul Boğazı ve çevresinin herşeyden önce konumla ilgili olan bu tarihi fonksiyonel yapısı bugünde yurt ölçüsünde devam etmektedir. İstanbul Türkiye'nin en kalabalık şehri, en büyük limanı, en büyük endüstri yöresi, en büyük ticaret merkezidir.

1.2. KISA TARİHÇE

İstanbul Boğazı'nın yaygın adı olan " Bosporos " Yunanca'da " İnek geçidi " anlamına gelmektedir. Bu ad Yunan kaynaklarında, İo söylencesi olarak geçen mitolojik bir öyküden kaynaklanır.

"İo, Argos kralı İnakhos'un kızıdır, babası İnakhos, sonradan adını alan ırmağın tanrısı ve Okeanus'un oğlu sayılır. İo Argos şehrinin Hera tapınağında rahibedir. Günün birinde Zeus İo'yu görür ve kızın güzelliğine vurulup ona yaklaşır. Hera bunu öğrenince büyük kıskançlığı kapılır, baş tanrıda sevgilisini karısının öfkesinden korumak için beyaz bir inek haline dönüştürür ve bu hayvanla hiçbir ilişkide bulunmadığına dair Hera'ya yemin eder. Tanrıca ineğin kendisine verilmesini şart koşar, İo'yu alıp başına bingözlü dev Argos'u bekçi olarak diker. Zeus bu kezde Hermes'i gönderir, Argos'u büyüleyerek öldürmesini sağlar. Ama tanrıça Hera bir atsineği musallat eder ineğe, İo deli gibi kıtadan kıtaya koşar, atsineğinden kurtulamaz bir türlü. Bir denize, bir boğaza adını verdikten sonra, Kafkas dağlarında bir kayaya mihlanmış Prometheus'a rastlar. İo başına gelenleri Prometheus'a anlatır." (Erhat, 1989)

İnek biçimine girip karnında Hellen'lerin baştanrısı Zeus'un tohumunu taşıyan, kıtadan kıtaya atlayarak geçtiği yerlere adını veren İo, İstanbul Boğazı'ndan da geçer. O günden sonra İstanbul Boğazı'nın adı " Bosporos " olarak anılır.

Günümüzde " İstanbul Boğazı " yada " Boğaziçi " adları kullanılmaktadır. Bosporos ve İstanbul Boğazı adları Boğaz oluşunun fiziksel coğrafya olarak adıdır. Boğaziçi ise bir beşeri coğrafya kavramıdır.

İlkçağ Boğaziçi'si hakkında bilgiler çoğunlukla mitologya'ya dayanır. Bu dönemde Boğaziçi kıyılarında geniş çaplı bir yerleşme söz konusu değildir. Deniz, tarım ve hayvancılıkla ilgili bazı önemsiz kuruluşlar ve dinsel içerikli bazı adak ve mabetler yapı tiplerini oluşturur. Bizans

döneminde de aynı yapılaşmalar sürmüştür ve küçük köyler kurulmuştur. Ancak Bizans'ın zayıflamasıyla bunlar yavaş yavaş ortadan kalmıştır.

Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra terkedilmiş görünümdeki Boğaziçi hem askeri açıdan hem de yerleşim bölgesi olarak hızlı bir gelişim sürecine girmiş 500 yıllık bir sürede kentin vazgeçilmez bir üyesi haline gelmiştir. Boğaziçi'nin gerçek karakterini Osmanlı döneminde kazandığı söylenebilir.

1.3. BOĞAZ OLUĞUNUN OLUŞUMU

Boğaz oluğu bir vadi niteliğindedir. Ancak oluşumu ile ilgili birçok tez ileri sürülmüştür. Bu görüşleri dört grupta toplamak mümkündür. (İslam Ansiklopedisi, 1970)

Birinci görüş, Boğaz'ın Karadeniz'in taşması sonucu, aşınma ile ortaya çıkmasıdır.

İkinci görüş, Boğaz'ın bir volkanik patlama sonucu oluşmasıdır.

Üçüncü görüş, Boğaz'ın tektonik hareketler sonucu, çökmeden ötürü ve patlama olmadan, kırılma ile ortaya çıkmasıdır.

Dördüncü görüş, 3. Zaman sonucunda bugünkünden daha düşük seviyede olan Karadeniz'in, 4.zaman ortalarına doğru nehir yataklarını istilasısı sonucu oluğun genişlemesidir.,

Üzerinde birleşilen görüş de budur.

2- BOĞAZIÇI BÖLGESİ'NİN FİZİKSEL YAPI ÖZELLİKLERİ

2.1. BOĞAZIÇI'NİN SINIRI

İstanbul Boğaz'ı coğrafi bakımdan Türkiye'nin Marmara Bölgesinde bulunur. Boğaziçi, iki kıta ve iki denizi birleştiren önemli bir kavşaktır. Gerek Avrupa ile Asya arasındaki kara yolu gerekse Karadeniz'le Akdeniz arasındaki deniz yolu çok eski zamanlardan beri kullanılmaktadır.

İstanbul Boğaz'ı ve çevresi biri dar, diğeri çok daha geniş olmak üzere iki şekilde sınırlanabilir.

Dar anlamda Boğaz ve çevresi, Boğaz'ın kuzey ayağından başlayarak iki yanda güneye doğru genişleyerek uzanan, kabaca üçgen şeklindeki alandır. Bu alanın tabanı Küçükçekmece - Tuzla arasındadır. Bu alan İstanbul Boğazı ve çevresinde antik çağdan beri beliren çekirdeğidir. Buna "iç yöre" denir.

Geniş anlamda Boğaz ve çevresi, Terkos, Büyükçekmece ve Tuzla - Anadolufereni arasındaki alandır. Buna da "dış yöre" denir. İç yöre sosyo - ekonomik yönden bu alanı besler.

Bu tezde ele alınan Boğaziçi ve çevresinin sınırı daha dar tutulmuştur. Böylelikle araştırmada daha düzgün sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Tezde incelenecek Boğaziçi yöresi Üsküdar - Beşiktaş hattı ile Anadolu - Rumelikavağı hattı arasındaki kısımdır.

2.2. JEOLJİK YAPI

İstanbul Boğazı ve çevresi jeolojik formasyonları ve topoğrafik özellikleri bakımından çok çeşitli bir yöredir. Boğaz yöresinde topoğrafyanın esas unsurunu, yüksekliği 100 - 200 m. arasında oynayan alçak bir plato meydana getirir. (Erinç, 1973)

İstanbul Boğazı ve çevresinin jeolojik yapısını yaş ve litoloji bakımından iki gruba ayırarak özetlemek mümkündür. Bunlardan biri temel ikincisi ise örtü formasyonlarıdır. Yörenin temeli Silur, Devon ve Haliç'in kuzeybatısında yeralan bir şerit boyunca Karbon'dan oluşmuştur.

İstanbul ve çevresinin en yaygın serileri, temeli oluşturan kıvrımlı paleozoik (1. zaman) oluşumlarıdır. Temel Üzerinden tersier (3. zaman) serileri ve depoları yer almaktadır. Bunlar daha az kıvrımlı ve kırıklı bir yapı gösterirler. Paleozoik döneme ait sistler, kuvarsitler çok sert oldukları için kalkerden farklı aşınım etkisinde kalmışlardır. Sistler kolayca aşınmış, kalker ve kuvarsitler çok sert oldukları için fazla aşınmamış ve özellikle Anadolu yakasında Çamlıca ve diğer tepeler ortaya çıkmıştır.

Rumeli tarafında, Boğaz ve Haliç'e inen vadilerde sist ve mavi kalker oluşumlar görülmüştür. Bunların üzerini yumuşak toprak haline dönüşebilen Andeziz damarları kaplamaktadır. Kuvarsit oluşumuna pek rastlanmaz.

Belgrad ormanının Karadeniz'e inen yönünde ve Uskumru köyünden Kilyos'a kadar uzanan bölgede lavlar ve indifai tüfler yeralmaktadır.

Belgrad ormanındaki Paleozoik sistler kalınlığı bir hayli olan tortul bir kum ve çakıl tabakası ile kaplıdır.

Boğaziçi'nin doğu yakasındaki ise paleozoik döneme ait, yer yer değişime uğramış, genellikle geçirimsiz olan oluşumlar görülmektedir. En karakteristikleri, yumlulu kalker, radiolarit, killiştir, grovak ve kalkerdir. Kıyıya yakın yerlerde kalkerler, kıyıda uzaklaştıkça sistler hakimdir.

Küçüksu su bölümü çizgisinin kuzey - batı kısmında andezitler görülmektedir. Güney yamacında kalan düzlüklerde kırmızı renkli kuvarsit çakıllarını ihtiva eden kumlu ve gevşek yapısıyla neojen yapıları dikkati çekerler. (Erinç, 1973)

2.3. TOPOĞRAFİK YAPI

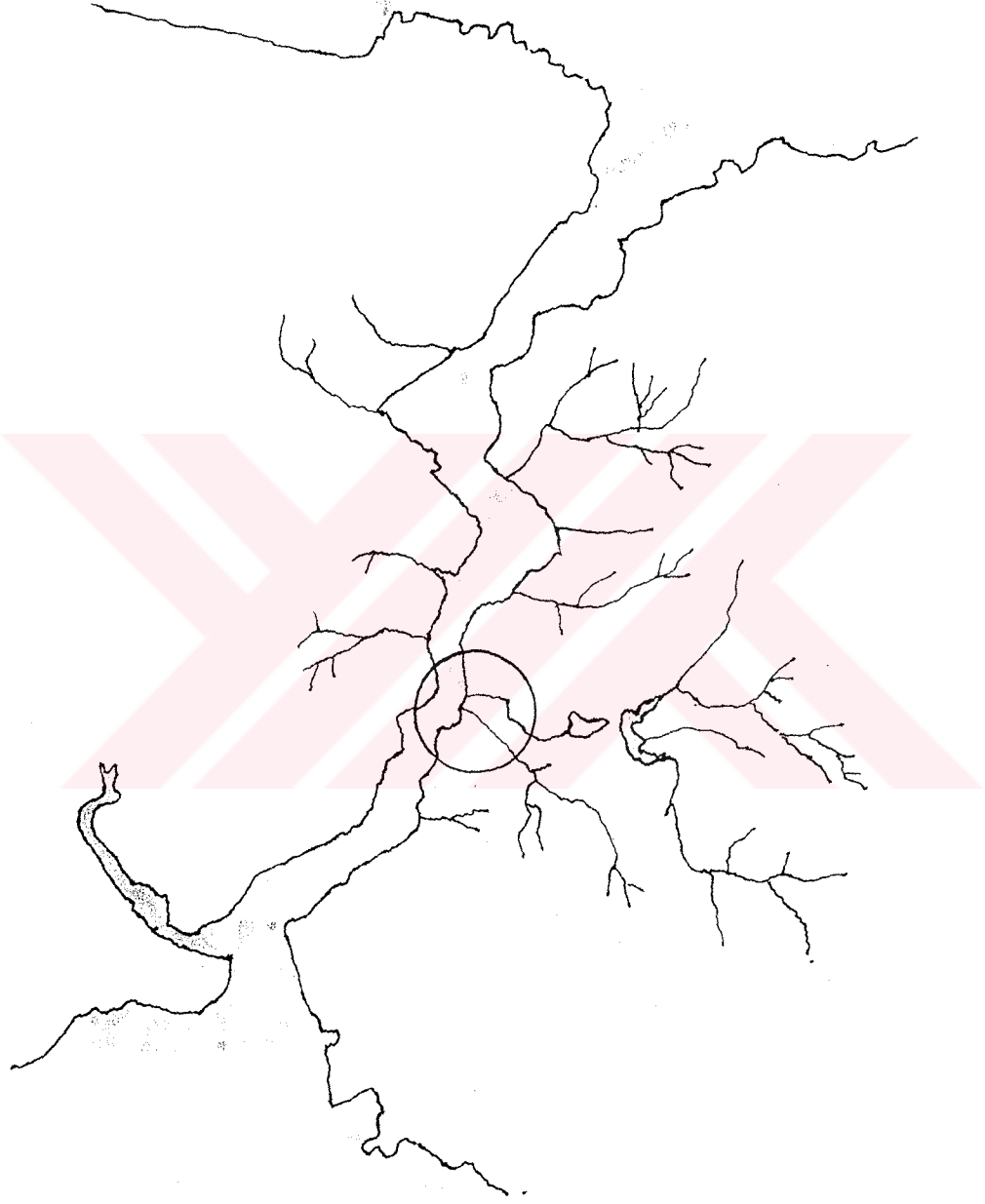
Boğaziçi bölgesi topoğrafik yapı olarak bir plato niteliğindedir. Plato yüksekliği 100 - 200m. arasında değişir. Marmara ve Karadeniz'in derin çukurlarını bir eşik gibi ayıran bu plato yükselti basamaklarının ve arızalarının dağılışı bakımından Boğaz'ın her iki yakasında asimetrik bir durum gösterir. Batıda en yüksek kısımları Karadeniz kıyılarında (Kocataş ve Belgrad ormanı çevreleri, 200 - 230m.) doğuda ise Marmara'ya (Çamlıca 262m., Kayışdağ 438m., Aydos 530m.) çok daha yakındır. (Erinç, 1973)

Boğaz platosu üzerinde yoğun bir vadi zinciri yer alır. Vadilerle parçalanan plato, tepe ve vadi kurgusu açısından hareketli bir görünüm taşımaktadır. Plato üzerinde geniş düzlükler azdır. Eğimlerin dikliği ve geniş düzlüklerin azlığı yerleşim alanlarının seçimini, gelişme tarzını ve kara ulaşım ağını etkilemiştir. Boğaz boyunca yerleşim yerleri, antik çağdan itibaren vadi ağızlarındaki küçük düzlüklerde kurulmuş ve çekirdekler uzun süre birbirlerine bağlanamamıştır. (Erinç, 1973)

Platoyu yaran vadilerin en önemlisi, yöreyi ortadan ikiye bölen İstanbul Boğazı'dır. Plato üzerindeki diğer vadiler ve tepeler Boğaz oluşu vadisine açılırlar. (Bkz. şekil 2.1)

Bu yarıma ve onun çok önemli sonuçları olan topoğrafik parçalanma ve kuvvetli eğimler Kuaterner sırasında büyük ihtimalle son glasiyele rastlayan daha alçak bir taban seviyesine göre meydana gelmiş olmalıdır. Bununla beraber Boğaz'ın tabanı - 110 m.'ye kadar indiği gibi, birçok vadilerin tabanlarında da alüviyal dolgu kalınlığı 20 - 30 m.'yi aşar. Bu yarıma sonucu vadi deniz tarafından doldurulmuş ve birçok vadilerin ağzında koylar meydana gelmiştir. (Erinç, 1973)

Platonun yapısal özellikleri dikkatle incelendiğinde, planda birbiri ardısıra yeralan vadi - burun (tepe) coğrafi oluşumlarının varlığı görülecektir. Kuzeydoğudan, güneybatıya doğru uzanan Boğaz oluşu dümdüz giden bir kanal değildir, beş yerde yön değiştirir. Kıyılar ana hatları itibariyle paraleldir.

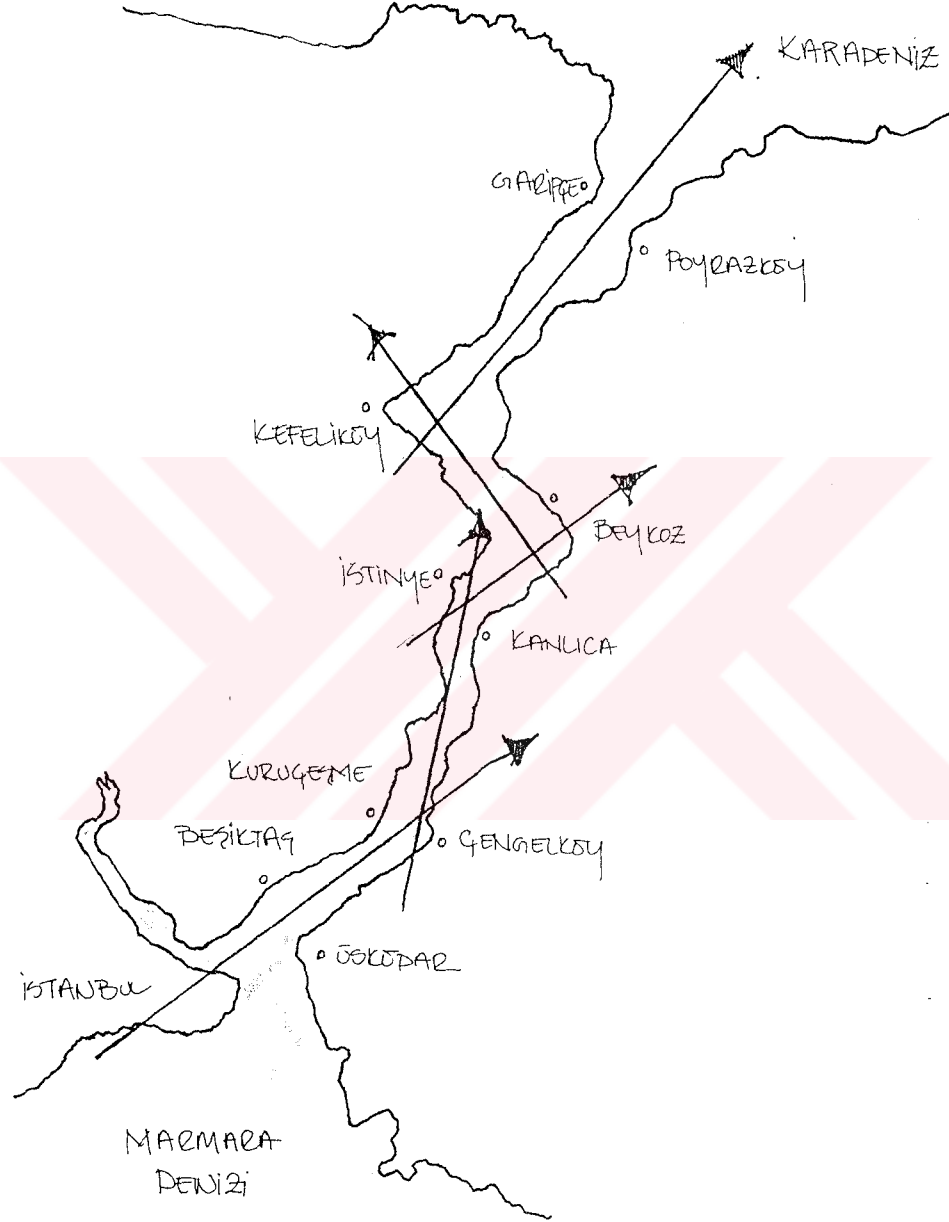
Şekil 2.1. Boğaziçi Su Havzaları (Aysu, 1973)

Boğaz oluşu, ekseninin beş ayrı noktada kırılmasıyla farklı altı ayrı bölüm (mekan) oluşmaktadır. Nilüfer Ağat, çalışmasında bu bölümleri Raum olarak adlandırmıştır. Ve her raum için manzara noktaları tespit etmiştir. (Ağat, 1963) (Bkz. şekil 2.2)

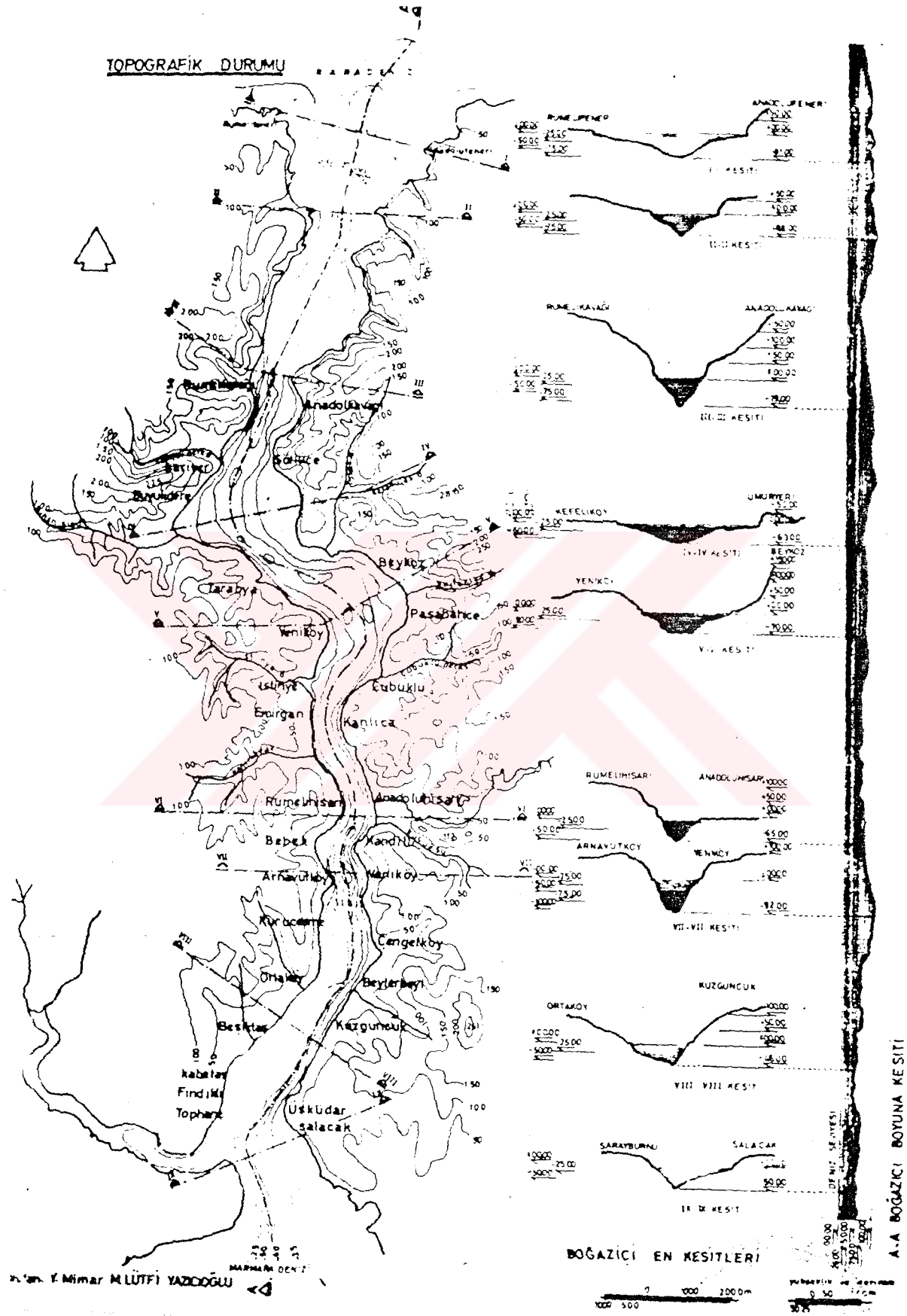
Coğrafi yapısının sistematik bir düzen içerisinde yer alması Boğaziçi'ne ayrı bir güzellik kazandırmaktadır. Zengin hareketli topoğrafik yapı yerleşim alanı olarakta eşsiz bir değerdir.

SUALTI TOPOĞRAFYASI

İstanbul Boğazı'nın tabanında birçok çukur ve tümsek vardır ve taban güney - kuzey doğrultusunda 0,001 derece eğimlidir. Boğazı baştan başa kateden Boğaz oluşunun derinliği 50 - 70 m. olup, güneyde Beşiktaş ile Üsküdar ve Kuzguncuk arasında kendi eksenini boyunca uzanan 25 - 30 m. seviyedeki bir sırt ve iki yan oluşu ayrılır. Kuzeye gidildikçe ortadaki sırt kaybolur ve tek bir oluk olur. Boğazın her iki ucunda en çok - 50 m. derinlikte birer eşik bulunur. Kuzey eşik düzensiz ve yarım daire şeklindedir ve Rumeli - Anadolu fenerleri'nden sonra yer alır. Diğer eşik ise Boğaz'ın güney girişinde Sarayburnu - Selimiye arasındadır. (Bkz. şekil 2.3) Boğaziçi'nde derin çukurlarla sığıklarda mevcuttur. Arnavutköy - Vaniköy arasındaki çukurun derinliği 106 m., Bebek Cami ile Kandilli burnu arasındaki ikinci çukurun derinliği 120 m.'dir. Ayrıca Rumeli Feneri önünde Öreke Taşı sığılığı, Büyükdere karşısında Umur sığılığı ve Beykoz ile Serinburnu, Yeniköy ve İstinye arasındaki sığıklar başlıcalarıdır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Şekil 2.2. Boğaz Oluğunun Eksenindeki Kırılma Noktaları (Ağat,1963)

Şekil 2.3. Boğaziçi Topoğrafyasının En ve Boy Kesidi
(Yazıcıoğlu, 1980)

2.4. DENİZ AKINTILARI

Karadeniz ve Marmara denizi arasındaki su değişimi Boğaz yolu ile olur. Boğaz akıntıları Karadeniz'den Marmara'ya yönelen üst akıntı ve Marmara'dan Karadeniz'e doğru olan bir alt akıntıdan oluşmaktadır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Varlığı eskiden beri bilinen esas büyük yüzey akıntısı, kuzey - kuzeydoğudan, güney - güneybatıya doğru hareket ederek Karadeniz'in fazla suyunu Marmara ve Ege denizleri yoluyla Akdeniz'e gönderir. İstanbul Boğazı'nın girintili çıkıntılı yapısı üst akıntı yanında koylarda küçük ters akıntılarda oluşturur. Kuzeye doğru giden en büyük ters akıntı Sarayburnu'ndan başlayarak Rumeli sahilini takiben Arnavutköy burnuna kadar gelir. Bu anaforlar esas akıntıdan ayrılıp koyları kuzey doğrultusunda takip ettikten sonra sağa ve sola kıvrılıp tekrar ayrıldıkları akıntı ile birleşirler. (Ağat, 1963)

Şiddetli ve sürekli güney rüzgarların estiği zaman Boğaz suları tamamen ters istikamete akar. Güneyden kuzeye yönelen bu akıntıya "Orkoz" denir.

Bu yüzey akıntılarının yanısıra, güneyden kuzeye giden alt akıntıya "Kanal" denir. Ancak çok şiddetli kuzey rüzgarları estiği zaman Karadeniz'in suları bütün Boğaz oluşunu kaplayarak alt akıntıyı ortadan kaldırır. Kanalin suların kışın ılık, yazın çok soğuktur. 1942 - 1944 yıllarında P. Ullyott ve O. Ilgaz'ın yaptığı çalışmalar sonucunda kuzey eşiği üzerinde yalnız az tuzlu Karadeniz sularının bulunması Marmara'dan gelen suların Karadeniz'e çıkamadığını göstermektedir. Bundan üst akıntıya karışan ve kuzey eşiğine yaklaştıkça hacmi küçülen kanal sularının tekrar Marmara'ya döndüğü sonucu çıkmaktadır. (Ağat, 1963)

2.5. İKLİMİ

İstanbul Boğazı ve çevresinde bölgesel ve yerel iklim koşulları hüküm sürer. Bölgesel iklim Akdeniz iklim koşullarını gösterir. (Erinç, 1973)

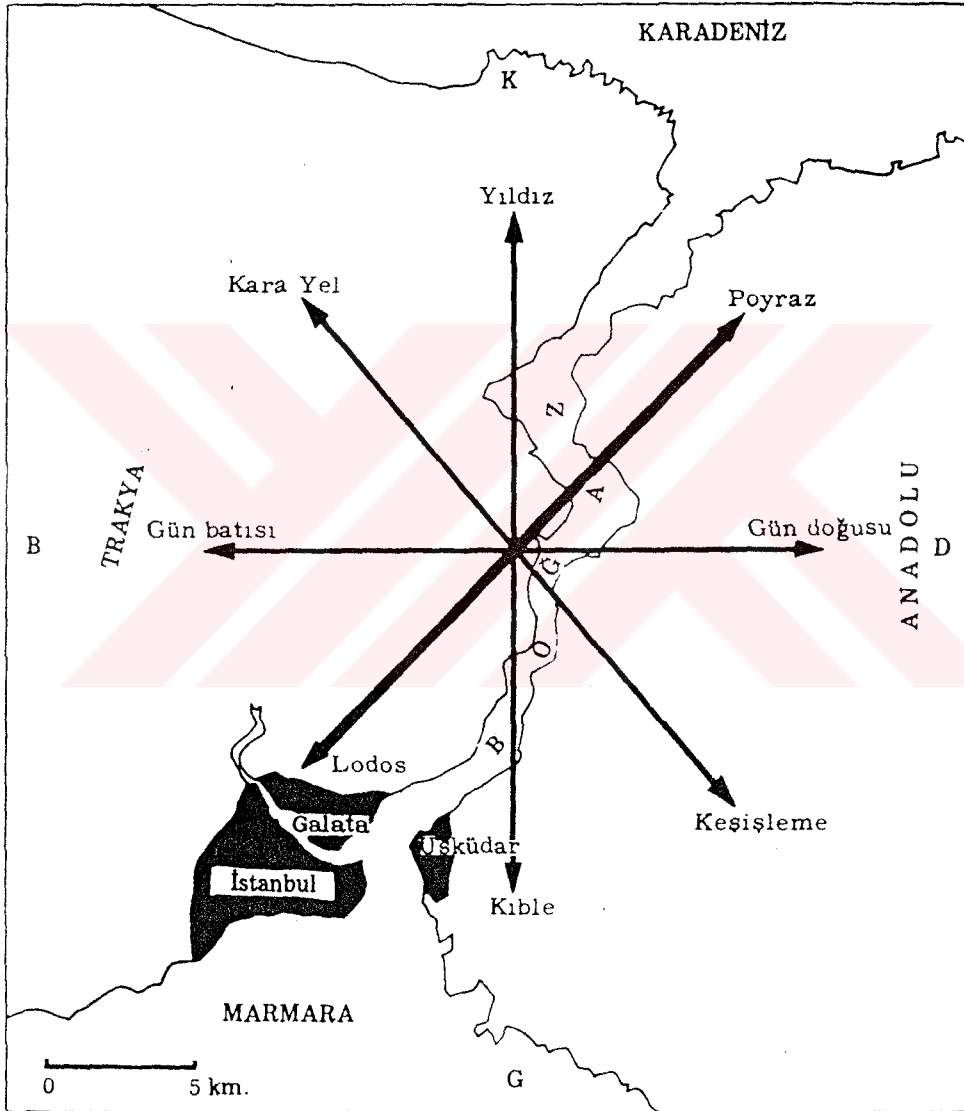
Yazlar sıcak ve kurak, kışlar yağışlı geçer. Hazirandan ağustos sonlarına kadar yarı kurak şartlar etkilidir. Yaz sıcaklıkları genellikle yüksektir. En sıcak ay ortalamaları 23 - 25 derece, mutlak maksimum sıcaklık 36 - 41 derecedir.

Kışlar genellikle ılımandır. En soğuk ay ortalamaları 5 - 7 derecedir. Kuzeyden gelen kutbi hava kütlelerine bağlı olarak donlu ve karlı günler görülebilir. Boğazda kış döneminde toprak ısı yüzeyde 5 dereceye kadar düşer ve bu sırada toprakta ısı terlemesi meydana gelir.

Yörenin bölgesel iklim bakımından bir özelliğide, sirkülasyon açısından çok hareketli bir saha olması ve hakim hava hareketinin kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda olmasıdır. Yani kabaca İstanbul Boğazı eksenini boyunca ve ona paralel olarak meydana gelmesidir. Sirkülasyon en büyük şiddete Boğaz eksenini boyunca erişir. Bunun dışında topoğrafyanın sirkülasyonu yön ve şiddet bakımından etkilediği ve özellikle tabii vedilere doğru sapmaların meydana geldiği tespit edilmiştir.

Yerel iklim etkisi, bölgesel iklim koşullarının, yörenin sınırları içinde nispi konum, yükselti, topoğrafya özellikleri ve vejetasyon karakterleri etkenlerine bağlı olarak, bir yerden ötekine önemli değişiklikler gösterir ve birbirinden ayrı yerel iklim tiplerini ortaya çıkarır. Böylece kuzeyde Karadeniz kıyıları, ortada platolar sahası, güneyde Marmara kıyıları olmak üzere üç yerel iklim tipi oluşur. (Erinç, 1973)

Karadeniz kıyıları denizsel bir yerel iklim arzeder. Günlük ve yıllık ısı farkları en az, yaz mevsimi güney kıyılarından daha az sıcaktır. En soğuk ay şubatı kaymıştır.

Şekil 2.4. Boğaziçi'nde Esen Rüzgarlar

Platolar sahasındaki iklim, kış suhunetlerinin ve mutlak nemin en düşük olduğu, yıllık yağış etkisinin en yüksek ve yaz kuraklığının en hafif, yaz sıcaklığının ise en az yüksek olduğu yerel iklim tipidir.

Marmara kıyıları boyunca uzanan kıyı şeridi, özellikle bunun kuzey rüzgarlarına kapalı Kocaeli kıyılarında, kış mevsimi platolardan belirli şekilde daha sıcak, kar örtüsü çok daha kısa süreli, yazlar daha sıcak, yağış önemli derecede daha az ve yaz kuraklığı mutlak kuraklık sınırına yakın derecede şiddetlidir. (Erinç, 1973)

Boğaziçi'nde hakim rüzgarlar iklimi belirler. (Bkz. şekil 2.4) Yazın serinlik, kışın soğuk - kuru hava yaratan rüzgar mayıs ayı başından itibaren ağustos sonuna kadar eser.

Lodos kışın ılımlı bir hava koşulu, yazında Marmara'da ısınarak boğucu rüzgar getirir. Hisarlar'dan itibaren kuzeye çıkıldıkça yerel iklim özellikleri görülür. Boğaz'da iklimatik yapıda başlıca iklim değişikliklerini rüzgarlar, ısı, radyasyon, yağış, atmosferik kirlenme ve basınç oluşturur.

İstanbul Boğaz'ı rüzgarları yöneltecek bir oluk görevi görür. Sirkülasyonun genellikle kuvvetli olmasını ve topoğrafyanın derin vadilerle yarılmış ve genellikle konveks bir karakter göstermesini, İstanbul yöresine kirli havanın birikmesini önleyen ve kolayca drene edilmesini sağlayan çok olumlu bir etki olarak hatırlamak gerekir.

2.6. BİTKİ ÖRTÜSÜ

İstanbul Boğaz'ı ve çevresinde bitki örtüsü, hem bölgesel, hem de yerel iklim koşullarının oluşumunda büyük rol oynamıştır. Geçmiş dönemlerde orman, kuru ve bahçeleriyle zengin olan Boğaziçi, bitki örtüsü bakımından Akdeniz ikliminden, Karadeniz iklimine geçişi yansıtır. Genel olarak bitki örtüsü, doğal bitkilerden, kuru, park ve konut bahçelerinden oluşur.

Doğal bitki örtüsü ormanlar hariç, Akdeniz iklimine has makilerden oluşur. Bu formasyonun en önemli doğal türleri, defne, sakız, eflatun - pembe çiçekli erguvan, katırtırnağı, lobenlen, ateşdiken, akçameşe, kermes meşesidir. Korular Boğaziçi bitki örtüsünün en önemli kısmını oluşturur. Korular dışında parklar, bahçelerde önemli bir yer tutar.

Boğaziçi'nde orman dokusu tür bakımından zengindir. İklim özelliklerine göre orman dokusu içinde, kestane, meşe, karaağaç, ıhlamur, dişbudak, akasya yetişir. Tarıma ayrılan alanlarda ise mısır, çiçek, sebze yetiştirilir. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Son yıllarda Boğaz bütününde tahrip edilen orman alanlarının çalılığa, çalılık alanların çayırılığa ve çayırılığında yerleşmeye açıldığı gözlenmektedir.

3. BOĞAZIÇI BÖLGESİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. İLK YERLEŞİMLER

Tarihin ilk çağlarından beri Boğaziçi bölgesi yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır. Yerleşimin tarih öncesine değin indiği saptanmıştır. Araştırmalarda Anadolu yakasında Küçüksu ve Mahmut Şevketpaşa deresi vadilerinde, Kadıköy'de Kurbağalıdere vadisinde, Belgrad ormanı ve çevresinde, Göksu vadisinin yukarı kesimlerinde Yontmataş dönemine ait buluntular elde edilmiştir. Bu buluntular bölgedeki ilk yaşam izlerinin M.Ö. 2500 yıllarına kadar uzandığını göstermektedir. (Yazıcıoğlu, 1980)

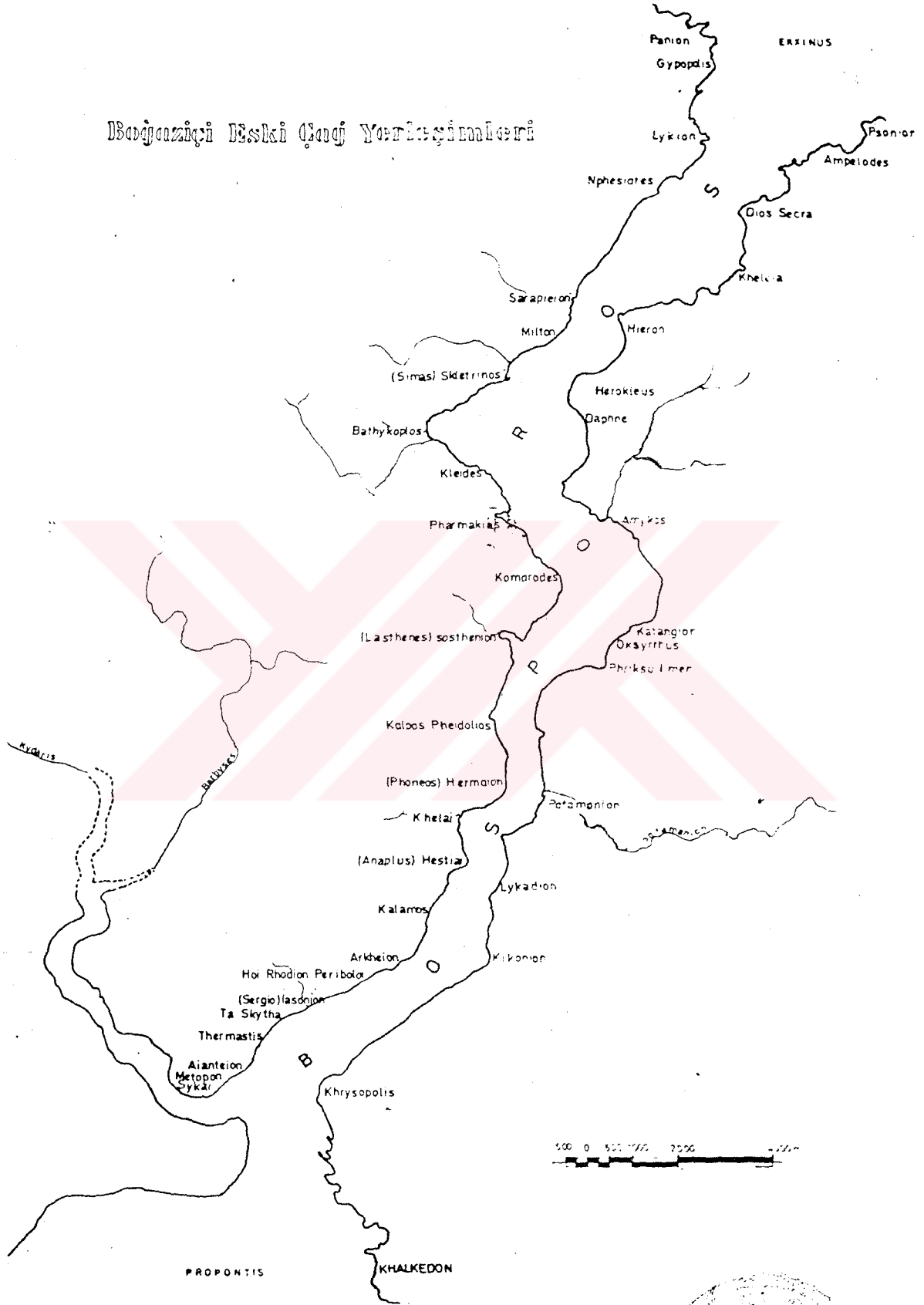
Boğaziçi'nde yaşadıkları bilinen en eski halk topluluğu Thraklardır. Ancak onlardan günümüze arkeolojik buluntular gelememiştir. Fenikeliler ise Karadeniz'deki kolonileri ile ilişkilerini Boğaziçi'nden sağladıkları için M.Ö. 1500 yıllarında Kadıköy'ün Moda burnunda büyük bir koloni kurmuşlardır.

Grekler Boğaziçi'ne yerleşmeden önce burasının stratejik nitelikte Karadeniz'e açılan bir su yolu olduğunu bilmelerine karşın, ancak M.Ö. 685'te Arkhios başkanlığında Kadıköy'e gelip yerleşmişlerdir. Üsküdar'da kuvvetli bir liman oluşturmuşlardır.

Boğaziçi gibi tarih boyunca önemli jeolojik ve politik bir bölgenin, yerleşimden çok egemenlik kurma ve elde tutma isteği ile işgal edildiğinde söylenebilir. Uzun tarih süreci içerisinde de bir çok uygarlığın peşpeşe ve üstüste gelmesi, topoğrafik yapının devinimliği ve yeterli arkeolojik çalışmanın yapılamamış olması sebebiyle; ilk yerleşim ve yapı biçimleri konusundaki bilgiler son derece kısıtlıdır.

Bilinen Bizans öncesi Boğaziçi görünümü, toplu yerleşmeler şeklinde olmayıp, su yoluyla ilişkili tek yapı yada küçük yapı grupları şeklindedir. Bunlarda çoğunlukla halkın oturduğu yapılar olmayıp mabet, adak yeri, küçük barınaklar, balıkçı iskeleleri ve ikmal yerler ile Boğaz girişlerinde bir nevi gümrük yapıları şeklindedir. (Yazıcıoğlu, 1980)

Boğaziçi'ni Eski Çağ Yerleşimlerini

Şekil 3.1. Boğaziçi'nde İlk Yerleşimler

Boğaziçi'nde M.Ö. 7. yüzyıldan sonra Yunan kolonileri kurulmaya başlamıştır. Khalkedon (Kadıköy), Khrysopolis (Üsküdar), Amykos (Beykoz), Skai (Karaköy), Metopon (Tophane), Aianteion (Salıpazarı) , Anaplus (Arnavutköy) ilk kurulan kolonilerdir. Bunlar küçük yerleşim birimleri niteliğindedir.

Bizans öncesinde, bu küçük yerleşimlerden başka, dini merkezlerin (ayazmaların) var olduğuda bilinmektedir. Karadeniz'in hırçın karakterinden çekinen denizciler, bu denize açılmadan önce ibadet etmek ve adakta bulunmak amacıyla Boğaz kıyılarına kiliseler inşa etmişlerdir. Boğaziçi, onlar için başlamakta olan uzun yolculuğun ilk durağıdır. Bu nedenle bazı köyler, ticaret gemilerine korunaklı limanlar olarakta hizmet vermişlerdir.

Ayrıca bu su yolunda egemenlik kurmak ve geçiş hakkını elde tutmak amacıyla bugünkü Üsküdar ve Kavaklar'da kaleler, karakollar ve gümrük yapıları mevcuttu.

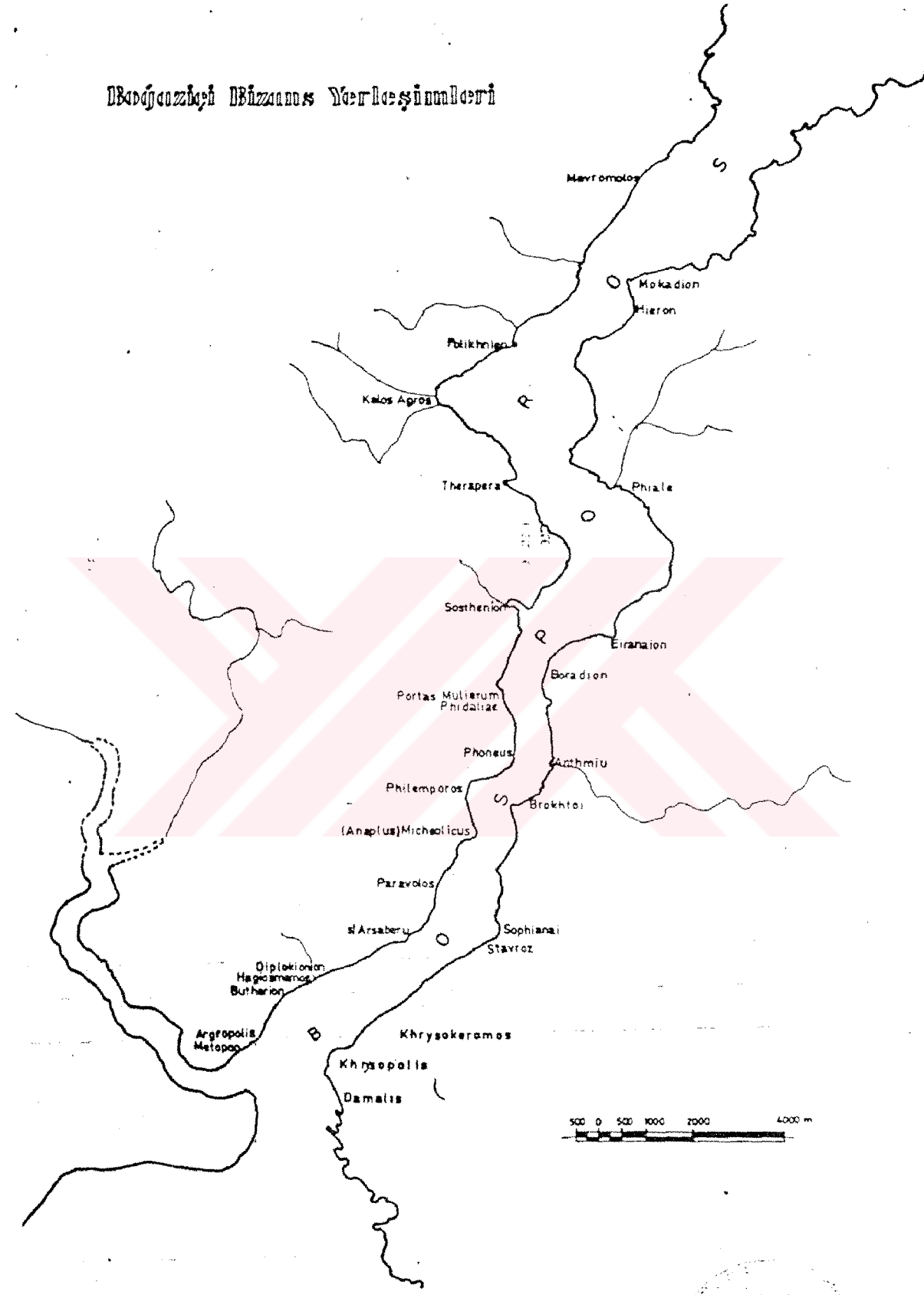
Balıkçılıkla uğraşan Bebek - Kanlıca gibi köylerde balıkçı iskele ve limanları ile küçük balıkçı topluluklarının oturduğu yapılar ve denizle ilişkisi olmayan Ortaköy - Büyükdere gibi verimli vadilerde tarımla uğraşan içe dönük küçük toplulukların tek katlı basit çiftçi evleri eski çağ yapıları arasındadır.

3.2. BİZANS DÖNEMİ YERLEŞİMİ

Bizans devrinde de Boğaziçi geniş ölçüde yerleşim alanı olarak kullanılmamıştır. Boğaziçi'nin gelişimi daha çok Bizans'ın siyasi egemenliği ile orantılı olmuş ve ilk defa bu dönemde tek bir devlet egemenliği kurulabilmiştir.

Bizans döneminde Boğaziçi'nde büyük bir kısmı denizden ulaşılan az sayıda köy mevcuttur. Boğaziçi bir sayfiye alanı olarak görülmektedir. Birçok manastır ve kilise, Bizans tarihinin ilk yıllarında kurulmuştur.

Boğaziçi Bizans Yerleşimleri

Şekil 3.2. Bizans Döneminde Boğaziçi Yerleşimleri

Küçük çiftçi evleri ve tarıma bağlı yerleşmeler, balıkçı köyleri, barınak ve iskeleler (Büyükdere - Bebek yerleşimleri), gemici barınakları, mabet ve adak yerleri Eskiçağ yerleşimlerinin Bizans döneminde devam edenleridir. Bunun yanısıra Bizans döneminde kurulan yapı ve yerleşim bölgeleride vardır.

İmparator ve saray ileri gelenlerinin yaptırdıkları saray, malikhane, büyük konutlar, sayfiye ve dinlenme yerleri gibi bina ve yerleşimler ; yeni kurulan kilise, manastır, ayazma gibi dini etkilerin oluşturduğu Arnavutköy , Kuzguncuk gibi bölgeler ve kaleler bunların arasındadır. (Yazıcıoğlu, 1980)

Bizans devrinde Boğaziçi'ndeki en gelişmiş köy Beşiktaş'tır. Boğaziçi'nin şehir merkezinden kopukluğu, kurulan küçük yerleşimlerin güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.

Bizans devletinin zayıflaması ve dış tehlikelerin büyümesi ile Boğaziçi yavaş yavaş boşaltılmıştır. Manastırlar ve dini tesislerde zamanla ortadan kalkmıştır.

3.3. OSMANLI DÖNEMİ YERLEŞİMİ

Türklerin, Trakya'ya ve Rumeli'ye geçişi ve Boğaziçi'ni kontrol altında tutma çabaları ve isteği sonucu Boğaziçi'nde Türk egemenliğinin varlığı İstanbul'un fethinden çok önceleri olmuştur. 14. ve 15. yy.'ın ilk yarısında Bizanslılar'dan boşalan Boğaziçi Türklerin eline geçmiştir. (Yazıcıoğlu, 1980)

İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra Boğaziçi'nde 15. yy. ikinci yarısında savunma amacı yanında rekreatif amaçlı yerleşimler ve kullanımlarda başlamıştır.

Fatih döneminde (1451 -1481) yeni ve güvenli bir ortama kavuşan Boğaziçi'nde Rumeli ve Anadoluhisarı kaleiçi ve etrafı, Beykoz, Üsküdar, Tophane ve Beşiktaş'ta ilk Türk yerleşimleri oluşurken, küçük hıristiyan topluluklarıda yavaş yavaş canlılık kazanıyordu.

15. yy.'da Boğaziçi'deki yerleşimler genellikle tarım ve balıkçılıkla geçinen köylerden ve saray mensuplarının yazlık, günübirlik kullanımları için yaptırdıkları köşkler ve hasbahçelerden oluşmuştur.

16. yy.'dan itibaren Boğaziçi'nde su yolu ulaşımı gelişmeye başlayınca, kayıklar ve peremeler artmış, özel iskeleler ve kayıkhaneler kurulmuştur. Beşiktaş, Rumelihisarı, Yeniköy, Beykoz, Anadoluhisarı ve Üsküdar en yoğun yerleşim yerleri olmuştur. Vadiler ve çayırlar dinlenme ve eğlenme alanları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Ortaköy ve Beylerbeyi'nden itibaren iki yakada yerleşimler hızla yayılırken, kuzeyde savunma amaçlı yeni yerleşimler kurulmuştur.

17. yy.'da İstanbul yarımadasına Anadolu'dan gelen güçler sonucu, dar gelirlili halk ve dış ticaret adamları kent dışına ve Boğaz köylerine yönelmiştir. Saray erkanı, devlet ricali ve halkın yerleşmesi sonucu Boğaziçi giderek gelişmeye başlamış ve her gruptan halkın yaşamaya başladığı bir yer olmuştur. Yine bu dönemde dış saldırılardan korunmak amacıyla Kilyos, Anadolufeneri, Rumelifeneri, Rumelikavağı ve Garipçe köyleri kurulmuştur.

18. yy.'da Boğaziçi şehrin banliyösü olarak görülebilir. Bazı yabancı elçilikler yazlıklarını Büyükdere ve Yeniköy'de inşa etmişlerdir. 3.Selim'in batı uygarlığı ile Türk geleneğini birleştirme hedefi, Boğaziçi yapılarının görünümüne değişiklik getirmiştir. Kıyı kesimlerinde ahşap sahil sarayları, yalılar, tepelerde mehtap ve görünüm köşikleri ile Boğaziçi bu yüzyılda kişilik bulmaya başlamıştır.

19.yy.'da Boğaziçi en parlak dönemini yaşamıştır. Bu yüzyılda yapılar çoğalmış, küçük kıyı meydanları ve geniş çayırlar halkın birbirleri ile karşılaştıkları gezinti ve piknik yerleri olmuştur. Boğaziçi yaz - kış oturlan köy yerleşimleri dışında, mevsimlik sayfiye yeri halini almıştır.

Yine bu dönemde deniz ulaşımının gelişmeside Boğaziçi'ndeki önemli bir değişikliktir.Boğaziçi'nde buharlı gemiler çalıştırılmaya

başlanmış, Ruslar, İngilizler ve sonrada Türkler 1844 yılında Feride-i Osmaniye'yi kurarak yaz aylarında sık Boğaz seferleri koymuşlardır.

Arkasından 1850 yılında kurulan Şirket-i Hayriye 1855 yılında Üsküdar - Beşiktaş arasında yaz - kış düzenli vapur seferlerine başlamıştır. Sonuçta yoğunluğun hızla artması ile Beşiktaş'tan sonra Bebek'e kadar Boğaziçi devamlı oturlan yerler halini alıyordu.

Osmanlı dönemi boyunca Türkler Boğaziçi'nde bir mimari ortam yaratmışlardır. Ve bir Boğaziçi medeniyeti meydana getirmişlerdir. Boğaziçi Türk İstanbul'unun şiir, musiki, edebiyat konusu, eğlence yeri ve sayfiyesi olmuştur. Osmanlı döneminde Boğaziçi yerleşimleri :

Rumeli Kıyıları

Tophane

Salıpazarı ve Fındıklı

Kabataş

Dolmabahçe

Beşiktaş

Ortaköy

Kuruçeşme

Arnavutköy

Bebek

Rumelihisarı

Baltalimanı

Boyacıköyü

Emirgan

İstinye

Yeniköy

Tarabya

Kireçburnu

Kefeliköy

Büyükdere

Sarıyer

Rumelikavağı

Boğaz ağzı

Anadolu Kıyıları

Kuzguncuk

Beylerbeyi

Çengelköy

Kuleli

Vaniköyü

Kandilli

Anadoluhisarı

Kanlıca

Çubuklu

Paşabahçe (si)

Beykoz

Sütlüce ve Umuryeri

Akbaba ve Dereseği köyleri

Yüşa Tepesi

Anadolukavağı

Boğaz ağzı

3.4. GÜNÜMÜZ BOĞAZIÇI YERLEŞİMİ

Boğaziçi İstanbul kenti bütünü içinde etkin konumunu Cumhuriyet öncesi dönemde kazanmış, ancak bu önem Cumhuriyet döneminde dahada artmıştır. İstanbul'un ticaret, sanayi ve kültür merkezi olarak 1950 'lerden itibaren hızla kentleşmesi ile bu iki mekan daha yoğun biçimde etkilemiştir. Boğaziçi her dönemde talep edilen bir sayfiye beldesi olmuştur. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Osmanlı döneminde yazlık konutlar, yalılar ve bunlara hizmet veren Boğaziçi köylerinden oluşan yerleşim dokusunda Cumhuriyet döneminde olumsuz gelişmeler olmuştur. Günümüz Boğaziçi yerleşmelerinde, vadi içlerindeki yapılanmalar, yeşil yamaçlara sıçramıştır. Bu yamaç yapılaşması yalnızca vadi içlerinde kalmamış, Boğaz oluğuna dik açılan yamaçlarında kaplamıştır.

Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan sonra kırsal kesimlerden kentsel mekanlara doğru yoğun bir nüfus akımı başlamıştır. Bunun sonucu olarak Boğaziçi'nde de hızlı nüfus artışı gözlenmiştir ve göçle gelenlerin oluşturduğu gecekondulaşma, yasadışı standart altı gelişmeye sebep olmuştur.

Boğaziçi'nin nüfus artış oranı :

1950 yılında	% 13.10
1955 yılında	% 26.50
1960 yılında	% 14.10
1970 yılında	% 19.70
1980 yılında	% 22.70
1990 yılında	% 9.50 'dir.

1985 - 1990 yıllarında yasal yollarla belediye sınırlarının değişmesi, Boğaziçi yasasının uygulanması, Boğaziçi'nde nüfus artışını azaltmıştır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994) Ancak Boğaziçi'nde zamanında yapılan yanlış yerleşme ve şehirleşmenin sonucu her iki yakada meydana getirilen sanayi kuruluşları ve bu kuruluşların

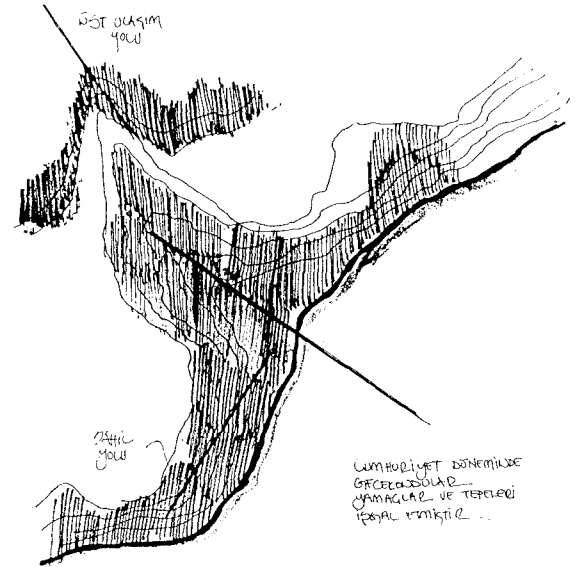
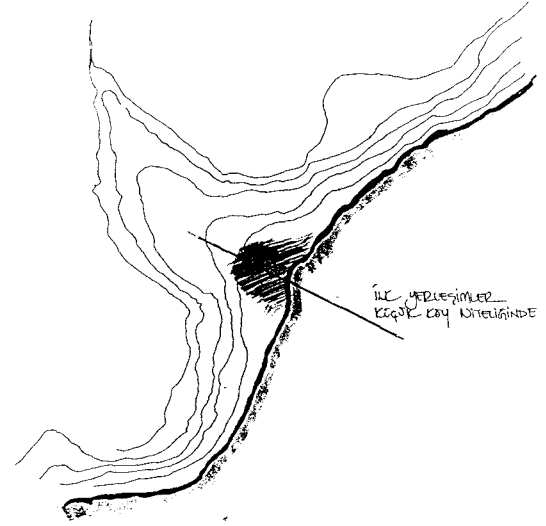
doğurduğu düzensiz kentleşme Boğaziçi'nin tabii yapısını bozmuştur. Özellikle büyük sanayi kuruluşlarının İstanbul'da toplanması ve çalışanların konut sorunlarının önceden çözümlenmemesi sonucu başlayan gecekondulaşma süreci Boğaziçi sırtlarının bir gecekondu bölgesi kimliğine bürünmesine yol açmıştır.

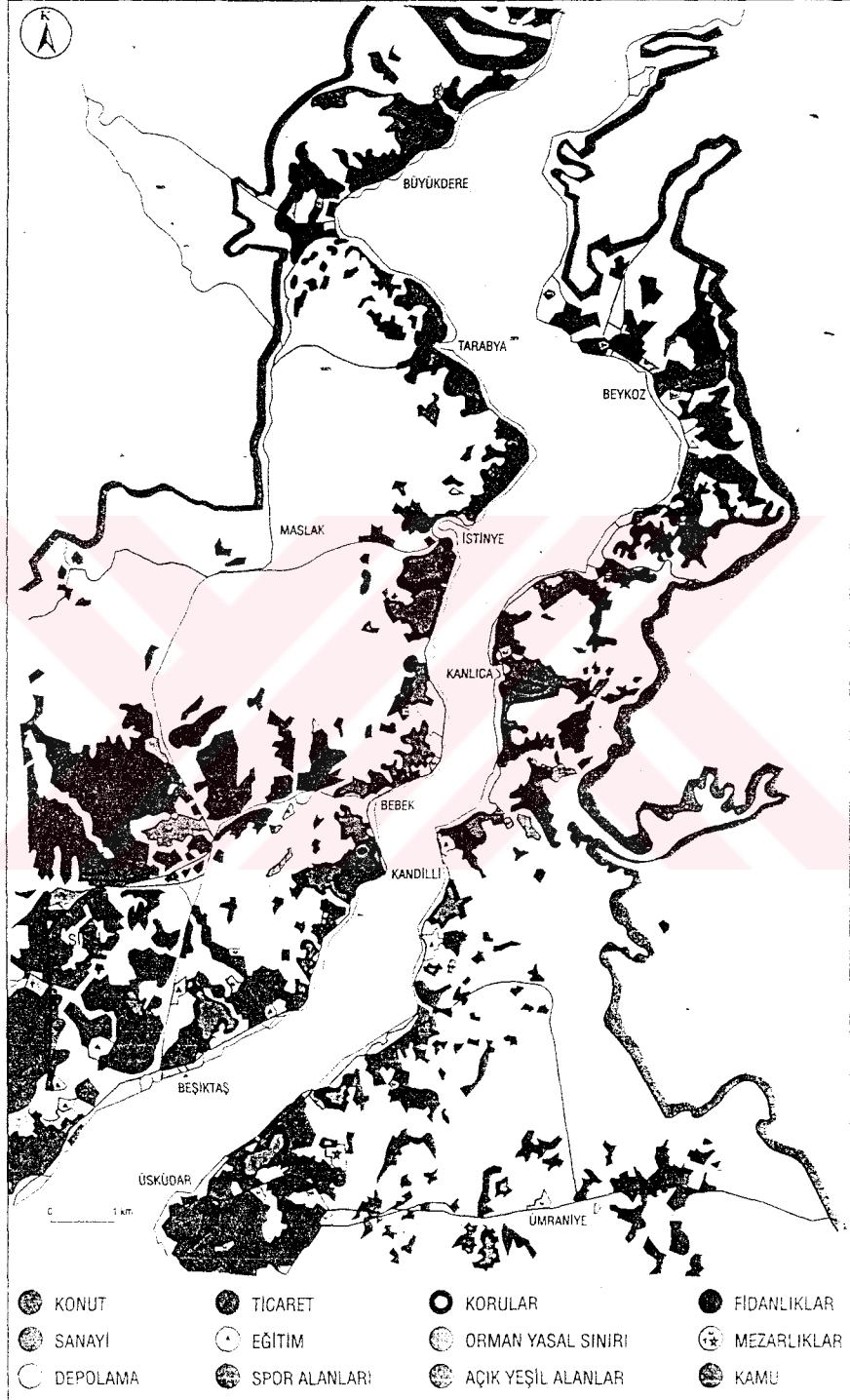
Boğaziçi'ndeki ilk yerleşimler, Boğaz oluğuna açılan vadi düzlüklerine kurulmuştur. Bu yerleşim birimlerine ulaşım su yolu ile sağlanmaktadır. Bizans döneminde de aynı nitelikte yerleşimler vardır. Bu yerleşmelerde de yamaçlarda yapılaşma yoktur.

Osmanlı döneminde yerleşimin en özellikli yönü, köylerin aralarında iskan boşluklarının bulunmasıdır. Yerleşmeler ayrı ayrı ve birbirinden bağımsızdır. Deniz ulaşımı yine ağırlıktadır. Ancak sahil yolu ile yakın köyler birbirine bağlanmaktadır. Kıyıda saraylar, yahılar, köşkler, ve çiftlikler inşa edilmiştir. Koylarda ve vadi ağızlarındaki köy içi yerleşimleri yamaçlara sıçramıştır.

Cumhuriyet döneminde hızlı kentleşme ve gecekondulaşma sonucu köy içleri, yamaçlar ve tepeler hızla işgal edilmiş, üst ulaşım yollarının açılması ile eski Boğaz köylerinde yığılmalar meydana gelmiştir.

Şekil 3.3. Boğaziçi Köylerinde Yerleşimin Zaman İçinde Gelişme Şeması

Şekil 3.4. Boğaziçi'nde Araziden Yararlanma, 1965

Şekil 3.5. Boğaziçi'nde Araziden Yararlanma, 1989

4. BOĞAZIÇI'NDE ULAŞIM

4.1. DENİZ ULAŞIMI

Boğaziçi'nin gelişmesinde deniz yoluna bağlı ulaşım kolaylığının önemi büyüktür. Ancak İstanbul boğazının bir su yolu olması nedeniyle deniz yolu ile sağlanan ulaşım, kara nakil araçlarının gelişmesi ve yolların açılması ile eski önemini kaybetmiştir. Cumhuriyet döneminde sahil yolları genişletilmiş, kara ulaşımına ağırlık verilmiştir.

İlber Ortaylı İstanbul ulaşımındaki değişimi şöyle anlatıyor: " 17. yy. İstanbul'unun tuhaf meşhurlarından bir Cevri Çelebi vardı. Divan sahibi şairdi; İstanbul'da doğmuş, yaşamış ve ölmüştür. Ömründe Üsküdar'ı olsun görmemiş, çünkü kayık ve gemiye hiç binmemiş. Galata'ya geçecek olsa, atla veya yaya olarak Eyüp üzerinden Kağıthane deresi geçer, yani Haliç'in etrafından dolaşmış. Şimdi İstanbul'lular ister istemez hepsi Cevri Çelebi modasını izliyor. Sarıyer ve Arnavutköy'den Eminönü'ne kan ter içinde otobüslerle, Bakırköy'den Yenikapı veya Sirkeci'ye istif istif doluştukları trenlerle taşınan İstanbul halkı, aslında Cevri Çelebi'den daha daha tuhaf bir görünümde. Üç tarafı sularla çevrili bir metropolün halkı; ' İlle de karadan gideriz suyla şaka olmaz' der gibidir." (Ortaylı, 1989)

İstanbul halkı 19. yy.'ın ikinci yarısına dek Boğaz köylerine yelkenli yada kürekli küçük teknelerle gidip gelirdi. Bu dönemde Pereme, Çektiri ve pazar kayıkları ile dolmuşlar Boğaz halkını şehre taşırdı. Ancak ulaşım olanakların sınırlı ve yetersiz olması Boğaz köylerinin gelişimini etkilemiştir. Yine bu dönemlerde üst sınıfa mensup insanlar kendi olanakları ile yalı ve köşklere ulaşırlardı. (Yalı - kayikhane oluşumu)

Geçmiş dönemlerde Boğaziçi'nde tek deniz ulaşımı aracı olan bu kayıklar, buharlı gemilerin ortaya çıkması ile önemini kaybetmiştir. 1849 yılında Fevaid-i Osmani İdaresi Hümaperuaz adlı vapurla Boğaz'da ilk seferini yapmaya başlamıştır. Günde bir kez akşamları Galata köprüsünden kalkarak Kandilli, İstinye, Boyacıköy ve Kanlıca'ya uğrayan vapur, İstinye'de geceleyip, sabah aynı yerlere uğrayarak Galata

Köprüsü'ne gelirdi. 1851'den itibaren günlük sefer sayısı arttırılmıştır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Tanzimat fermanının mülkün korunmasını garanti etmesi, Boğaziçi'ne ilgiyi arttırmıştır. Dolayısıyla ulaşım araçlarının artışı zorunlu kılmıştır. 1850 yılında kurulan Şirket-i Hayriye 6 vapurla yolcu taşımaya başlamıştır. Kısa sürede vapur sayısı 12'ye çıkmış ve 1955 yılında Üsküdar - Beşiktaş arasında düzenli seferler konulmuştur. Şirket-i Hayriye'nin ilk Türk kaptanı olan Ömer Kaptan seferlerdeki gecikmeleri İdari Meclis'e şöyle anlatmaktadır: " Çengelköy, bildiğiniz gibi bağlık, bahçelik, bostanlık bir köy...Halk sepetler dolusu hıyarı, domatesi, patlıcanı İstanbul'a vapurla indiriyor. Sebze sepetlerinin vapura yüklenmesi çok zaman alıyor. Beylerbeyi ise teşrifat meraklısı beyzade takımının oturduğu kibar bir semt. İskele girişinde iki kişi karşılaşırsa, 'Önce siz buyurun', 'rica ederim, siz buyurun', 'Nasıl olur, çok rica ederim, siz buyurun' diyerek birbirlerine yol verdiklerinden yolcunun vapura girmesi uzayıp gidiyor. Kuzguncuk ise kalabalık Musevi ailelerinin oturduğu bir köy olduğundan elbette onların da vapura binmesi, girmesi çıkması dakikalar alıyor. Gecikmelerin başlıca nedeni budur."

Bu açıklamadada görüldüğü gibi Boğaz köyleri, sosyal ve kültürel açıdan oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir.

Cumhuriyet döneminde Denizcilik Bankası, Şirket-i Hayriye'nin yerini almış, Boğaziçi'nde ulaşımı sağlamaya başlamıştır. Boğaz köprüleri inşa edilmeden önce, iki yaka arasında çalışan arabalı vapur seferleri, yaşamı birleştiren en önemli araçlardı. Bugün Kabataş - Üsküdar araba vapuru seferleri yerini yolcu vapur seferlerine bırakmıştır.

1993 yılında, Denizcilik İşletmelerinin mevcut 52 iskelesinden 28 tanesi Boğaziçi'ndedir ve iki kıyı boyuna hemen hemen eşit aralıklarla dağılmışlardır.

Şehir Hatları İşletmesinin, Boğaziçi'nde yolcu taşımacılığı yaptığı hatlar, Sarıyer - Kavaklar, Yeniköy - Beylerbeyi, Paşabahçe - İstinye, Kanlıca - Rumelihisarı ve Kandilli - Bebek hatlarıdır. Şehir Hatları işletmesinin seferlerinin ancak % 10 - 15 kadarı Boğaziçi 'ne yapılmaktadır.

4.2. KARA ULAŞIMI

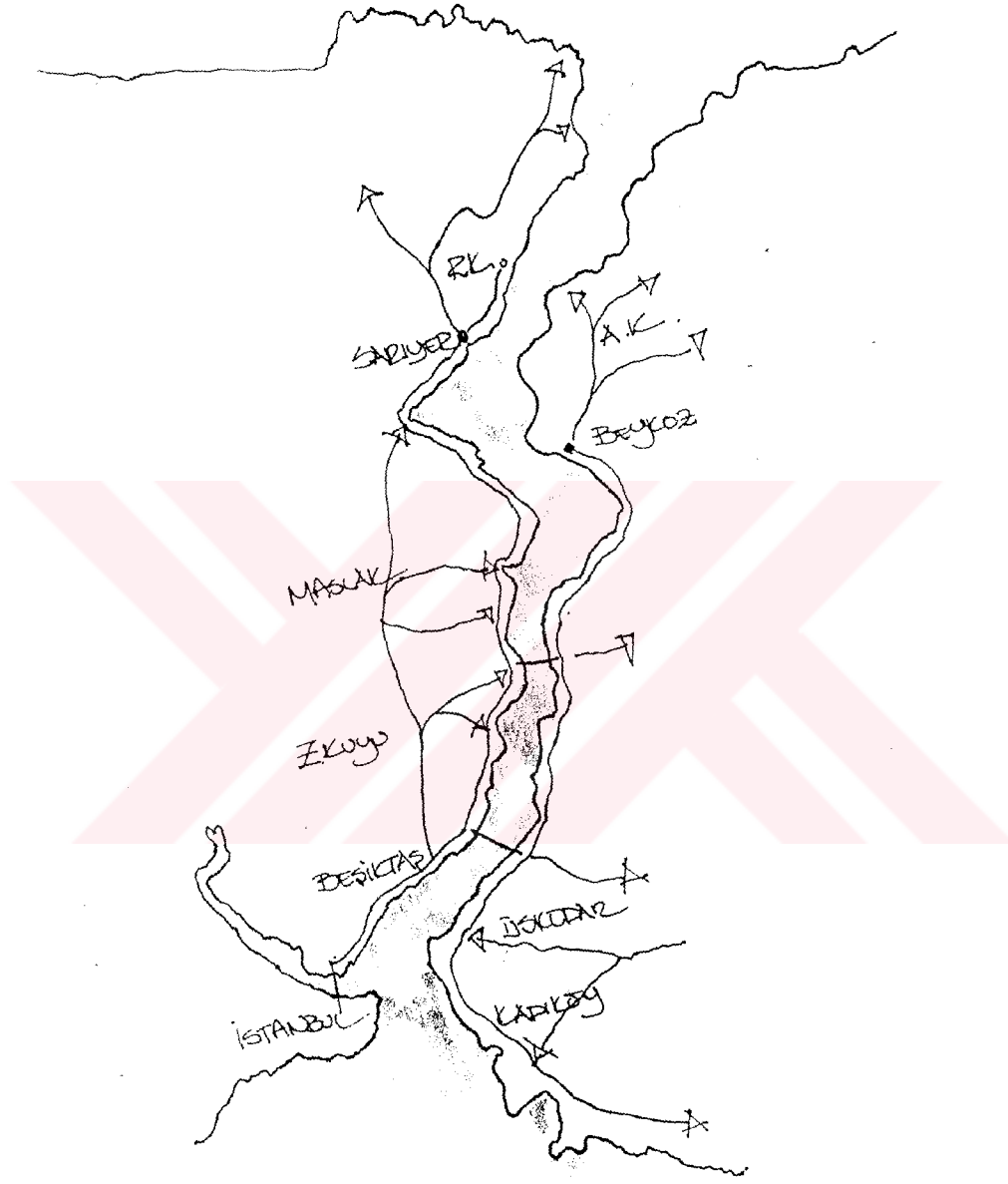
Kara ulaşımı, deniz ulaşımının sistemli olarak kullanılmasından önce, birbirlerine yakın Boğaz köyleri arasında bağlantıyı sağlıyordu. Ancak 1871 yılında atlı tramvay hattı ile toplu taşımacılık sistemine geçilmesine rağmen 1914 yılına değin Boğaziçi yerleşmelerinde karadan ulaşım etkili olmamıştır.

Sahil yollarının gelişmesi ve asıl ulaşım yükünü alması ise Cumhuriyet sonrasında olacaktır. Bugün Boğaziçi'nde kara ulaşım sistemi, deniz ulaşım sisteminde bağımsız bir ulaşım ağı oluşturur. Bu da beraberinde kimliği değişen Boğaziçi getirmiştir. Kara ulaşımında sahil yolu ve üst ulaşım yolu olmak üzere mevcut iki yol vardır. (Bkz. şekil 4.1)

SAHİL YOLU

Osmanlı döneminde kıyı yalılarının gerisinde ince bir sahil yolu bulunmaktaydı. Bu yol sahil boyunca devam etmesine rağmen fazla bir yoğunluğa sahip değildi.

Bugünkü sahil yolu ise Boğaz trafiğinin büyük bir bölümünü kaldırmaktadır.1956 - 1960 yıllarında İstanbul şehrindeki yenilenme hareketleri Boğaziçi'ni de etkilemiştir. İlk olarak sahil yolunun genişletilmesi çalışmaları başlamıştır. Kıyı şeridinin topoğrafik yapısına ve mevcut kullanıma aldırmaksızın 30 m. genişliğinde bir sahil yolu açılmıştır. Yolun genişletilmesi sırasında yeşil doku tahrip edilmiş, bazı sahil sarayları ve yalılar yıkılmıştır. (Bkz. şekil 4.2)

Şekil 4.1. Boğaziçi Genelinde Karayolu Ulaşımı. Sahil Yolu ve Üst Ulaşım Yolu Bağlantıları

Sahil yolunun gelişmesiyle, deniz ulaşımı odakları olan iskeleler eski önemlerini kaybetmişlerdir. Bazıları başka amaçlar için kiraya verilmiştir. Örneğin Kireçburnu iskelesi gazino, Tarabya iskelesinde deniz hamamı olarak bir süre kullanılmıştır.

Sahil yolu Boğaz köylerini kent merkezlerine biraz daha yaklaştırmıştır. Bunun sonucunda köylere ilgi artmış ve her geçen gün artan yoğunluk ulaşımı aksatmaya başlamıştır. Son zamanlarda ulaşımı iyileştirme amacıyla denizden yol kazanılmaya gidilmiş ve Arnavutköy ve Büyükdere sahillerinde, bu sahillerin görünümünü tümüyle değiştiren " kazıklı yollar " yapılmıştır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Boğaz köylerinin sahil yolu ile birbirine bağlanması, Boğaziçi'nin yerleşim karakterini bozmuş ve yalı kültürünü tahrip etmiştir. Buda yok olan bir Boğaziçi kültürünün ilk evresidir.

ÜST ULAŞIM YOLU

Üst ulaşım yolu olarak Rumeli yakasında Maslak'tan itibaren İstinye, Tarabya ve Kefeliköy'e ulaşan bir yol bulunmaktadır. Bu yol bağlandığı merkezlerden sonra tekrar sahil yolu tarafından desteklenir.

Anadolu yakasında bir üst ulaşım yolunun varlığından söz edemeyiz. Ancak İkinci Boğaz köprüsü çevre yolları, Anadolu kıyısındaki bazı yerleşimleri, şehrin geri planda gelişen merkezlerine dolaylı olarak bağlamaktadır.

Rumeli sahilinde Sarıyer, Anadolu sahilinde Beykoz, sahil yolunun bittiği ve üst bağlantı yollarının sonuçlandığı merkez Boğaz köyleridir. Bunlar kuzey yönündeki diğer köylerin ulaşım noktalarıdır.

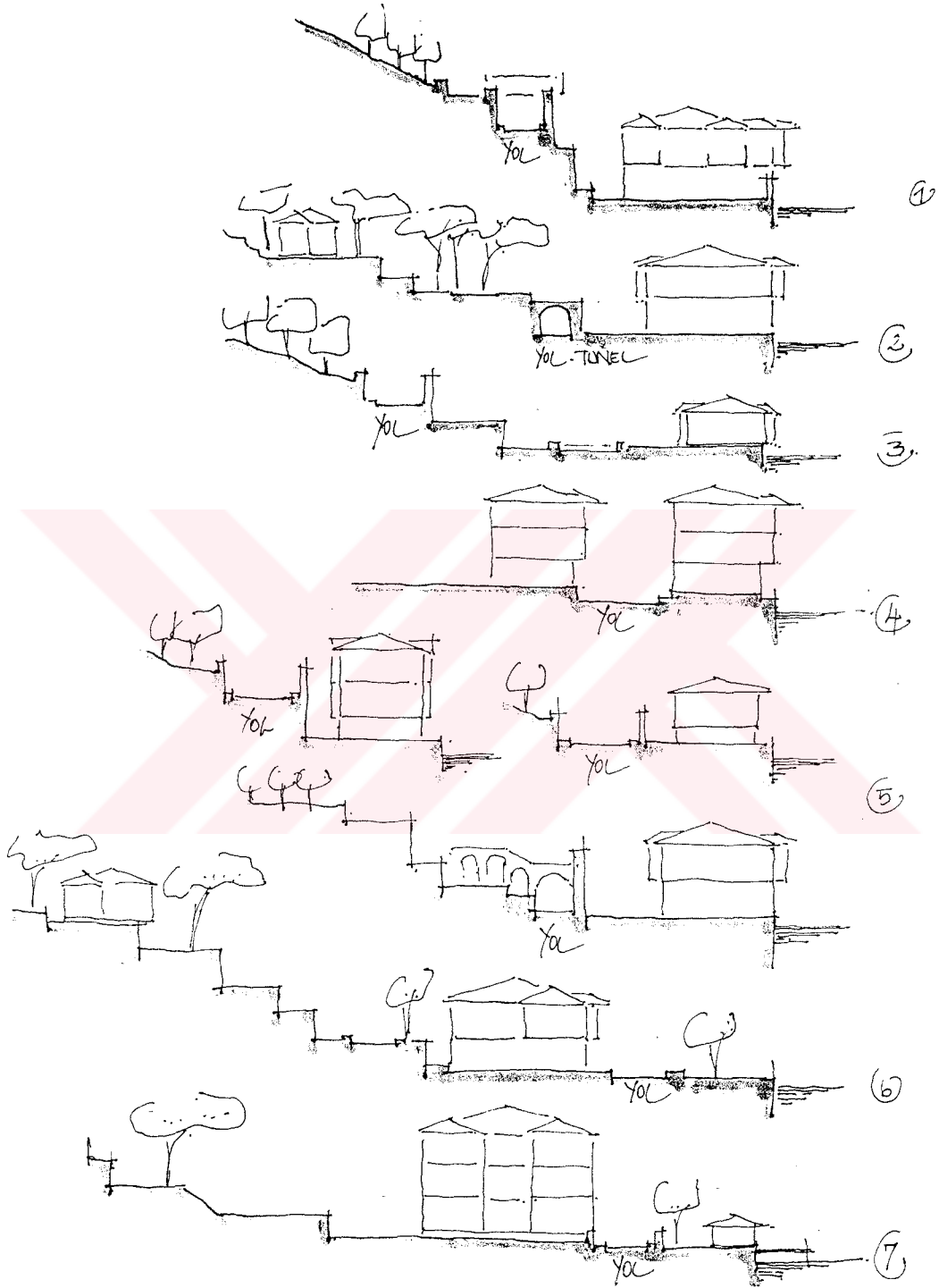
Büyük İstanbul Nazım Bürosu çalışmalarına katılmış olan Prof. Luigi Piccinato (İtalyan mimar ve şehircilik uzmanı) 1967 yılında hazırladığı raporunda sahil yolları ile ilgili şu öneride bulunmuştur; " Sahillerin kenarından geçen ana arter yolların açılması katıyetle men edilmeli,

sahiller tamamen serbest bırakılarak, umumun istifadesine arz edilmelidir. İrtibat yolu için sırtlardan geçen Parkways sistemi tercih edilmelidir. "(Piccinato, 1970)

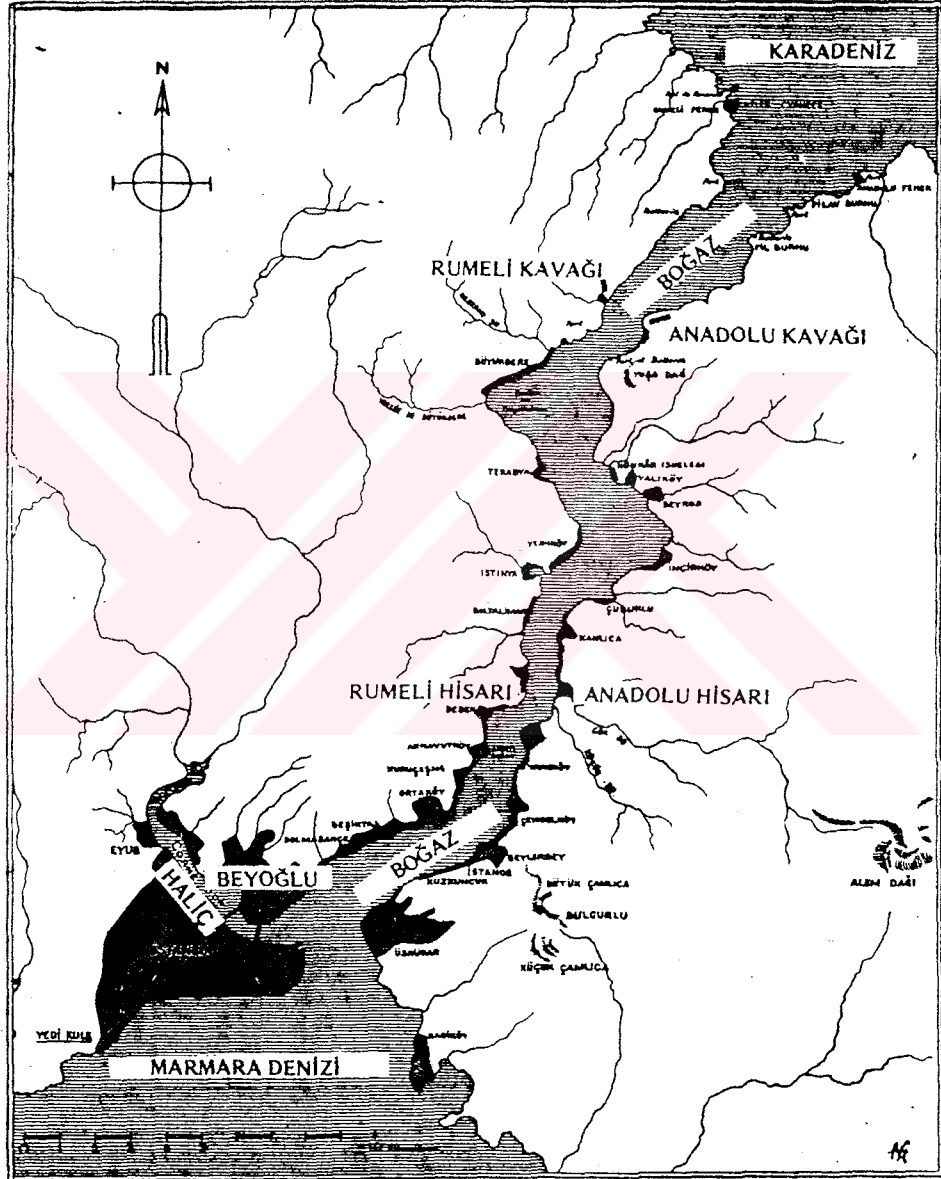
Ancak üst ulaşım yolları, yalnız belediyeçilik sonucunda, Boğaz silüetinde vadi ağzlarına akan bir yapılar yığınınında beraberinde getirmiştir. Örneğin Bebek vadisi Etiler'le birleşmiş ve yeşilin yok edildiği bir yerleşim alanına dönüşmüştür. (Aysel,1994)

Boğaz köprüleri ve çevre yolları da, Boğaziçi alanında ulaşım sistemini etkilemiştir. Boğaz köprüleri özellikle Boğaziçi deniz yolunun önemini azaltmıştır. Boğaz köprüleri ve çevre yolu bağlantıları, Ortaköy vadisi, Ümraniye vadisi, Kadıköy ve Bostancı yerleşimlerinin yoğunlaşmasını sağlamıştır. 1973 yılından bu yana kıtalararası trafik yükünü kaldıran Boğaziçi köprüsü, artan trafik karşısında yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine Kanlıca - Baltalimanı arasında ikinci bir Boğaz köprüsü inşa edilmiştir.

Kara ulaşım sistemine eklenen bu yeni yollar yerleşme yoğunluğunun artmasına sebep olmuş ve Boğaziçi silüetini olumsuz yönde etkilemiştir.

Şekil 4.2. Boğaziçi Kıyı Profilinde Deniz - Yalı - Yol İlişkisi (Yazıcıoğlu, 1980)

Anadoluhisarı'nın Boğaziçi'ndeki yeri

5. ANADOLUHİSARI'NIN BOĞAZIÇI'NDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

5.1. KONUM - ÖNEM

İstanbul Boğazı'nın yaklaşık 780 m. genişliğindeki en dar yerinde, Anadolu Yakasında, bulunan Anadoluhisarı, Küçüksu deresi ile Bahai Körfezi diye bilinen Kanlıca körfezine akan Kurbağlıdere arasında kalan kısımdır. Bugün Beykoz kazasına bağlı bir semttir. (Bkz.şekil 5.1)

Semt dört mahalleye ayrılmaktadır. Anadoluhisarı mahallesi en eski yerleşme bölgesidir. 19. yy'da kurulmuş olan Yenimahalle, tarihi oldukça yeni olan Göksu ve Göztepe mahalleleri diğer üç mahalledir. Anadoluhisarı mahallesi, merkezin ticari ve sosyal yaşamının kalbidir. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

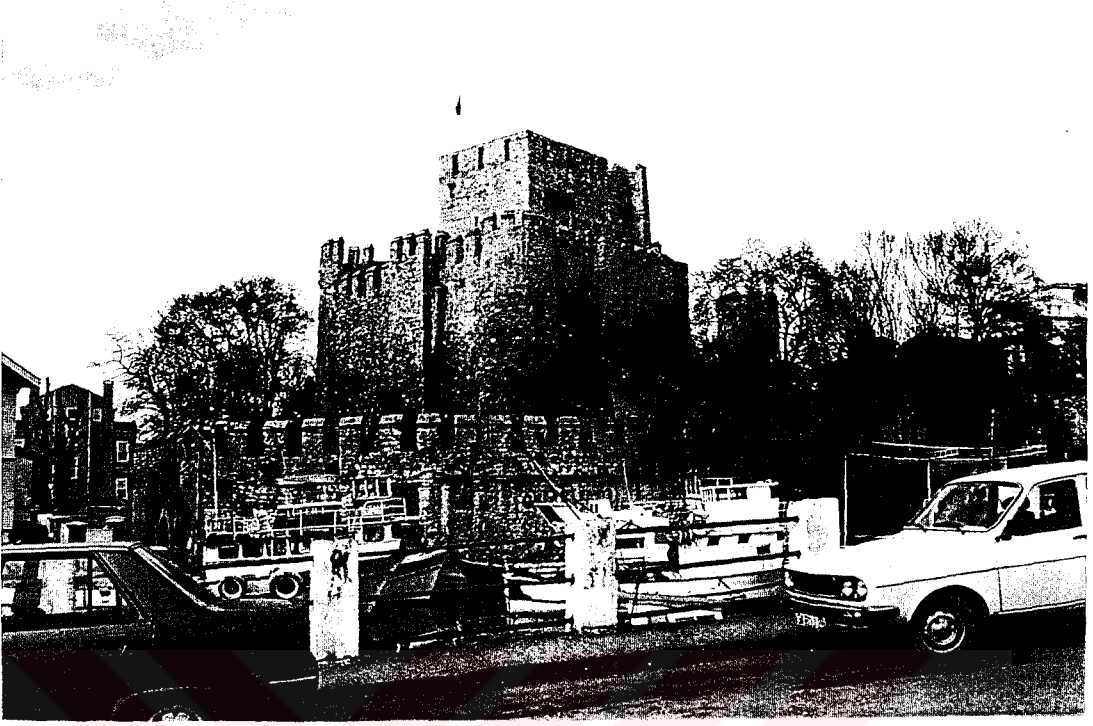

Şekil 5.1. Anadoluhisarı Genel Görünüm

Halk arasında sadece "Hisar" da denilen Anadoluhisarı adını Yıldırım Beyazıd'ın 1394 -1395 yılında yaptırdığı kaleden almıştır. I.Beyazıd, Bizanslı kuşatmadan önce, Boğaziçi'nden geçişleri kontrol altına alabilmek ve Göksu vadisine girişi önleyebilmek için, Boğazın iki yakasının en dar olduğu yerde Güzelcehisar olarak adlandırılan kaleyi yaptırdı. (Bkz. şekil 5.2)

Neşri tarihinin bir nüshasında buraya Güzelce hisar denmiştir. Gözetleme işi gören bu kaleye, Güzelcehisar adından çok Gözlücehisar adının uygun düştüğü söylenebilir. Fatih dönemi kaynaklarından Tursun Bey, burayı Yenihisar veya Yenicehisar olarak anar. Daha sonraları Hoca Sadeddin Efendi ise burayı Akçehisar şeklinde adlandırmıştır. 16. yy'da İstanbul'da incelemeler yapan Albi'li Pierre Gyllius'un yakıştırdığı "Nova-castrum" adıda, Yenihisar'ın tercümesidir.

Boğaziçi'nin ilginç köşelerinden Anadoluhisarı'nın ve Göksu'nun Osmanlı tarihinde, edebiyatında ve musikisinde unutulmaz bir yeri vardır. Tarihçi Gautier'in Osmanlılar'ın en sevdikleri gezinti yeri diye nitelediği Anadoluhisarı'na İstanbul'a gelen diğer gezginlerde hayran kalmışlardır. Alphonse de Lamartine Anadoluhisarı'na söyle değinir; "Boğaz, bu noktada sadece zarif niteliğinden çıkıp hem zarif, hemde haşmet ve büyüklük havasına bürünür. Hisarın ayakları Türk mezarlıkları ile kaplıdır; kökleri denizde, yeşillikler arasında beyaz mermere yontulmuş sarıklar görülür." (Lamartine, 1971)

Şekil 5.2. Anadoluhisari kalesi

5.2. KISA TARİHÇE

Boğaziçi'nin arkeolojik buluntuları yok denecek kadar azdır. Bu nedenle Anadoluhisari ve Göksu Deresi'nde ilk yerleşimlerin izlerine rastlanmaz. Ancak bölgede önceleri bir Zeus mabedi bulunduğu rivayet edilmektedir. (İslam Ansiklopedisi,1970) Ayrıca Göksu Deresinin güney sırtlarında geç Helenistik veya Roma çağına ait soyulmuş bir tümülüsle karşılaşmıştır.

İlkçağın meşhur Med savaşlarında, İran hükümdarı Birinci Dara, ordusuyla Boğazın Anadolu yakasına gelmiştir. Anadoluhisari mevkiinden karşı tarafa köprü kurarak Rumeli kıyısına geçmiş ve Bizansı ele geçirmiştir.

Bizans döneminde Boğaziçi önemli bir geçit yeri olarak bir takım tarihi olaylara sahne olmasına rağmen geniş ölçüde iskan edilmemiştir. Boğaziçinde küçük çapta yerleşmeler daha çok yamaçlarda, akarsu kenarlarında ve vadilerin diplerindedir. Anadoluhisarı bir dönemde önemli bir yerleşime sahip değildir, burası köylülerin ve balıkçıların uğradığı sessiz ve bataklık bir sahadır. (Beygo, 1983)

Bazı kaynaklarda Göksu vadisinde Neapolis adında küçük bir Bizans yerleşmesinin varlığından bahsedilir. Petrus Gyllius 1544'de İstanbul'u ziyaret ettiğinde, bu bölgede "Neapolis" adını hatırlatan "Napli" adlı yerleşmenin hala yaşamakta olduğunu tespit etmiştir. 19.yy'ın son çeyreğinde ise Göksu vadisinin (Arethaoi, Potamonion-tatlı su) iç tarafında Bizans dönemi kalıntılarına rastlanıldığı kaydedilmektedir. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Osmanlı döneminde Boğaziçinde kurulan ilk Türk yerleşimleri Anadolu ve Rumelihisarı içinde veya yanındaki mahallelerdir.

Boğaziçi'nin ilk Türk yapıları olan Hisar'lar zaman içinde camiler, mescitler, yalılar ve sahil saraylarıyla birleşerek güzel ve ince bir Boğaziçi medeniyeti oluşturmuşlardı.

Osmanlı tarihinde Anadoluhisarı'nın ismi çok sık geçer. Yıldırım Beyazıd'ın oğlu Süleyman Çelebi, babasının Ankara savaşı yenilgisinden sonra bir süre burada saklanmıştı. Sultan II. Murad zamanında Haçlılara karşı Osmanlı ordusu Anadoluhisarı'ndan Rumeli'ye geçmiştir.

16.yy'da Anadoluhisarı'nda yaşayanların çoğunluğunu hisardaki askerlerle onların ailelerinin oluşturduğunu, 1584 tarihli Şeyh Mustafa oğlu Mehmed Efendi'nin yazıtından öğreniyoruz. (Yücel, 1976)

Evliya Çelebi daha 17. yy'da Anadoluhisarı'nda büyük sahil saraylar ve yalılar olduğunu kaydetmektedir. Bunların arasında Şeyhulislam Bahai Efendi'nin yalısı özellikle çinileriyle ünlüdür. Halkın tümünün müslüman olduğu Anadoluhisarı'nın dış mahallelerinde 1080 ev, 20

dükkan, bir hamam, 7 sıbyan mektebi, 1 cami ve sayısız mescit olduğunu söyleyen Evliya Çelebi'nin verdiği rakamlar biraz abartılıdır. Birinci meşturietin ilanında mebus seçimi için hazırlanmış resmi defterede Anadoluhisarı 167 hane olarak gösterilmiştir.

18. ve 19. yy'larda Anadoluhisarı'nda imar ve yapım çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Cami, mescit, tekke, çeşme ve benzeri yapıtların yanına ahşap konutlarla, yalılar eklenmiştir. III. Ahmet'in meşhur Sadrazamı Damat Nevşehirli İbrahim Paşa, Pasarofça antlaşmasından sonra İstanbul'un bütün mini binalarını tamir ettirmiş halkda uzun zamanlar bakımsız kalmış olan Boğaziçi ve Haliç yalılarını boyatıp güzelleştirmiştir. III. Ahmet devri Boğaziçi'nde yeni bir zevkin, yeni bir mimarinin başlangıcı olmuş, servet sahibi vezirler Boğaz'ın muhtelif semtlerinde yeşil, kırmızı, beyaz renkte sahil saraylar inşa ettirmişlerdir. (Şehsuvaroğlu, 1986)

18. yy sonundan 19.yy ortalarına kadar olan dönemi kapsayan bostancıbaşı defterlerinden Anadoluhisarı sahilinde, çoğunlukla görevden alınmış kazasker, şeyhülislam ve diğer ulema ile devlet görevlilerinin yalılarının yer aldığı anlaşılmaktadır.

2.Mahmud devrine ait Bostancıbaşı defterinde Anadoluhisarı sahil boyu yapıtları şöyle sıralanmaktadır. (Koçu, 1958)

- Mütevelli Meşrutası Rıfat Bey kullarının yalısı
- Sabık Berberbaşı Mustafa Ağazade Arif Efendi yalısı
- Sekban Beyin yalısı
- Hamam İskelesi ve serapa kahvehaneler
- Sabık Valide Sultan Kethüdası Mehmed Efendi yalısı
- Kefeli İskelesi
- Penbeci Mustafa Ağanın yalısı
- Kuzatdan Hüseyin Efendi yalısı
- İsmail Efendi kerimesi yalısı
- Anadoluhisarının sınırı
- Fatih Sultan Mehmed Han'ın Cami-i Şerifi ve İskele
- Mekke Mollası Arif Efendi yalısı
- Sekbanbaşı Hasan Ağanın yalısı

Said Efendinin yalısı
 Anadoluhisarı Kalesi
 Kale içinde Silahşor Osman Beyin yalısı
 Şükrüzade Efendinin yalısı
 Namazgah ve Göksu deresi
 Sabık Kili nazırı Mustafa Ağanın yalısı
 Şehremini Başhalifesizade Arif Efendi yalısı
 Baştabdil İbiş Ağanın kahvehanesi
 Göksu-i Sagir Kasr-i Hümayunu
 Bostancılar ocağı
 Mescid-i Şerif
 Göksu-i sagir (Küçüksu) deresi

Günümüzde Anadoluhisarı kalesi askeri önemini kaybetmiştir, Boğaz silüetini oluşturan yalılar ve saraylar yakılıp, yıkılmıştır. 1946 yılında Anadoluhisarı'nda yaşam, yarım asır evvelki haline oranla oldukça sönüktür. Kale kapıları ve kalenin dış duvarlarının bir kısmı yıkılarak yeni asfalt yol açılmıştır. Hamam yıkılmış, hamam iskelesinin yanındaki sahil kahvehanelerinden eser bile kalmamıştır. Boğaziçi kara ulaşımındaki gelişmeler, iskele ve iskele meydanlarının eski işlevlerini yitirmesine, Anadoluhisarı'nın yerleşim dokusunun bozulmasına sebep olmuştur.

1946 yılında Anadoluhisarı yalıları şöyle sıralanmıştır. (İstanbul Ansiklopedisi,1958)

Vapur iskelesinden Kanlıca'ya doğru Nihad Bey'in ahşap yalısı
 Sedad Bey'in büyük ahşap yalısı
 Yılmaz Reşad Bey'in beton yalısı
 Vasfi Aziz Bey'in beton yalısı
 Mizancı Murad Bey'in ahşap yalısı (yıkılmıştır)
 Teşrifatçı Ferruh Bey'in ahşap yalısı
 Balıkçı Ahmed Bey'in ahşap yalısı
 Şurayi Devlet azasından Esad Bey'in ahşap yalısı
 Amucazade Hüseyin Paşa'nın Meşruta yalısı
 Ziraat vekili Muhlis Bey'in yalısı

Marki Necip'in yalısı
Hekimbaşı Salih Efendi yalısı
Dr. Kemal Baran'ın beton yalısı
Vapur iskelesinden Göksu'ya doğru Köseleci'nin yalısı,
Manastırlı Hakkı Efendi yalısı
Topçu Fuad Paşa yalısı
Şeyh Talat Efendi yalısı
Mümtaz Bey'in yalısı
Göksu üzerinde Arap Paşa yalısı

Boğaziçi'nin tarihi ve doğal sit alanı olarak kabul edilmesi Anadoluhisarı'nın ve buradaki ahşap konutlar korunmasına etken olmuştur. Böylece ahşap konutların beton yığınlarına dönüşmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak günümüze kadar el değiştirerek gelen Osmanlı dönemi yalılarının bazıları çeşitli arsa spekülasyonları yüzünden yıkılarak ortadan kalkmıştır. Bunun en son örneği Göksu deresi önemli bir yapısı olan Arappaşa Yalısının yıkıma terk edilmesidir. Bugün malesef bu yalının sadece temel izleri kalmıştır. (Bkz.şekil 5.3)

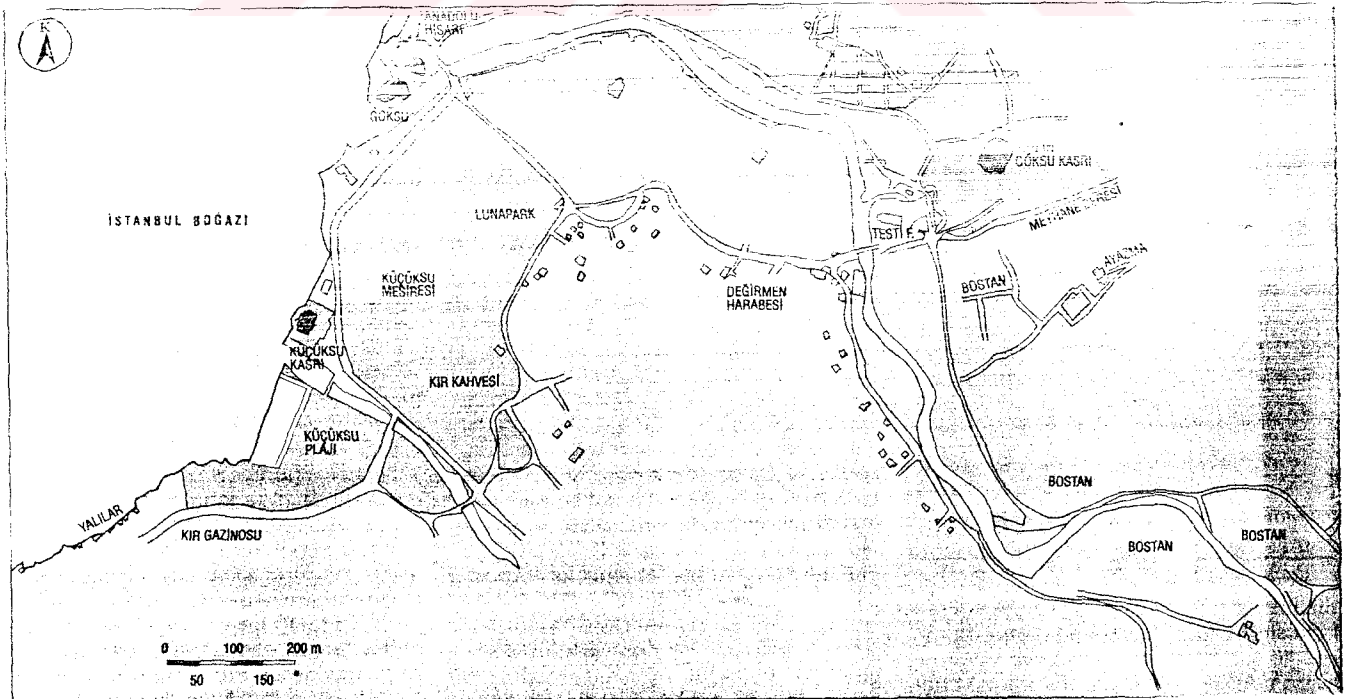

Şekil 5.3 Göksu Kıyısında Arappaşa Yalısı

5.3. ANADOLUHİSARI MESİRELERİ

Osmanlı toplumunda mesire yeri olarak nitelendirilen ve toplum yaşayışında büyük yeri olan rekreasyon alanları, saraylısından esnafına kadar tüm halkın yararlandığı tatil alanlarıydı. Boğaziçi'nin önemli bir bölümünü oluşturan bu alanlar sadece gezi amaçlı kullanılmıyor, bazen dinsel içerikte taşıyordu. Bunlar azınlık ayazmaları ile Türkler'in türbe ve ziyaret yerleriydi. Örneğin Küçüksu'da 8 Eylül ayazma törenleri oldukça önemli olup, günlerce sürdüğü gibi, Şirketi Hayriye'nin ek vapur seferleri koymasını gerektirecek kadar halkın ilgisini çekmiştir. (Yazıcıoğlu, 1980)

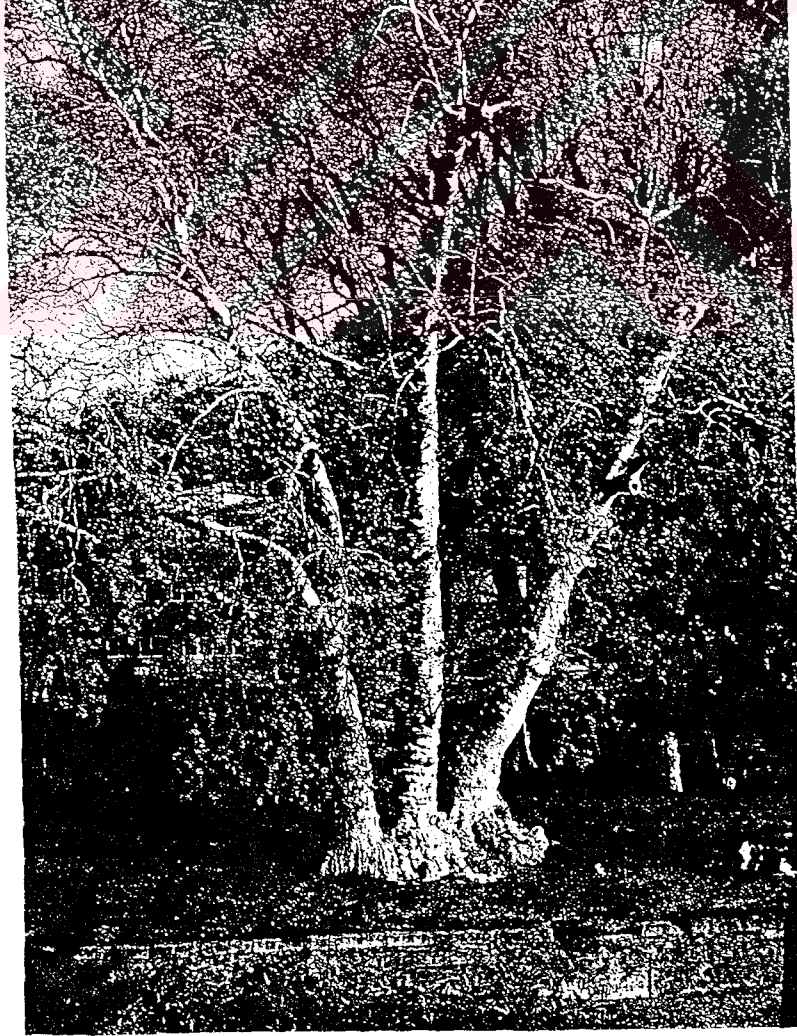
Anadoluhisarı, Boğaziçi köyleri arasında mesire yerlerinin çokluğu ile ünlenmiştir. Bunlardan Küçüksu, Göksu, Baruthane, Dört Kardeşler, Ayazmalar, Çınarlıtepe ve Elmalıbendi en bilinenleridir. (İstanbul Ansiklopedisi, 1958) (Bkz. şekil 5.4) Göksu deresinin kayıkla gidilen son kısmında, büyük ağaçlarla gölgelenmiş bir düzlük olan Dörtkardeşler denilen yerde, geçen yüzyılda orta oyuncular oyun oynardı. (Bkz. şekil 5.5)

Şekil 5.4. Göksu, 1963

Göksu deresi ve çevresi, ilk önceleri padişahlara daha sonra da halka ait çok sevilen bir mesire yeri idi. Bir zamanlar bugünkü Göksu çayırının yerinde bulunan hasbahçeyi ilk kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Sık servilerle donanmış Göksu çayırlığını çok seven 4. Murad dere kıyılarını düzenletip bahçeyi dahada güzelleştirmiş, ta Kandilli'ye uzanan servi ormanından dolayı Göksu'ya "Gümüş Servi " adını koymuştur. (Evyapan, 1972)

1752'de Sadrazam Divittar Emin Mehmed Paşa I.Mahmud'un Göksu mehtabından hoşlandığını bildiğinden, buradaki hasbahçeyi bozdurup yerine bir köşk inşa ettirmiş, gerilerde yeralan tepelerden su getirtmiş ve fiskiyeli havuzlar bulunan bir bahçe düzenlemesi yaptırmıştır.

Şekil 5.5. Dört Kardeşler Mesiresine Adını Veren Çınar

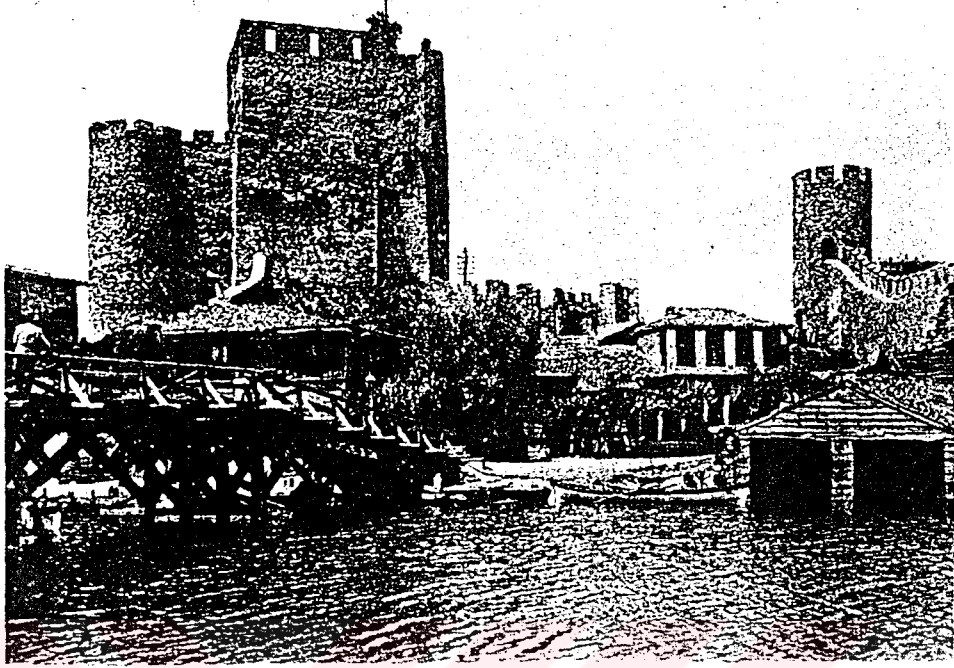
Çevresindeki su kaynakları ve sebze bostanlarıyla ünlenen Göksu'nun 17. yy'da iki tarafının yüksek ağaçlarla çevrili bağlardan oluştuğunu Evliya Çelebi'de kaydetmektedir. Burada Halıcızade bahçeleri ve un değirmenleri bulunduğunu söyleyen Çelebi, derenin üzerindeki tahta köprüyüde işaret ederek halkın kayıklarla dereye gezdiğini, ilerideki köylere varıp ağaçlar altında sohbet ettiğini ekler. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

18.yy sonrasında buralarda yapılan günlük geziler, kayık sefaları, mehtap alemleri, musiki fasılları pekçok yerli ve yabancı kaynakta canlı bir biçimde tasvir edilmiş; tek çifte piyade kayıklarıyla dereye yukarı çıkıp dönmenin dört saat sürdüğü kaydedilmiştir. (Birsal, 1980)

Göksu mesiresinin günü cumadır. Fakat yaz aylarında çarşamba ve pazar günleride Göksu alemi yapılıyordu. Ahmet Rasim Göksu'yu yazılarında şöyle anlatmıştır :

" Göksu, hele o latif derecik bir iki sene sonra en muntazam, en latif bir methal ile zinetyab olacaktır. Zaten dere Boğaziçi'nin Sadabadı olduğu için faslı baharan mürur eder etmez, eyyamı sayf ve hazanı orada geçirmek isteyenler hemen her gün için orada bir sermaye-i neşat bulmaktadırlar. Mesela çarşamba, cuma, pazar tiyatro var. Pazartesi, perşembe Zuhuri kolu oynuyor, arada bir cumartesi ile salı mı kaldı ? Ona da dinlenmek, evde oturmak gibi bir lezzet kifayet eder... " (Şehsuvaroğlu, 1986)

Yirminci yüzyıla girerken eski önemini kaybetmeye başlayan Göksu, 1909'daki sel felaketinden sonra kendi haline terk edilmiş, geleneksel Göksu eğlencelerinin sonu gelmiştir. I. Dünya savaşı yıllarında Göksu kıyısındaki yalılar yıkılmış, köşkler harap olmuş, tahta köprülerin yerine betonları yapılmış, gezinti kayıkları ortadan kalkmıştır.(Bkz.şekil 5.6) Yinede 1960'lı yıllara kadar, iki akarsu (Küçüksu-Göksu) arasındaki çayırılık, Mayıs-Eylül ayları arasında halkın açık havada eğlence ve dinlenme ihtiyacını karşılamaya sürdürmüştür.

Şekil 5.6. Anadoluhisari'nda Göksu Deresi (Gabriel)

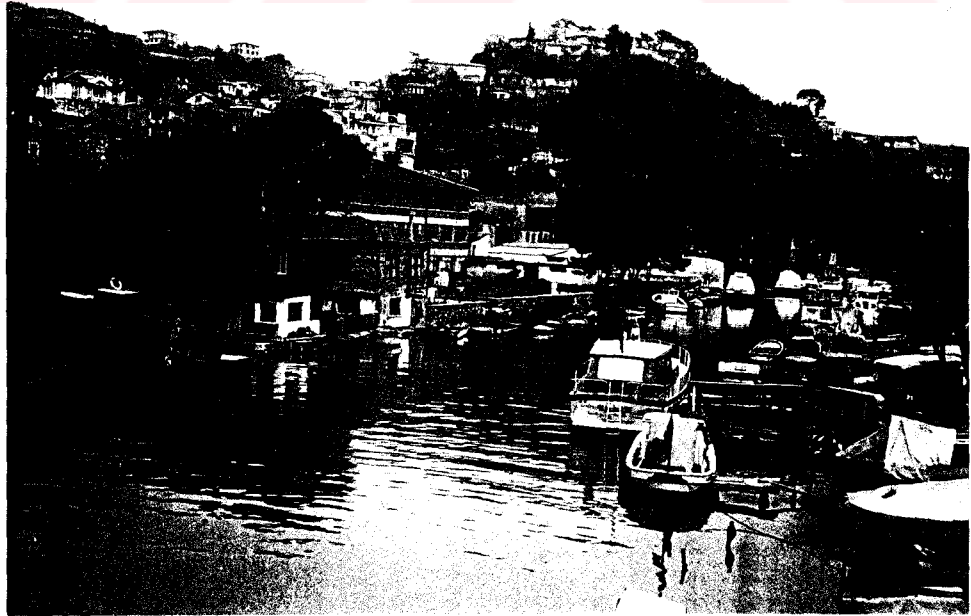

Şekil 5.6. Anadoluhisari Göksu Deresi , 1991

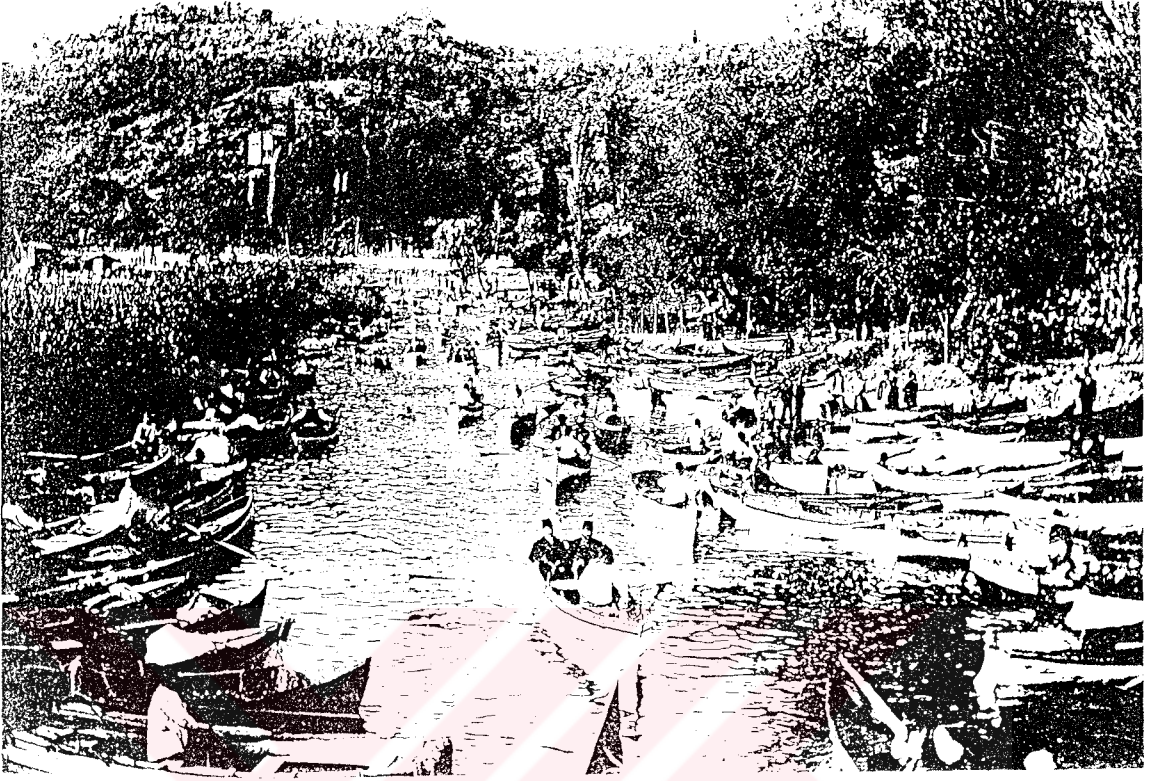
Günümüzde çayırılık olan tahrip edilmiş, küçültülmüştür. Anadoluhisarı Gençlik ve Spor Akademisi gibi büyük ve ölçüsüz tesisler bu tarihi ve güzel alanı çirkinleştirmişlerdir.

I. ve II. Boğaz Köprüleri'nin yapımı sırasında Göksu çayırı şantiye alanı olarak kullanılmış, çayırın ortasında sıra halinde dikilmiş olan yaşlı kavaklar kesilmiştir. II.Köprü inşaatı bittikten sonra bozulan çayırın yeniden çimlendirilmesi ve kesilen ağaçların yerine yenilerinin dikilmesi şartı ise yerine getirilmemiştir.

Boğaziçi mesire yerlerinin büyük çoğunluğu günümüze kadar yerel sınırları ile gelebilmişlersede yine de özelliklerinden çok şey kaybetmişlerdir. Göksu'nun bugünkü durumu, doğal ve tarihsel çevrenin tahribinin tipik bir örneğidir. Dere kenarında yapılmasına izin verilen fabrikalar ve diğer kamu yapıları ile çayırı bölen yol, mesirenin bütünlüğünü bozmuştur. Dere boyunca uzanan yalıların çoğu yanıp yıkılmış, kirlilikten sandalların derenin içine girmeleri imkansız hale gelmiştir.(Bkz.şekil 5.7) (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1958)

Şekil 5.7. Göksu Deresi

Şekil 5.8. Göksu Deresi Boyunca Yapılan Sandal Sefaları Meşhurdur

**Şekil 5.9. Geçen Yüzyılın Son Çeyreğine Ait Kartpostal
Sağda Meşhur Göksu Çamurundan Yapılan Testiler**

Şekil 5.10. Mesireye Gidiş

6. ANADOLUHİSARI'NIN FİZİKSEL YAPI ÖZELLİKLERİ

6.1. JEOLJİK YAPI

Anadoluhisarı yarımadasının jeolojik yapısını yumrulu ve kesif mavi devon kalkerleri teşkil eder. Bu kesif kalkerler kireç imaline yaradıkları için kalenin yapım yıllarında Rumelihisarı'nda olduğu gibi Anadoluhisarı'nda da kullanılmıştır. (Beygo, 1983)

6.2. TOPOĞRAFİK YAPI

Boğaz oluğunun topoğrafik yapısının bir plato niteliğinde olduğu daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Boğaziçi platosu üzerindeki yoğun su havzalarından kaynaklanan sular denize ulaşmak için kendilerine yol açarlar ve dere yatağı vadileri oluştururlar. Zengin kaynaklı sular yol boyunca topladıkları maddeleri Boğaz suyuna karıştırdıkları noktada bırakırlar. Bu sebeple dere ağızları ve yataklar Alüvyon zeminlidir.

Göksu ve Küçüksu vadileri dere yatağı nitelikli vadilerdir. Derin ve hareketli bir yapı gösterirler. Vadide akan Göksu deresi Kocaeli yarımadasında bulunan Kayışdağ, Alemdağ gibi arazinin yüksek yerlerinden doğarak Anadoluhisarı mevkiinde Boğaz sularına karışır.

Derenin uzunluğu 25 km. kadardır; mansabı müsait olduğu için içine deniz suyu girer ve 1 km. kadar deniz vasıtalarının seyrine imkan verir. Orta kısımlarının Kemer deresi, Taşlı dere gibi adları vardır. Dere soldan önemli kollar almasada, sağdan aldığı Çavuşbaşı Deresi, Hünkar Suyu oldukça önemlidir. (Beygo, 1983)

Anadoluhisarı, Boğaziçi köylerinin tatlı su kaynakları bakımından en zenginlerinden biridir. Göztepe, Elmalı, Kestane suyu bu koy etrafındadır.

Göksu vadisi doğal güzelliği ve şehre yakınlığı ile önemli bir mesire alanı olarak değerlendirilmiştir.

6.3. İKLİMİ

İstanbul Boğazı ve çevresinde bölgesel ve yerel iklim koşullarının hüküm sürdüğü daha önce belirtilmişti. Anadoluhisarı'nın konum olarak Boğaz oluşunun ortasında bulunması, yörede platolar sahası iklim tipinin etkilerini gösterir.

Anadoluhisarı'nda yerel iklim ; kış suhunetlerinin ve mutlak nemin en düşük olduğu, yıllık yağış etkisinin en yüksek ve yaz kuraklığının en hafif, yaz sıcaklığının ise en az yüksek olduğu bir özellik gösterir. Yörenin kuzey ve lodos rüzgarlarına kapalı bulunan kıyıları doğal liman vazifesi görmektedir.

6.4. BİTKİ ÖRTÜSÜ

Günümüze kadar Anadoluhisarı halkının büyük çoğunluğu balıkçılık ve bahçıvanlıkla geçinmekteydi. Anadoluhisarı'ndaki bağlar veya meyva bahçelerinin ünü bütün İstanbul'da bilinmekteydi. Anadoluhisarı'nın mısırı, köyün özellikle asırlardan beri devam eden en büyük şöhretlerindendi. Mısır kazanları Göksu Çayırı'na kurulduğu için "Göksu mısırı"da denmekteydi. (İstanbul Ansiklopedisi,1958) Ancak yakın zamana kadar Göksu Deresi tarafından sulanan verimli topraklarında incir, çilek, kiraz, fındık, üvez, ayva, üzüm ve mısır yetiştiren Anadoluhisarı, bugün sebze ve meyve ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan karşılamaktadır.

Anadoluhisarı'nı yarım daire şeklinde kucaklayan tepelerde fundalık karakteri hakimdir. Küçüksu deresi ile PTT mensupları dinlenme kampı arasında kalan bölüm ayırkotu ile kaplı iken Küçüksu Kasrı'nın arkasındaki bölüm yabancı hardal ve mor renkli yonca bitkilerinin yoğun olduğu bir yeşil alandır. Koruluk olarak kayıtlı bulunan alanların toplamı yaklaşık 400.000 metrekaredir. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,1994)

Kısa süre öncesine kadar serviler, çınarlar, kavak ve karaağaçlar ile gölgeli bir mesire yeri olan Göksu Çayırı, bugün çıplak ve kuru bir arazi görünümündedir.

7. ANADOLUHİSARI'NIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Boğaz platosunun topoğrafik karakterini zenginleştiren vadiler ve tepeler arasındaki ilişkiler zinciridir. Bölgenin bu hareketli topoğrafik yapısı yerleşimlerin oluşmasını, gelişmesini ve ulaşım ağını etkilemiştir.

Boğaz kıyısındaki ilk yerleşimler vadi ağzlarındaki küçük düzlüklerde kurulmuştur. Bunlar küçük dini merkezler niteliğindedir. Ulaşımın deniz yoluyla sağlanması iskele ve iskele meydanı oluşumunda etkili olmuştur. İskele meydanına bağlı bir ana yol yada dere vadi boyunca içlere dek uzanmaktadır.

Boğaziçi'nin genel karakteri içerisinde yerleşimler, vadi içlerinde merkezi olarak gelişmiştir. (Bkz. şekil 7.1) Zaman içinde Boğaziçi'nin güvenli bir banliyö olması, deniz ve kara ulaşımının kolaylaşması ve hızlı nüfus artışı gibi etkenler bu merkezlerin lineer bir gelişim sürecine girmesini sağlamıştır.

Kuzguncuk , Çengelköy, Anadoluhisarı ve Arnavutköy gibi köylerin tepelere doğru kümeleşmesi hariç tutulursa Boğaziçi yerleşmesi su çizgisini takip eden sınırlı bir yerleşmedir. (Kuban,1969)

Boğaziçi'nde şehirden itibaren kıyılara gösterilen rağbet tepelere gösterilmemiş ve Boğaziçi daha ziyade "lebiderya" yalıları ile kendisine mahsus bir mimari ve yaşam tarzını uzun zaman muhafaza etmiştir. Boğaziçi yerleşmelerine bakıldığında, her bir yerleşim merkezi içerisinde, farklı karakterlerde yapılaşma olduğu görülecektir. Şehir merkezlerine yakın olan Boğaz köyleri hızlı bir kentleşmenin etkisi altına kalmışlardır.

Boğaziçi'nin ilk Türk yapıları hisarlardır. Türk mimarisi bu kıyılarda önce kale burçları şeklinde görünmüş, zaman içinde karakollar, camiler, mescitler ve yalılarla Boğaziçi'nin dolayısıyla Anadoluhisarı'nın gelişmesini sağlamıştır.

Boğaziçi yerleşimlerinin ana öğelerinden olan ve fiziki mekanı belirleyen bu yapılar geçmişten günümüze somut birer belge olarak gelmiştir.

7.1 YAPI TIPLERİ

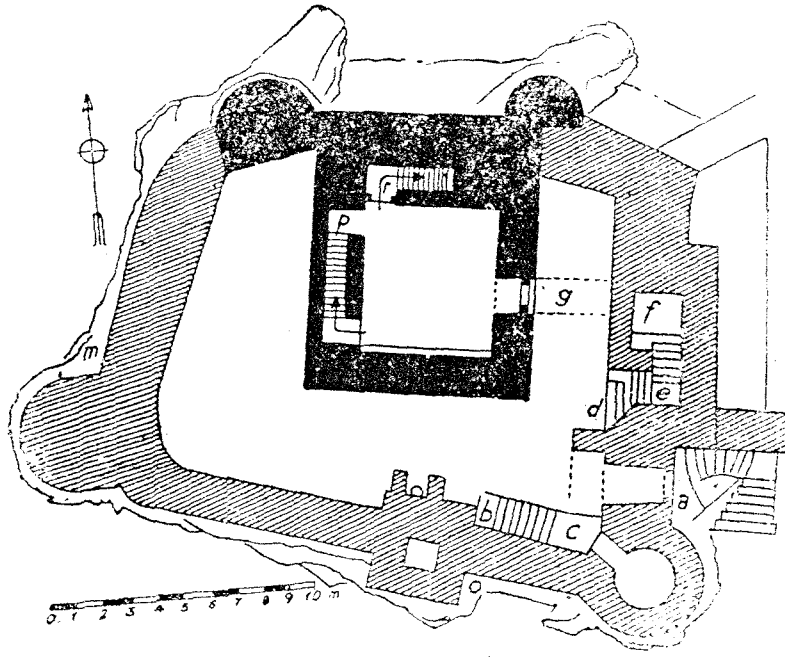
7.1.1.Kale

Anadoluhisarı'nın en önemli yapısı olan kale, Göksu deresinin denize döküldüğü nokta ile Boğazın çıkıntularından birinin meydana getirdiği üçgen üzerine kurulmuştur. Asıl kalenin yerini, bir dereceye kadar iç duvarlarının sahasını ve şeklini tayin eden bu kayalık tepecik olmuştur. 1394 - 1395 yıllarında Yıldırım Beyazıd tarafından yaptırılan kale İstanbul Boğazi'ndeki en eski Osmanlı devri yapısıdır. Anadoluhisar'ı yapıldığı günden bu yana " Güzelhisar " , " Güzelcehisar " , " Yeni Hisar" , " Akçehisar " gibi adlarla anılmıştır.

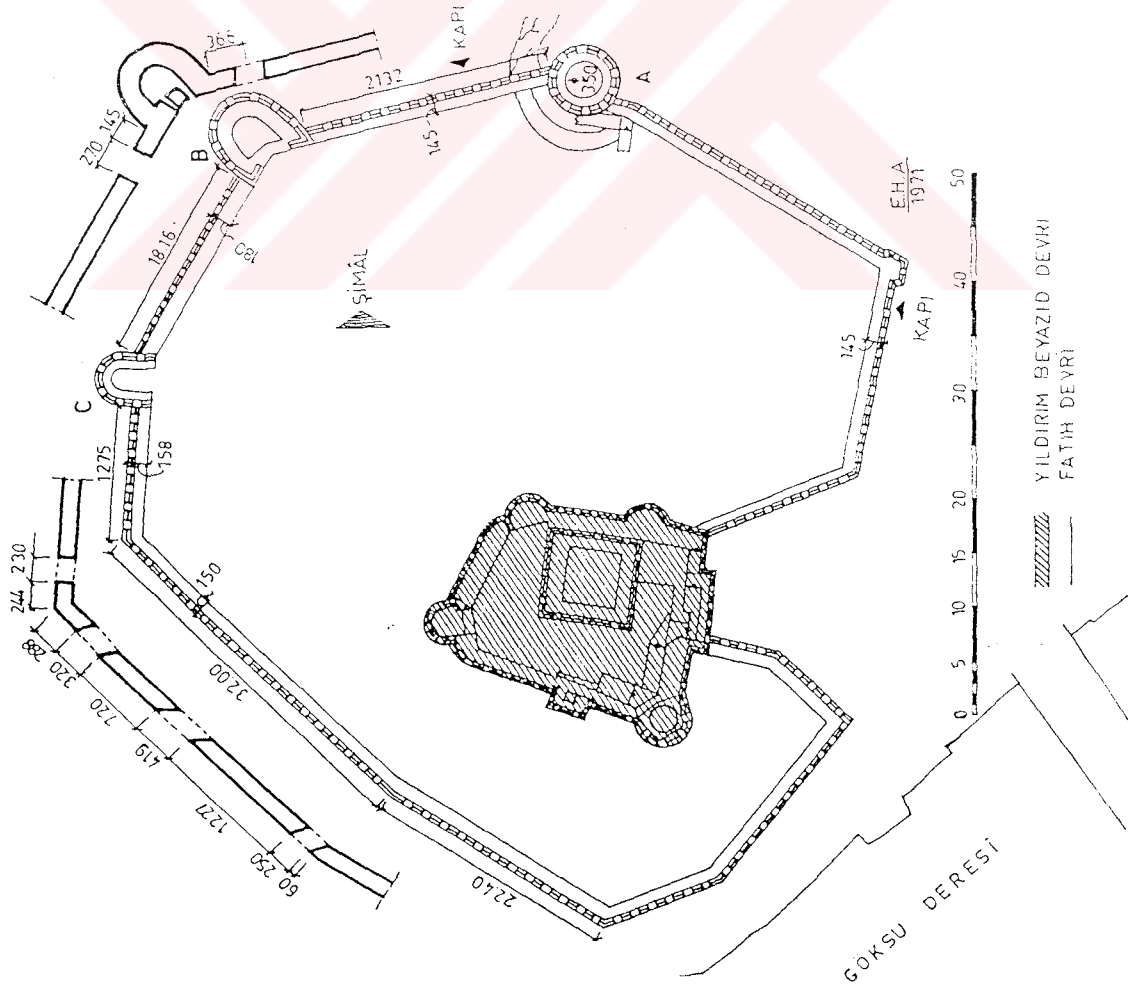
İstanbul'u fethetme azminde olan Yıldırım Beyazıd (1389-1402), bu hisarı İstanbul Boğazi'nin en dar yerinde ve artık Osmanlı Beyliğinin kontrolü altında olan Anadolu tarafında bir "Köprübaşı" olarak yaptırmıştır. Anadoluhisarı Karadeniz Boğazi'nden geçişi kontrol altına alabildiği gibi, karşıya Rumeli yakasına yapılması tasarlanan çıkartmanında destekleneceği bir yerdi. Aynı zamanda Boğaz'ın Anadolu kıyılarına kadar inmiş olan Türkler'e karşı Bizanslı'ların Göksu deresi vadisinden yapacakları bir akınında engelleyecekti. (İslam Ansiklopedisi, 1991)

Prof.A.Gabriel'e göre, Ortaçağ mimarisine göre yapılan Anadoluhisarı'nın en eski kısmı, dört köşe planlı "başkule" (donjon) ile bunu saran bir "gömlek"dir. (Bkz.şekil 7.2)

Başkule kare planlı olup üstü tonozlu bir mekandan ibarettir. 15. yy'ın ilk yarısına kadar kale Beyazıd'ın yaptırdığı gibi kalmış ne I. Mehmed nede II. Murad kalenin vaziyetini değiştirmiştir.

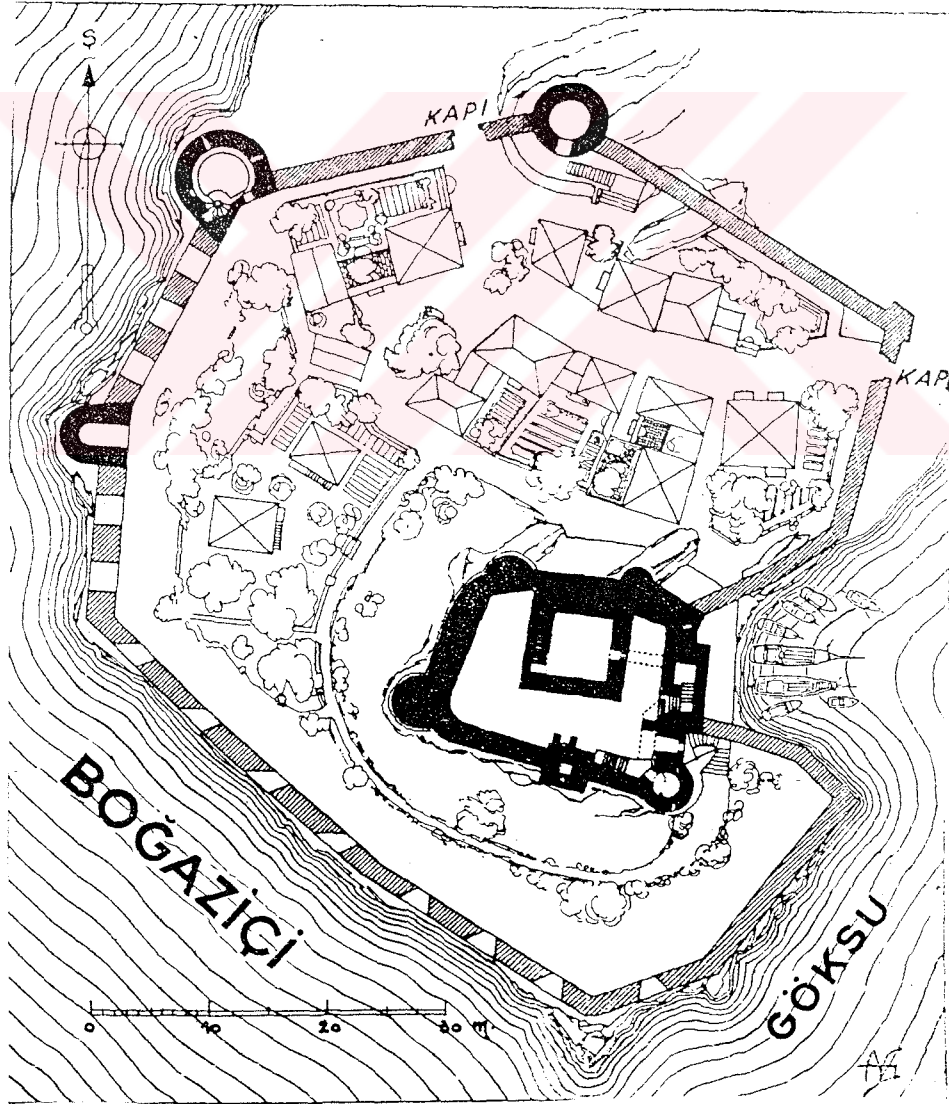

Şekil 7.2. Anadoluhisarı . Asıl kale ve İç kale duvarı

Şekil 7.2. Anadoluhisarı Kalesi
Yıldırım Beyazid Devri
Fatih Devri

2.Mehmed 1452'de Rumelihisarı'nı inşa ettirirken, Anadoluhisarı'nın çevresine ek bir sur (hisarpeçe) ilave ettirmiştir. Yapılan bu değişiklikler kalenin önemini büyük ölçüde arttırmış, Anadoluhisarı savunma kalesinden bir taarruz kalesi durumunu almıştır. Hisarpeçe duvarı arkasına yerleştirilen toplar, su hizasından atış yaparak Boğazdan geçecek gemileri hedef tutabiliyordu. Hisarın civarı yüzyıllar boyunca manzarasını değiştirmiştir. Kalenin çok kenarlı dış duvarlarının vaktiyle kısmende olsa kıyıda bulunduğunu gösteren pekçok belirti vardır. (İstanbul Ansiklopedisi, 1958) (Bkz. şekil 7.3)

Şekil 7.3. Anadoluhisarı Kalesi
Eski Halini Gösteren Tasviri Plan

16.yy'da Hisar'ın stratejik öneminin azalması ile ,halk yöreye yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak kale içerisine evler yapılmaya başlanmıştır. Hisarda, muhafızlar için kale dışında bir mescidden başka güneydeki düzlük tanzim edilerek Fatih Sultan Mehmed vakfından burada birde namazgah yapılmıştır. Gabriel'e göre namazgah 17.yy'dan daha eskiye gitmez.

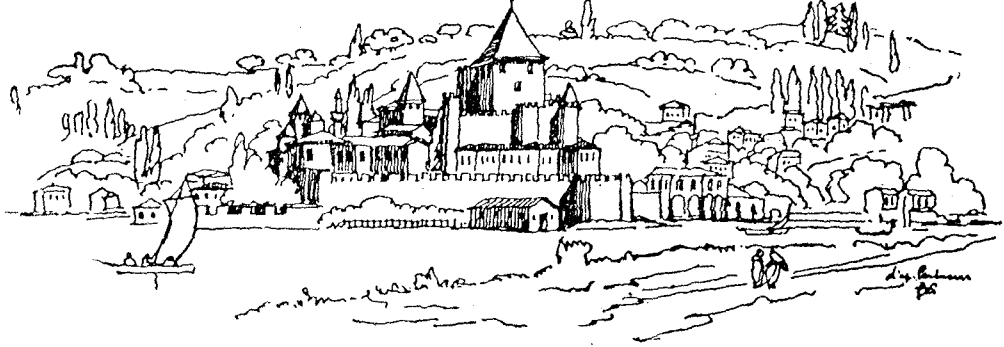
Evliya Çelebi 17.yy'da Anadoluhisarı'nı şöyle tarif eder :

"...Lebi deryada Göksu'nun denize karıştığı mahalde bir kaya üzerinde olup Yıldırım Bayazıd binasıdır ki, sonra Ebülfeth Han tamir ve termin ettirdiğinden ekseriler binasını ana nisbet ederler. Şeddadi bina olunmuş ali ve metin bir kaledir. Amma küçüktür. Yirmi bin adımdır. Garba nazır bir kapısı vardır, içinde dizdarhanesi, neferat evleri, iki yüz kadar timar ehli neferi vardır. Lebi deryada karşı Rumeli Hisarına ve Akıntı burnuna nazır topları vardır'..."

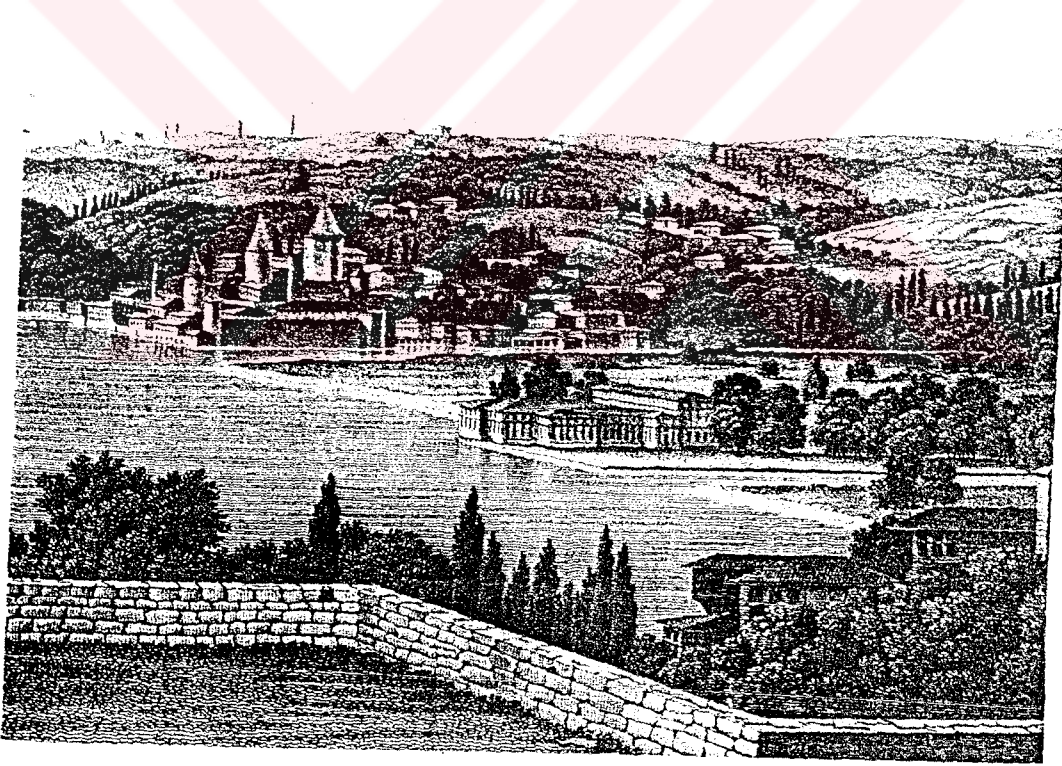
18.yy'larda Boğazı tehdit eden kazak akınlarının durdurulmasında biraz faydalı olan Anadoluhisarı zamanla askeri önemini yitirmiş, 18.yy'da Boğaz'ın kuzey kesiminde yeni istihkamların yapılması ile tamamen görev dışı kalmıştır. Bu tarihten sonra hisar kalebendliğe mahkum edilen suçlular için hapisane olarak kullanılmıştır.

Anadoluhisarı 19.yy'ın ortalarına kadar mimari bütünlüğünü korumuştur. 1825'e kadar hisarın bütün kulelerinin üstlerinde dışı kurşun kaplı ahşap külahlar bulunuyor ve çevresi boş olarak duruyordu. Sadece Hisarpeçenin çevirdiği avluda, içlerinde muhafızların yaşadıkları evler vardı. G.Sandys, J.Melling ve Ch.Pertusier'in seyahatnamelerinin gravürlerinde külahlar gösterilmiştir.(Bkz.şekil 7.4)

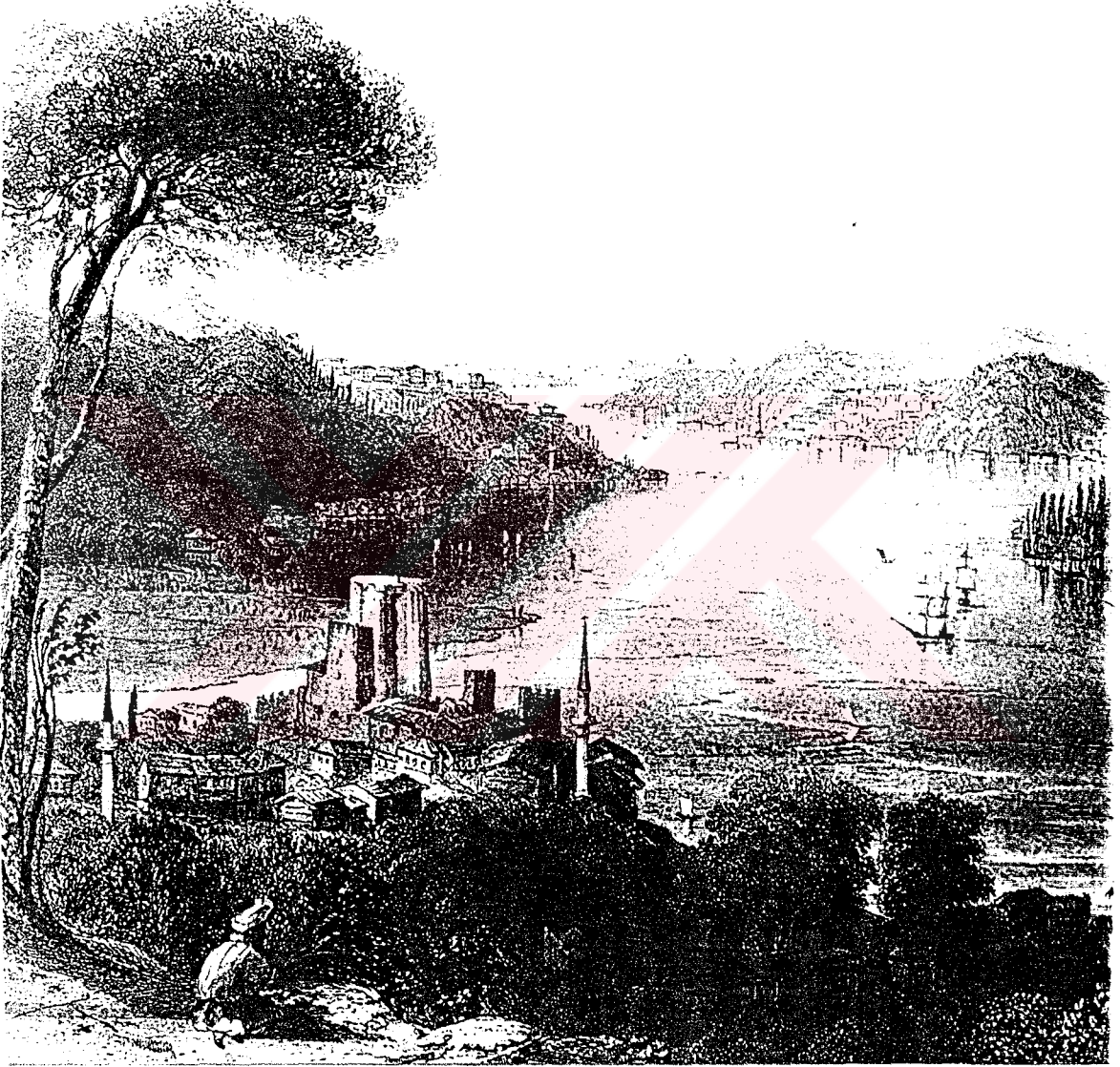
1830'lardan itibaren hisar duvarları ile Göksu Deresi ve deniz arasındaki kıyı doldurulmuş ve buraya ahşap yalılar yapılmıştır. Anadoluhisarı ise bütünüyle ihmal edilmiştir. 1830'da İstanbul'a gelen Thomas Allom'un ve 19.yy'a ait W.Bartlett'in gravürlerinde başkule ve burçlar üzerindeki külahlar ortadan kalkmıştır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994) (Bkz.şekil 7.5)

1825 yılında Petrusier'e göre Anadoluhisari'nin resmi

Şekil 7.4. Göksu Kasrı ve Anadoluhisari'na ait Erken Tarihli Bir Gravür (Melling)

Şekil 7.5. Anadoluhisari, 19. yy.'a ait Gravür.(Bartlett)

Daha sonra İstanbul Belediyesi'nin 1928 yılında giriştiği faaliyetler sırasında kalenin iki kapısı yıkılarak, genişletilmiş ve Üsküdar-Beykoz ana sahil yolu buradan geçirilerek kalenin bütünlüğü bozulmuştur. Hisarın bazı kısımları tamir görmüş çimento ile bilgisizce yapılan takviyeler esere büyük zarar vermiştir. Bu arada avludaki evlerin bazıları yıkılarak avlu halka açık bahçe haline getirilmiştir. (İslam Ansiklopedisi, 1991)

Son yıllarda Anadoluhisarı'nın bütünü ile restorasyonu için bazı projeler hazırlanmışsada herhangi bir uygulamaya geçilememiştir.

Anadoluhisarı'nın Mimari Yapısı

Anadoluhisarı'nın mimari yapısı dört ayrı bölümde incelenir. (Yücel, 1976)

- 1- Asıl kale (başkule)
- 2- İç kale duvarı (gömlek)
- 3- Dış kale duvarı (hisarpeçe)
- 4- Dış kale duvarındaki kuleler

1 - Asıl Kale

Bazı yerleri toprakla düzleştirilerek kayalık üzerine oturtulan asıl kale, kare planlı ve oldukça yüksek bir yapıya sahiptir. Duvarlar üzerindeki giriş çukurlukları kalenin üç katlı bir şato görünümünde olduğunun açık belirtisidir.

Kalenin taş blok ve tuğlalardan oluşmuş duvar kalınlıkları 2-3 m. arasında değişir. Düşman hücumlarının kuzeyden gelme olasılığına karşılık bu yönün duvarları daha kalın tutulmuştur. Kaleye giriş iç kale duvarlarından birinci kata atılan asma köprü ile temin edilmiş, ayrıca batı duvarlarına oyulan taş merdivenlerle zemine, ahşap merdivenlerle üst katlara geçiş sağlanmıştır. Sonra ki yıllarda bu giriş değiştirilmiş güney-batı duvarlarına yeni bir kapı açılmıştır. Kalenin üst katında

mazgallar ve istihkam siperleri yer alır, 1,5 m. genişliğindeki bir yol da sur duvarlarını içten çepeçevre kuşatır.

2 - İç Kale Duvarı

İç kale duvarları 2-3 m. kalınlığında olup kuzey-batı ve kuzey-doğu köşelerinden asıl kaleye bağlanır. Mazgallı duvarların köşelerinde asıl kaleye bağlanır. Mazgallı duvarların köşelerinde dörder nöbetçi kulesi vardır. Bunların üst örtüsü XVIII yy'la kadar sivri külahlı çatı ile örtülü idi.

3 - Dış Kale Duvarı

İç kale'den sonra yapılan dış kulenin duvarlarında, taş deliklerin üzerini örten kemerler dışında tuğlaya rastlanmaz. Örgü sistemini büyük taş dizilerinin aralarına yerleştirilen küçük taşlar oluşturur. İç kale duvarlarına oranla daha ince olan dış kale duvarları iç kaleye güney-doğu ve kuzey-doğu köşelerinden bağlanır. Mazgallı korkuluklarla sonuçlanan dış kale duvarlarının üç köşesine silindirik, yarım yuvarlak ve at nalı biçiminde üç kule yerleştirilmiştir.

4 - Dış Kale Duvarlarındaki Kuleler

Buradaki kulelerde kendi aralarında at nalı, yarım yuvarlak ve silindirik olmak üzere üçer tanedir. At nalı planlı kulenin yaklaşık çapı 4,75 m., kalınlığı ise 2 m. dir. Büyük bir olasılıkla denizi kontrol için yapıldığından mazgallarla korunmuştur. Buna benzer yarım yuvarlak kulenin çapı 7,5 m. olup ahşap kirişlerle dört kata ayrılmıştır. Ahşap merdivenlerin birbirine bağlandığı katlarda mazgal delikleri, içerlerde dikdörtgen ve yarım daire şeklinde kapı ve pencere yerlerine rastlanır. Kesme taştan kulenin eteğinde ise taş tuğla sıraları ile bunların arasında balık kılıcı biçiminde tuğla örgüleri dikkati çeker. Surun kuzey köşesinde kayalık tepe üzerindeki mazgallı silindirik kule 6 m. çapında olup üç katlıdır.

Gömlek ve Dış kale duvarı

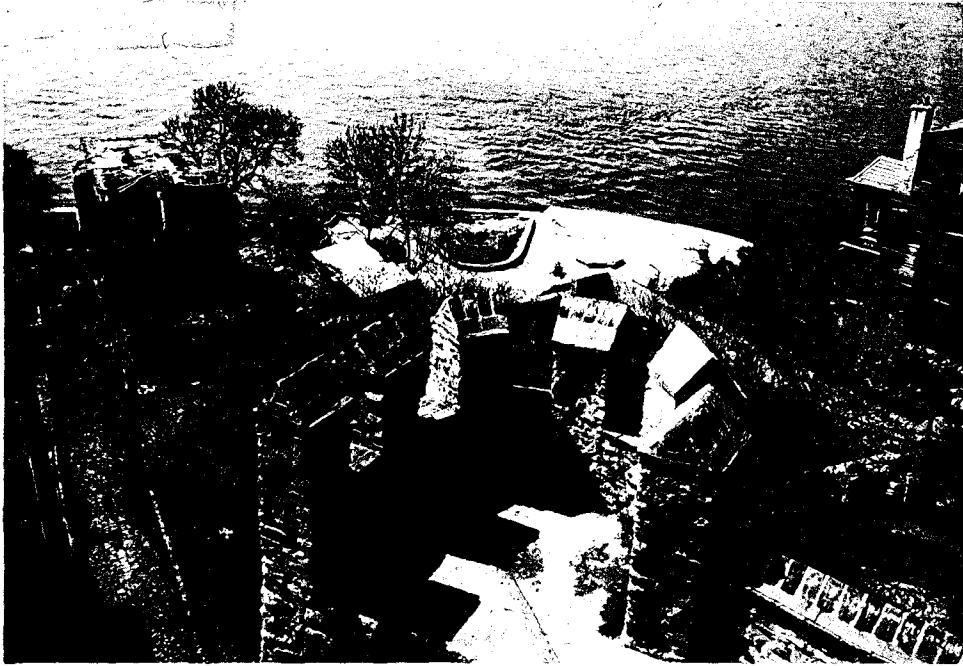

Dış kale duvarında kuleler arasında PTT binası

Şekil 7.6. Anadoluhisari Kalesi ve Surlarından çeşitli görüntüler

Bugün park olarak kullanılan İç avlu

Kuleden Boğaz'a bakış

7.1.2. İskele Ve İskele Yapısı

Boğaziçi'ndeki iskele yapılarının hemen hemen hepsi 1850 yılında Şirket-i Hayriye'nin kurulmasından sonra yapılmış ve 1920 yılına kadar devam etmiştir. Bu yüzden tüm Boğaz iskeleleri büyük yada küçük aynı işlevsel şema ve mimari stile sahiptir.

Abdülhak Şinasi Hisar , Boğaziçi vapurlarını şöyle anlatmaktadır.
(Hisar,1968)

"Şimdi geçmiş Boğaziçi zamanlarımın huzur, haz ve hayal aleminden en çok lezzetle hatırladığım anlar, eve dönmek için bindiğim akşam vapurlarının köprüden kalkmaya hazırlandıkları, kalktıkları saniyelerdir.... Bir düdükle hızla ve hızla öter, son gelenler koşuşur, kalacak olanlarla bir müddet ayakta konuşanlar vapura atlar, içerideki satıcılar dışarıya sıçrar, vapur kalkmadan tahta parmaklıklı bir kapı kapanır ve her defa koşarak gelip vapurun daha kalkmamış fakat bu kapının kapanmış olduğunu gören bir adam, hiddetlenerek gidenlerin rahatlarına baka baka memurlara karşı bağırır, çağırırdı. Nihayet vapur mavi sulara bembeyaz köpükler bırakarak ve neşeli, adeta gururlu bir haykırıyla kalkar, Boğaziçi'ne yollanırdı."

7.1.3 Camiler

Boğaziçi'ndeki Osmanlı dönemi yaşantısında cami ve cami önü mekanının ayrıcalıklı bir yeri vardır. Osmanlılar'ın dini hayatı, toplum hayatından ayrılmadığı için, Bizans çağındaki gibi dini yapıların bağımsız bir yoğunlaşması söz konusu değildir. (Kuban, 1973)

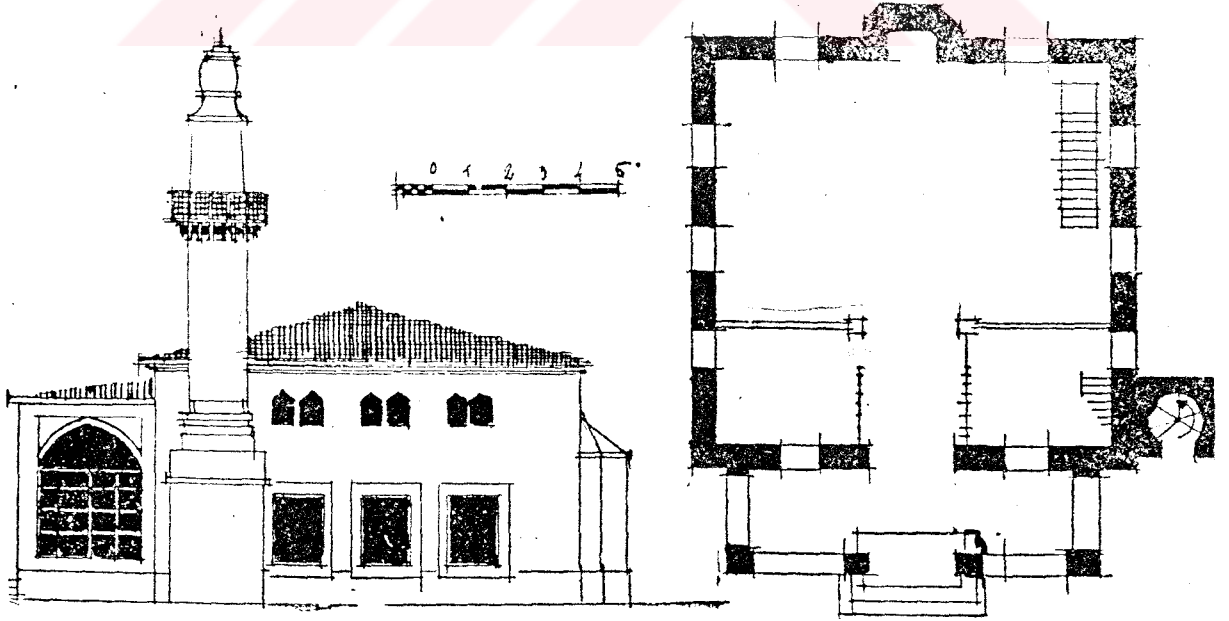
Anadoluhisarı'ndaki camiler şöyle sıralanabilir :

- Anadoluhisarı Cami (1465)
- Sinan Efendi Mescidi (16.yy.)
- Küçüksu Mescidi (1936'da yıkılmıştır)

Anadoluhisarı Cami

2. Mehmed tarafından yaptırılan Anadoluhisarı Camine Fatih Cami'de denmektedir. İlk konumu iskele meydanında, vapur iskelesinin hemen karşısında olan cami, Üsküdar - Beykoz sahil yolu açılırken yıktırılmıştır. Onun yerine Kanlıca yolu üzerine bugünkü cami yaptırılmıştır. Ancak köyün yerlileri yeni caminin eskisinden iki kat büyük olduğunu söylüyorlar. Ayrıca caminin yeri değiştirilirken Yasemin Hatun'un yaptırdığı sübyan mektebide yıkılmıştır.

İlk Anadoluhisarı caminin iki katlı ahşap bir yapı olduğu söylenir. Zamanla harap olmuş, yanmış ve 1883 yılında II. Abdülhamid tarafından yeniden yaptırılmıştır. Bugünkü Anadoluhisarı cami kare planlı, ahşap çatılı, geç neoklasik devir özellikleri taşıyan kagir bir yapıdır. İlk yapısının yalnızca minare taşlarından yararlanılmıştır. Caminin duvarlarla çevrili geniş bahçesinde 1987 yılında yapılmış altıgen bir şadırcan ve doğusunda lojmanlar bulunur. (Bkz. şekil 7.7)

Şekil 7.7. Anadoluhisarı Cami, Planı
Anadoluhisarı Cami, 1993

Sinan Efendi Mescidi

Anadoluhisari'nda, Otağtepe Caddesi, Setüstü Sokak, Cami Sokak ve İbrahim Bey Sokaklarının kesiştiği yerde bulunan Sinan Efendi (Muhşi Sinan) Mescidi çevreye egemendir. İstanbul kadısı Muhşi Sinanüddin Yusuf bin Hüsameddin Efendinin 16.yy'da yaptırdığı bu mescid çeşitli onarımlarla günümüze ulaşmıştır.

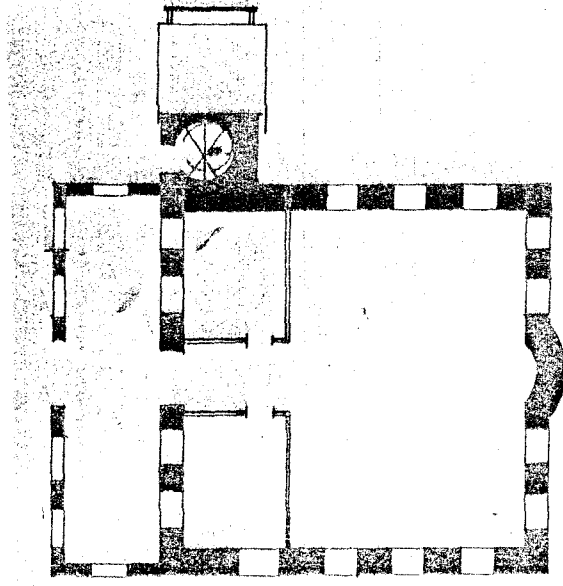
Oldukça meyilli bir arsaya oturtulan ahşap çatılı mescide, araziye uydurulmak amacı ile fevkani plan uygulanmıştır. Bu nedenle son cemaat yerinin sokak seviyesinde olmasına karşılık mihrap yüksekte kalmış, altına geniş bir bodrum eklenmiştir. Mescide bitişik tuğla minare, yer yer kesme taş şeritlerle hareketlendirilmiştir. Minarenin ilginç bir alemi vardır. Alem sekstant şeklinde olup onun yaptığı görevi yerine getirir. (Yücel, 1976) (Bkz.şekil 7.8)

Muhşi Sinan Mescidi yanında Mehmet Paşa'nın yaptırdığı klasik üslupta bir çeşme ile sıbyan mektebi yer alır.

Küçüksu Mescidi

Buradaki Bostancı ocağı için yapılmış bir mesciddir. Uzun seneler kullanılmayan mescid 1936'da yıktırılmıştır.

Sekstant : Güneşin, yıldızların açisal yüksekliğini ölçmeye yarayan bir alet.

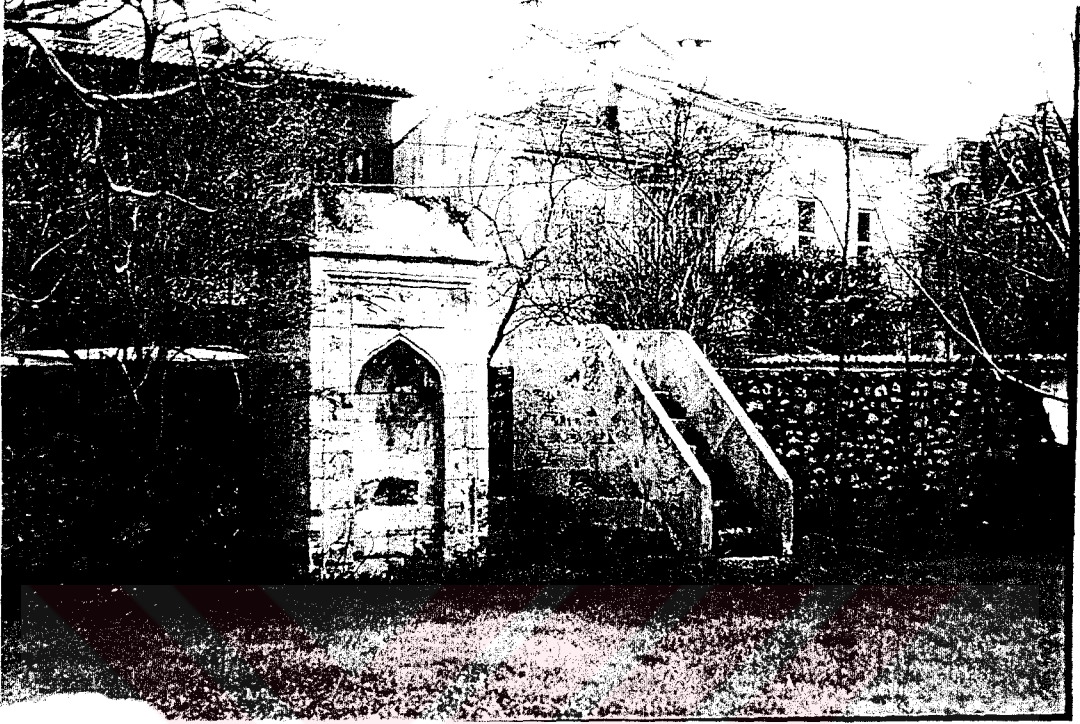
Şekil 7.8. Sinan Efendi Mescidi, 1996

Günümüzde sayıları her geçen gün biraz daha azalan namazgahlardan Anadoluhisarı'nda 6 tane bulunmaktadır. (İstanbul Ansiklopedisi, 1958)

Toplarönü Namazgahı
Otağtepe Namazgahı
Baruthane Çayırı Namazgahı
Göksu Namazgahı
Dört Kardeşler Namazgahı
Nişantaşı Namazgahı

Bunlardan deniz kenarında Toplarönü Sokağındaki Anadoluhisarı namazgahı (Toplarönü Namazgahı) taş mihrabı, yedi basamaklı minberi ve oldukça geniş bir alanı çevreleyen duvarları ile dikkati çeker. Bu namazgah hisarın önündeki toprak seviyesinin yükseltilmesiyle meydana getirilmiştir. A.Gabriel namazgahın yapımıyla ilgili kesin bir tarih ileri sürmemekle birlikte 17.yy'a ait olduğunu kaydetmektedir. Ancak gravürlerde namazgahın bulunduğu yerin koy olarak gösterildiği dikkate alınacak olursa bu tarihin erken olduğu ve 18.-19. yy'larda yapıldığı söylenebilir.

Anadoluhisarı Namazgahı, son yıllarda oldukça bakımsız ve harap hale gelmişken 1986 yılında Beykoz Belediyesi tarafından temizlenmiş ve çevre duvarlarının eksikleri tamamlanarak restorasyonu yaptırılmıştır. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994) (Bkz.şekil 7.9)

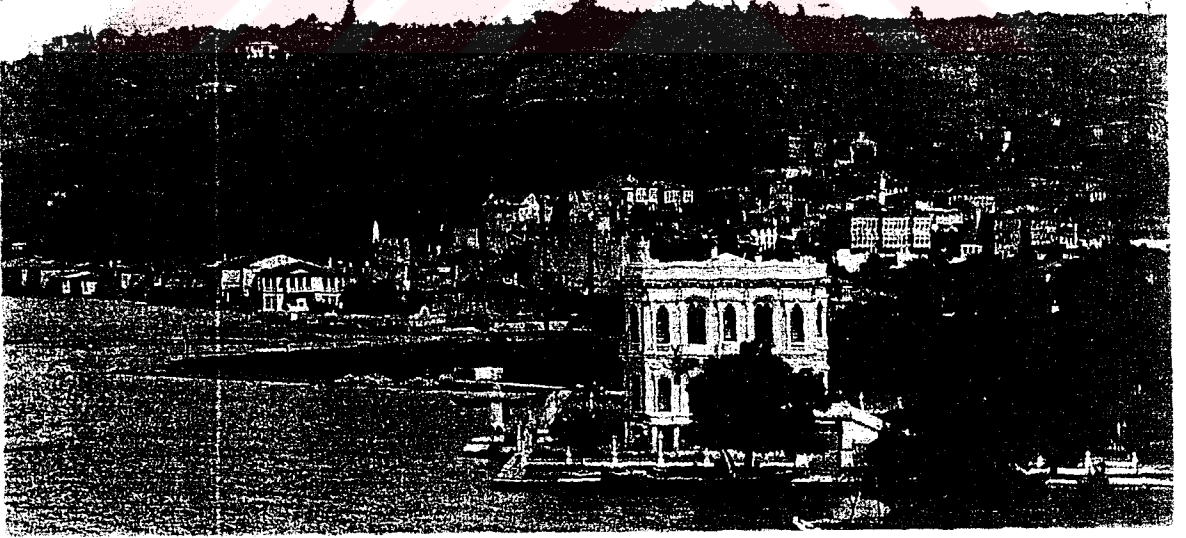

Şekil 7.9. Toplarönü Namazgahı

7.1.4 Saray

Anadoluhisari'nda bulunan tek saray yapısı Göksu kasrıdır. 1752 yılında Sadrazam Divittar Emin Mehmed Paşa, 1. Mahmud'un Göksu mehtabından hoşlandığını bildiğinden, buradaki hasbahçeyi bozdurup yerine Şehremini Yusuf Efendi'nin planını hazırladığı sarayı inşa ettirmiştir.

Saray 3. Selim ve 2. Mahmud devirlerinde onarılmıştır. 1857 yılında Abdülmecid sarayı yıktırıp yerine mimar Nikagos Balyan'a kagir ve günümüze gelen Göksu (Küçüksu) kasrını yaptırmıştır. Abdülaziz döneminde saray bugünkü şeklini alacak şekilde onarılmıştır. Göksu kasrı bugün müze olarak kullanılmaktadır. (Evyapan, 1972)
(Bkz. şekil 7.10)

Şekil 7.10. Küçüksu Kasrı, Geri Planda Anadoluhisarı Görülmekte

7.1.5 Yalılar

Osmanlı dönemine kadar Boğaziçi'nde, kıyılarda, karakteristik bir yapılaşma yoktur. Türklerin fethinden önce bölge, şehirden uzak şuraya buraya serpilmiş küçük balıkçı köyleri ve terkedilmiş manastırların bulunduğu bir doğa parçasından ibaretti.

Türkler tarafından bayındır hale getirilen Boğaziçi sahilinde yerleşmenin esas olarak Kanuni devrinde başladığı kabul edilmektedir. Bu yüzyılda "Boğaziçi Uygarlığı" diye nitelenen bir konutsal yerleşme düzeni kurulmaya başlanmıştır. Büyük ve zengin ailelerin yazlık evleri şeklinde ortaya çıkan yalılar, tamamen aristokratik, fakat su ile konut arasındaki ilişki bakımından eşsiz bir çevre yaratmışlardır. Özgün biçimleri ve görünüşleriyle yalılar her zaman Boğaziçi silüetinde etkin olmuşlar ve ön planda yer almışlardır. (Bkz.şekil 7.11)

Yalılar genel konum içerisinde bölgeler yada yörelere göre bazı farklılaşmalar gösterirler. Örneğin Anadolu yakasındaki yalılar, Batı güneşine maruz kaldığı için, hem suya daha yakın hem de saçakları daha geniş olarak çözülmüş, pencerelere kepenkler yapılmıştır.

Boğaziçi'nde hemen hemen kesintisiz bir dizi halinde, kıyı boyunca sıralanan yalıların arkalarında küçüklü, büyüklü korular, çeşitli köşk ve pavyonlar bulunmaktaydı. (Eldem, 1979) 18.yy'ın ikinci yarısında bütün Boğaziçi'nde olduğu gibi Anadoluhisarı'nda da yalılar sahil boyunca sıralanmıştır. Anadoluhisarı'ndaki yalılar üç grupta incelenebilir. (Beygo, 1983)

- 1- Kaleden Boğaziçi sahilince uzanan yalılar
- 2-Yörenin topoğrafik özelliklerinden kaynaklanan yamaç yerleşimleri (Yerli halkın oturduğu konutlar)
- 3- Göksu Deresi boyunca uzanan yalılar

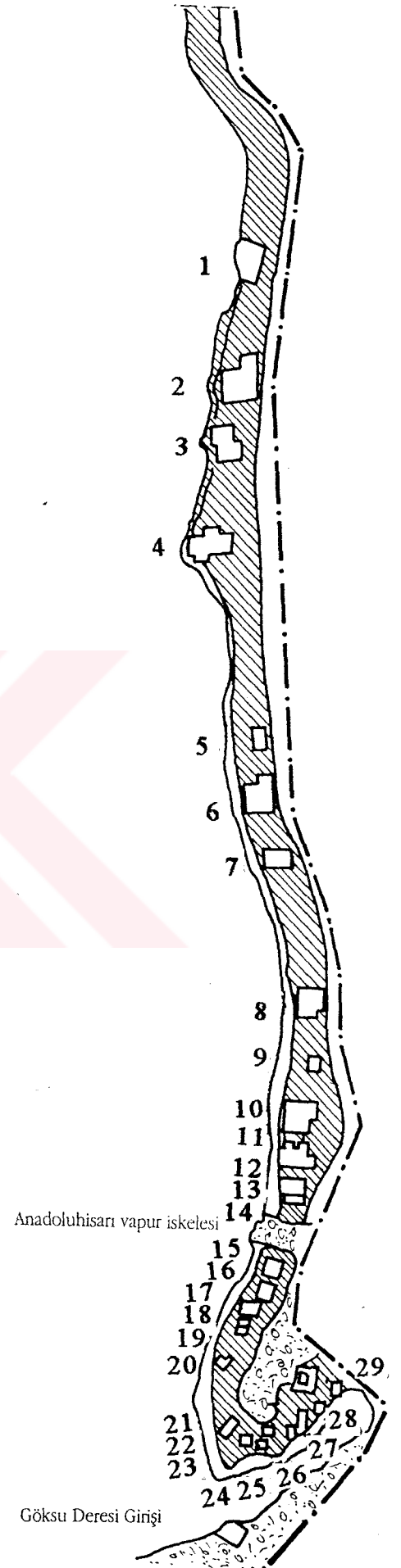
Boğaziçi'nin genelinde olduğu gibi Anadoluhisarı'nda da bir takım geleneksel ahşap Türk evleri yavaş yavaş doğanın ve insan gücünün tahribiyle yıkıma terk edilmiştir. Yıkılan evlerin yerine yapılanlar çevrenin tarihi özelliğini ve Boğaziçi silüetini bozucu nitelikte yapılardır.

Şekil 7.11. Sahil Yalıları

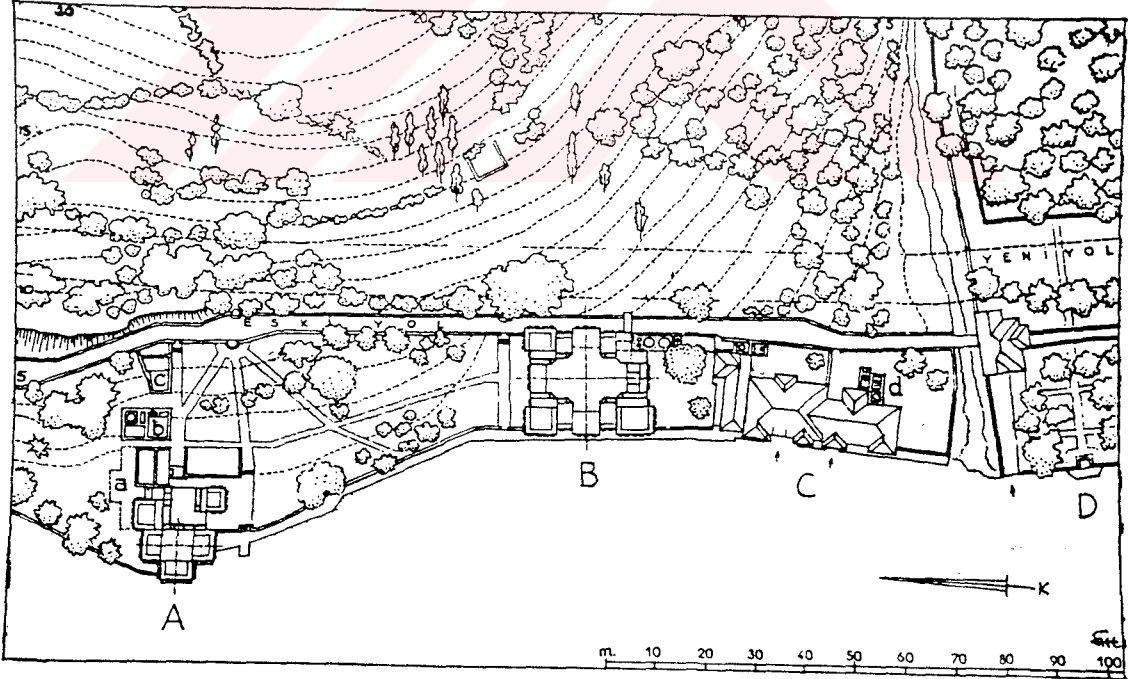
Anadoluhisarında koruma altına alınmış yalılar.1971 Tesciline göre sırasıyla şunlardır;
(Erdenen, 1993)

- 1- Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı
- 2- Ahmet (Marki) Necip Bey Yalısı
- 3- Nuri Paşa / Rahmi Koç Yalısı
- 4- Amcazade Hüseyin Paşa / Köprülü Yalısı
- 5- 6-7- Zarif Mustafa Paşa Yalıları
- 8- Fazilet Hanım Yalısı
- 9- Reşat Yılmaz Yalısı
- 10-11- Bahriyeli Sedat Bey/Işıklıoğlu Yalısı
- 12- Rıza Bey Yalısı
- 13- Tevfik Bey Yalısı
- 14- Fuat Paşa Yasılı yerine yapılan yeni bina
- 15- Köseleciler Yalısı
- 16- Manastırlı İsmail Hakkı Bey Yalısı
- 17-18- "Şeyh" Talat Efendi Yalısı
- 19- Pembe Yalı
- 20- Komodor Remzi Bey / İnönü Yalısı
- 21- Riyaziyeci İzzet Bey Yalısı
- 22-26- Göksu deresi girişi yalıları
- 27- F.Nazlı Özkay Yalısı
- 28- Sur Üstü Yalı Köşkü
- 29- Göksu Kahvehanesi

Anadoluhisari'nda ki en önemli yalı hiç kuşkusuz Amucazade Hüseyin Paşa Yalısıdır. Osmanlı döneminden günümüze kadar kısmende olsa gelebilmiş en eski sivil mimari örneği olan yalı 1699 yılında yapılmıştır. Asıl yalı ve Harem kısmı 1893 yılında tahrip olmuş ve zamanla tamamen ortadan kalkmıştır. (Bkz.şekil 7.12)

Bugün tek bir odası kalmış olan yalı köşkünün eskiden arkasında bir sofa ve iki odası daha bulunuyor ve bu haliyle bina Köprülü Yalısı'nın Selamlık dairesini oluşturuyordu. Harem köşkün 60-70 m. ilerisinde, Hisar tarafında idi. Kargopulo'nun 19.yy'ın ikinci yarısında çektiği fotoğrafında Harem, iki katlı, iki büyük sofalı ve 15-20 kadar odalı olarak görülmektedir.

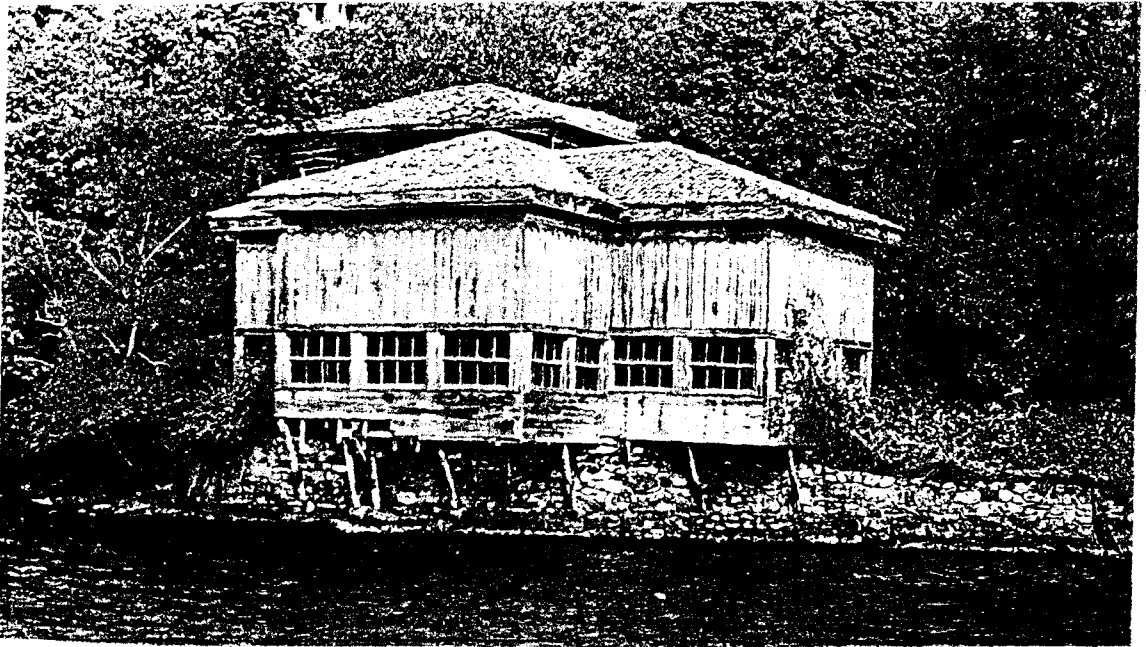
Köprülü Hüseyin Paşa Yalısı'nın eski durumunu gösterir restitüsyon planı: A) Bugün mevcut olan Selamlık köşkü'nün kesilmeden önceki durumu. B) Mevcut olmayan yalı. Harem bölüğü burada idi. C) Bir anı yalıya katılmış olan bina. D) Zarf Mustafa Paşa Yalısı bahçesi. a) Köşke ilave edilen yalı. b) Eski bamam ve mutfak. c) Eski hizmet binası. d) Mevcut bamam bahçesi.

Şekil 7.12. Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı

Selamlıktan arta kalan divanhane "T" planlıdır. "Üç sofalı oda" diye tanımlanan bu mekan tipi, 17.yy'ın sonundan itibaren yalnızca hanedana ait kasırlar ve köşlerde değil, sıradan insanların evlerinde de revaçta olmuştur. Selamlık divanhanesinin en karakteristik tarafı pencerelerinin çok alçak tutulmuş olmasıdır. Duvar yüksekliğinin ancak yarısına kadar uzanan pencerelerin üst tarafı tamamen sağırdır. Eldem'e göre ışığın bu derece kısılması, Boğaz sahillerinde denizden gelen yansımayı önlemek ve mekanda dayanılmaz bir ışık fazlalığının oluşmasını engellemek içindir. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994)

Yalının dış cephesi, yapıldığı günlerde de içerisindeki zenginliği dışarı vurmamıştır. Sonradan kesilmiş olan geniş saçağın dışında, dış mimari elemanları korunmuştur. Ancak eskiden pencereleri örten kepenkler ortadan kalkmıştır. (Bkz.şekil 7.13)

1956 Yılında yetersiz bir onarım gören yapı bugün ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bedrettin Dalan döneminde yalı yıkılmak, arazisinde halka açık yeşil alan olarak kamulaştırılmak istenmiş ancak varisleri tarafından mahkeme kararıyla bu girişim önlenmiştir. (Milliyet,6 Kasım 1990)

Şekil 7.13. Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı

7.1.6. Su Yapıları

Bizans döneminde Boğaziçi'nde su yapılarına oldukça önem verilmiş, manastır ve kiliselerin yanlarına ayazmalar kurulmuştur. Bu oluşum Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Göksu ve Küçüksu her dönemde büyük etkinliklere sahne olmuş ve eşsiz lezzette içme sularıyla ünlenmiştir.

Türk toplum yaşamının ve ibadetinin önemli bir parçası olan su, birçok su yapılarının oluşmasını sağlamıştır. Anadoluhisarı'ndaki su yapıları şunlardır :

Şerife Hanım Çeşmesi	(1853)
Benli Zade Çeşmesi	(1786)
Ahmet Bey Çeşmesi	(1875)
Göksu Çeşmesi	(1806)
Mustafa Ağa Çeşmesi	(1708)

Ancak bu yapılar günümüzde işlevlerini koruyamamış, çoğu kullanılmaz hale gelmiştir. Şerife Hanım Çeşmesi Otağtepe caddesinde, oldukça iyi bir durumda günümüze ulaşmıştır. Tuğla hatıllı kesme taştan çeşmenin üzeri kiremit kaplıdır. Ayrıca Anadoluhisarı-Göksu yolu üzerinde sivri kemerli basit bir çeşme vardır. Çift meyilli çatılı çeşme son yıllarda yenilenmiştir. Bunun yanısıra Kaniye sokağında ve Otağtepe caddelerinde de kitablesiz, klasik üslupta çeşmelere rastlanmaktadır. (Bkz.şekil 7.14)

Kanije Sokakındaki çeşme

Kızılsırçe Sokakı ile Cami Sokakının kesiştiği noktadaki çeşme

Şekil 7.14. Anadoluhisarı'ndaki Çeşmeler

Sinan Efendi Mescidi minaresinin altında bulunan çeşme

Otağtepe Caddesindeki Şerife Hanım Çeşmesi

7.1.7 Hamam

Anadoluhisarı hamamı, Hamamönü denilen yerde idi, yıkılmıştır. Ne zaman kapandığı ve ne zaman yıkıldığı tespit edilememiştir.

7.1.8 Mezarlık

Anadoluhisarı mezarlığı, Nefsi Hisar mahallesinin eteğinde, Göksu deresi kenarındadır. Halat fabrikasına, çömlekçilere ve Göztepe suyu kaynağına giden Kızılsırçe (Ayazma) sokağı mezarlık ile dere arasından geçer. Dere boyunca uzanan Anadoluhisarı mezarlığının İslam dinine uygun bir uhreviyeti, terkedilmiş hissi vardır.

Flandin, bu küçük mezarlıkta II.Mehmed'in muhاریplerinin kabirlerinin bulunduğu ve o zamandan beri onlara hürmeten başka ölü gömülmediğini kaydeder. (Flandin, 1855)

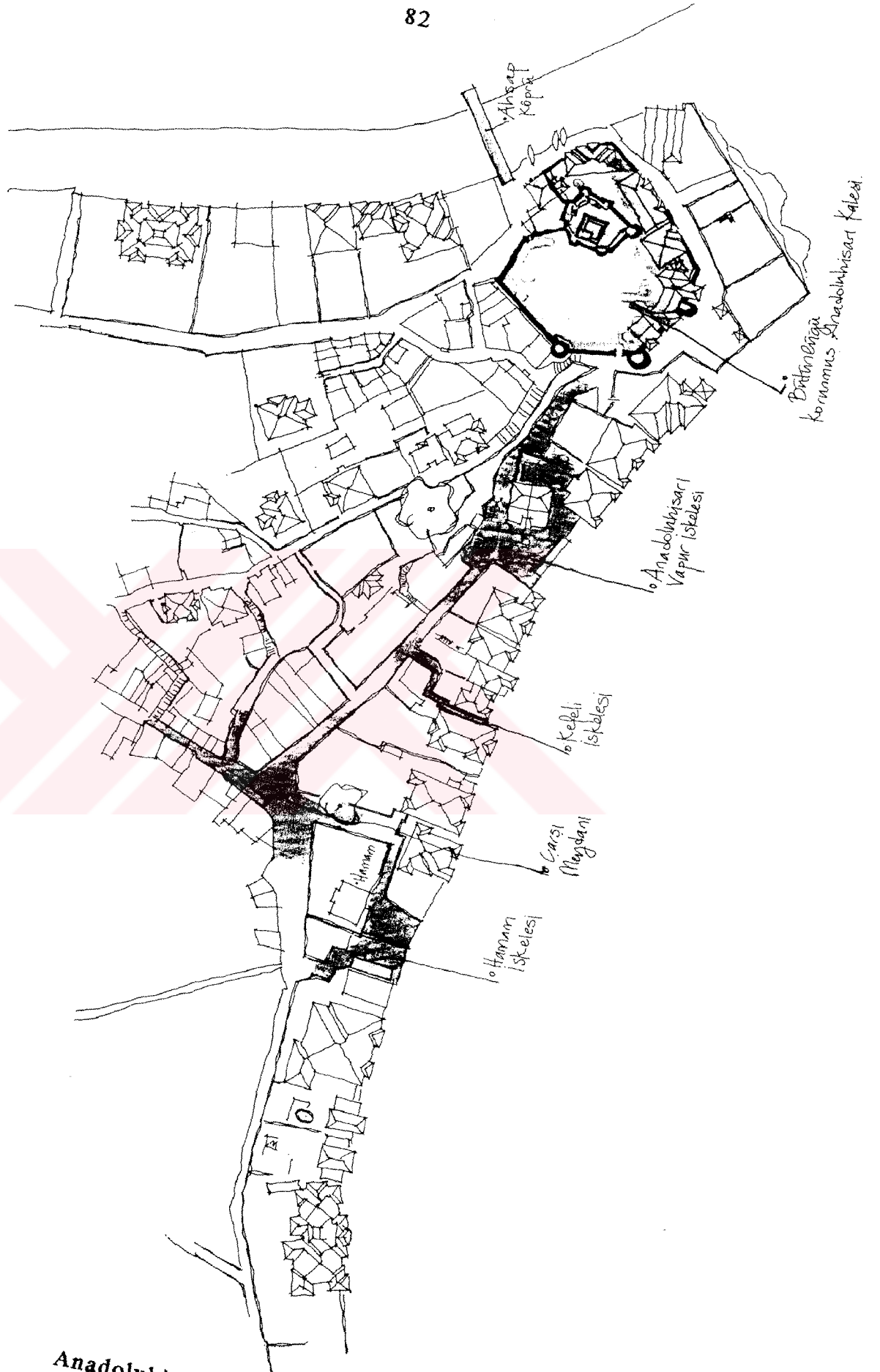
Kızılsırçe Sokağı ile Cami Sokağı arasında kalan mezarlık

7.2. MEKANSAL ÖZELLİKLER

7.2.1. Kıyı Mekanı

Üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizde, dağların çoğu zaman kıyı şeridine kadar sokulması, bu mekanlara büyük değer kazandırmıştır. Kıyıları hem kara hem de denizin kullanılışıyla oluşan birçok faaliyete dönük mekanlardır. Kıyı mekanı insanın fiziksel çevresi ile kurduğu yerleşme, çalışma, ulaşım, dinlenme gibi ilişkilerin tümünü barındıran bir çevre bütünü olarak tanımlanabilir.

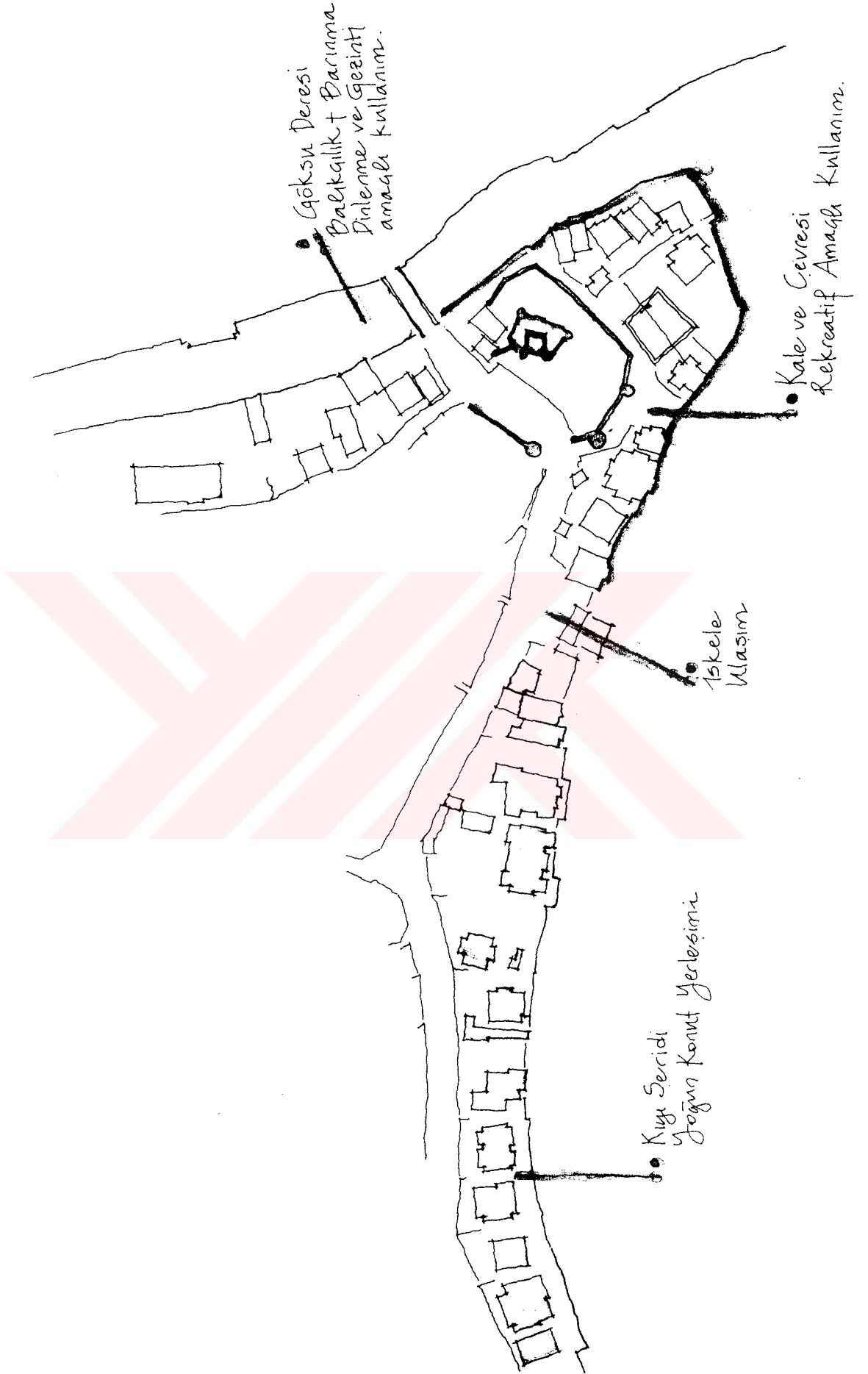
Boğaziçi kıyı mekanının en büyük özelliği su ile ilişkili konut yapılarının oluşmasını sağlamasıdır. Yalı olarak adlandırılan bu düzgün konut türünün önünde konumlanan deniz hamamları da, Boğaziçi'nde deniz banyosunun şekillendirdiği ahşap yapılarıdır. Kıyı mekanları gezinti rihtimleri olarak da farklı bir kullanıma sahiptir.(Aysel, 1994) Prof.Eldem'in piyasa yerleri olarak tanımladığı rihtimler, bir dönem yaşantısında akşam gezintilerinin yapıldığı rekreatif mekanlardır. Anadoluhisarı sahili yalı ve köşklerle, iskelesiyle, kulesi, kahvehaneleri ve seyir teraslarıyla kendine özgü bir kıyı mekanı yaratmıştır. (Bkz.şekil 7.15)

19. yy.'ın başlarında
çizimlerinden)

Anadoluhisari

kıyı mekanı (Eldem'in

Şekil 7.15. Anadoluhisari'nda kıyı mekanı kullanımı (1996)

Anadoluhisarı sahil boyundaki yalıların çeşitli dönemlerdeki (II.Mahmud dönemi, 1946 ve 1971 yılları) listesini daha önceki bölümlerde ele almıştık. Anadoluhisarı yalılarıyla bütünleşen kale her ne kadar 16.yy'dan sonra askeri önemini kaybederse de hala Boğaziçi silüetinde etkin bir yere sahiptir. 1928 yılında kale avlusundaki evler yıkılarak burası park haline getirilmiştir. Bugün kaleye rekreatif amaçlı yeni fonksiyonlar verilerek yeniden toplum hayatına kazandırılmalıdır.

İstanbul Ansiklopedisinde (1958) iskele meydanında, deniz kenarında, Mehmet Tetik'in bir gazino kahvesinden ve bunun karşısında Nurettin Kıral'ın bir balıkçı kahvesinden bahsedilmektedir. Ayrıca Göksu deresinin kenarında, beton köprünün başında bulunan Göksu kahvesi halen mevcuttur. Bu ahşap, 150 yıllık yapı kahvehaneye dönüştürülmek için, iç bölmesi kaldırılmış ve bol camekan yapılmıştır. 1986-1987 yılları arasında yanınca eski tarzına yakın olarak yeniden inşa edilmiştir. Her üç kahvehanede köyün dinlenme ve sohbet ihtiyacına hizmet eden mekanlardır. (Bkz. şekil 7.16)

Şekil 7.16. Göksu Kahvesinin Önü, Dinlenme ve Sohbet İhtiyacına Hizmet Etmektedir.

Anadoluhisarı'nda Boğaziçi Sahili yanında Göksu deresinde önemli bir kıyı mekanı oluşturmaktadır. Derenin doğal bir liman görevi görmesi ve balıkçılar için mükemmel bir sığınma yeri özelliğini taşıması Hisarın önemini bir kat daha arttırmıştır. Göksu deresi boyunca ağ tamircilerini, dereden kum çıkartan ameleleri, balıkçı motor ve kayıklarını seyretmek mümkündür. Göksu'nun toprağından yapılan testilerin ünü bütün İstanbul'da yayılmış ve köy halkına yeni bir iş ortamı doğurmuştur. Ayrıca Boğaziçi'nin en önemli mesire yerlerinden olan Göksu, geçen yüzyıla kadar İstanbul halkına hizmet eden önemli bir rekreasyon mekanıydı. Ancak Göksu bugünkü durumu ile eski fonksiyonlarını büyük ölçüde yitirmiştir, buna en büyük sebep değişen sosyal hayattır.

7.2.2 Meydanlar

Boğaziçi'nde kıyı mekanlarından başka birde meydan oluşumlarından bahsedilebilir. Meydanları oluşturan başlıca öğeler arasında çeşme, anıtsal bir ağaç, dini yapılar, bahçeler, hamam, çarşı gibi objeleri gösterebiliriz.

Dağıtım merkezi özelliği taşıması, barındırdığı ticari, kültürel ve sosyal fonksiyonlar, meydanların, Boğaz köylerinin kalbi olarak yaşamasını sağlamıştır.

Kıyı Meydanları (İskele Meydanı)

Kıyı meydanlarının oluşumunda ve şekillenmesinde deniz ulaşımının etkisi büyüktür. Temeli ulaşım sistemine bağlı olan bu mekanlar 19. yy.'da ulaşım şeklinin ve ağırlığının değişmesi ile yapısal değişikliklere uğramıştır.

İskele meydanları, yerleşimlerin biçimlenişine önemli etkileri olan canlı mekanlardır. En basit haliyle bir iskelenin varlığıyla kendini belli

eden meydanlar, giderek köy merkezi niteliğine bürünmüştür. Bu meydanların deniz yüzü, kayıkthane, rıhtım, iskele ve iskele yapısı ile kara yüzü ise sivil, dinsel ve sosyal yapılarla sınırlanmıştır.

Kıyı meydanları bünyelerinde barındırdıkları kahvehane, lokanta gibi sosyal mekanlarla yakın çevrelerine hizmet eden, semt sakinlerine ticaret yapma olanağı sağlayan merkezlerdir.

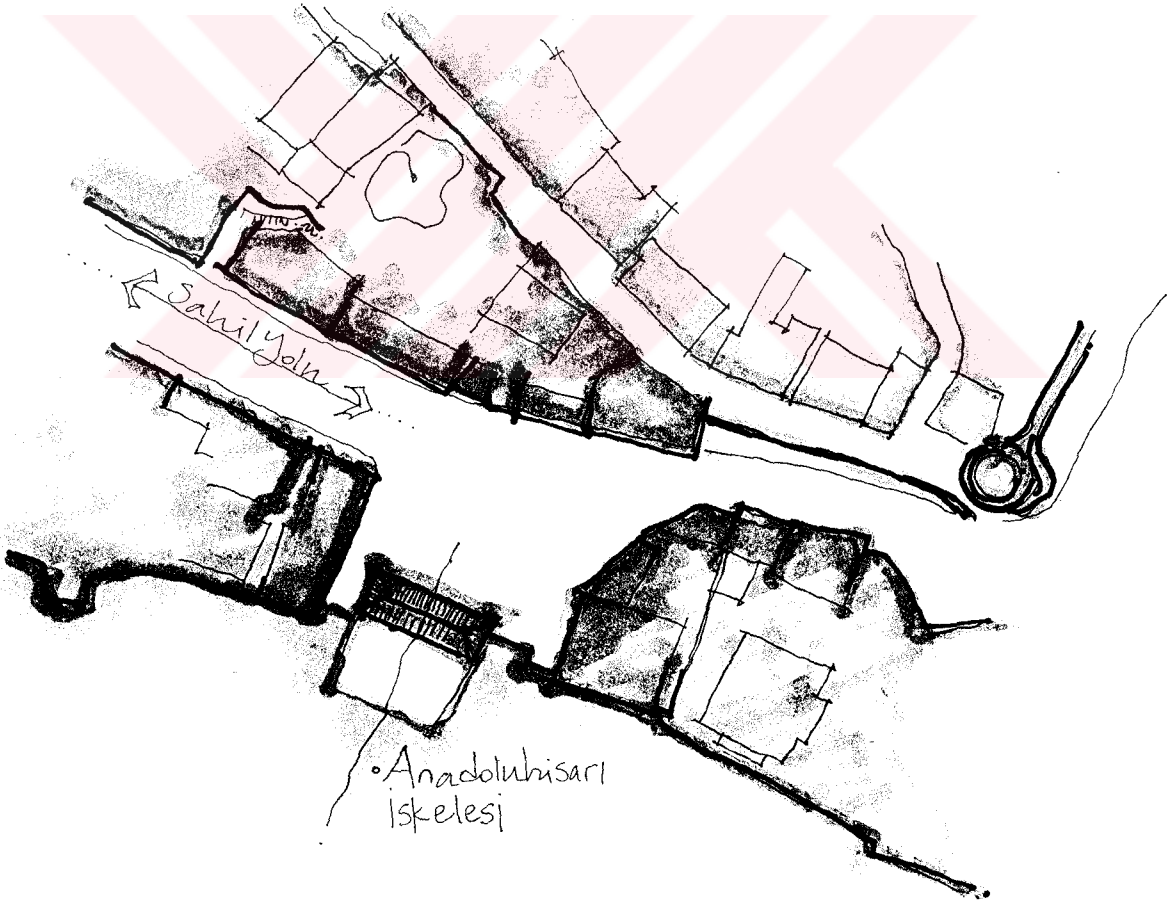
Anadoluhisarı iskele meydanı sahil yüzü açık, arkası ana yol ve yanları yapılarla sınırlı bir meydandır. Günümüzde ulaşımın karayolu ağırlıklı olması ve genişletilen sahil yolları, iskele meydanlarını parçalamıştır. 1928 yılında açılan Üsküdar - Beykoz yolu ile Hisarın iskele meydanının dokusu bozulmuş, meydanı sınırlayan en önemli öğelerden Fatih Cami yıkılmıştır. Bugün eski işlevini büyük ölçüde yitiren meydan küçük çaplı bir otopark olarak kullanılmakta, iskeleler sembolik varlıklarını sürdürmek için yapılan az sayıdaki seferleri beklemektedir. (Bkz.şekil 7.17)

İç Meydanlar

İç Meydanlar, kapalı köy meydanları niteliğindedir. Bu meydanlar gelip geçen insanlar tarafından algılanmayan iç boşluklardır, yalnızca çevresinde yaşayan insanlar tarafından kullanılırlar.

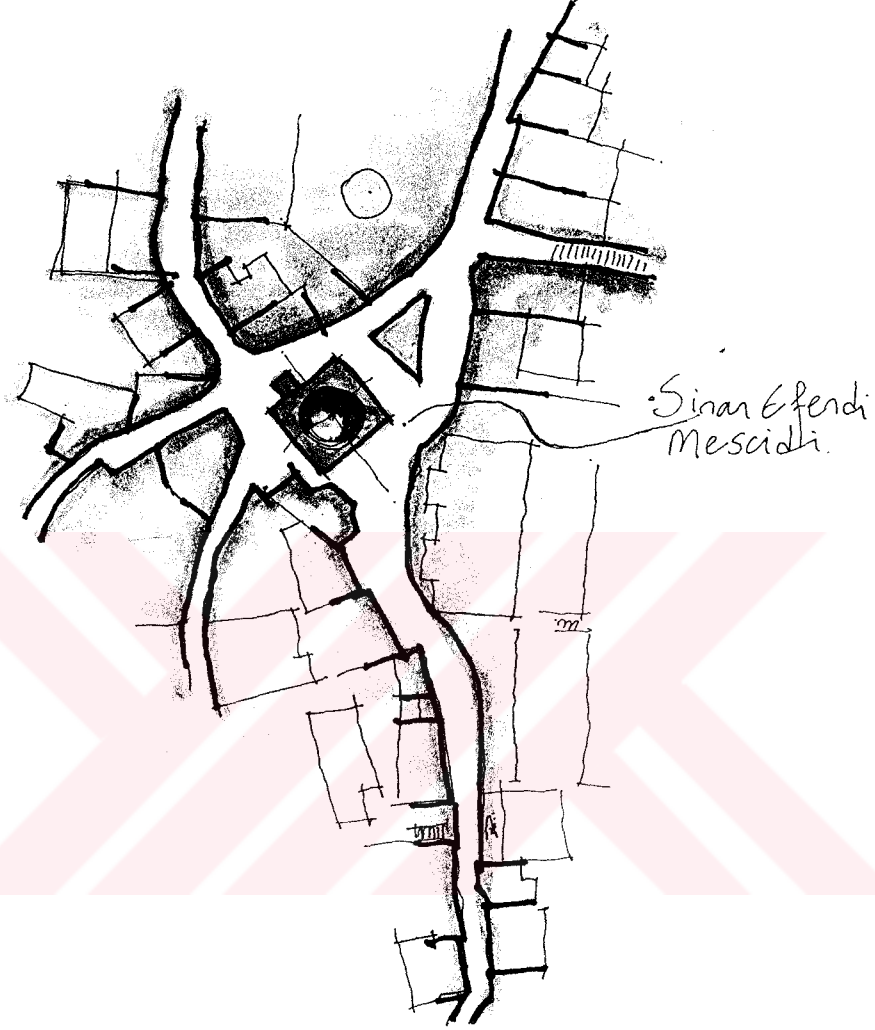
Yoğun doku içerisinde geçiş noktalarında, dini bir yapı, anıtsal bir ağaç yada çeşme ile şekillenmişlerdir. Türk - İslam toplumunda sosyal yaşantının bir parçası olan camiler, plastik etkileri ve toplayıcı nitelikleri ile çevrelerinde bir meydanlaşma sağlamaktadır.

İç meydanlar yapı adalarının çevrelediği mekanlar olarak ele alınmaktadır. Anadoluhisarı iç meydanında İbrahimbey sokağı ile Setüstü sokağının kesiştiği noktada Sinan Efendi mescidi ile şekillenmiş bir meydandır. (Bkz.şekil 7.18)

Anadoluhisari Cami'nin 1928 yılında kaldırılmasından sonra meydan sınırlarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Bugün çoğunlukla otopark olarak kullanılmaktadır.

Şekil 7.17. Anadoluhisari İskele Meydanı

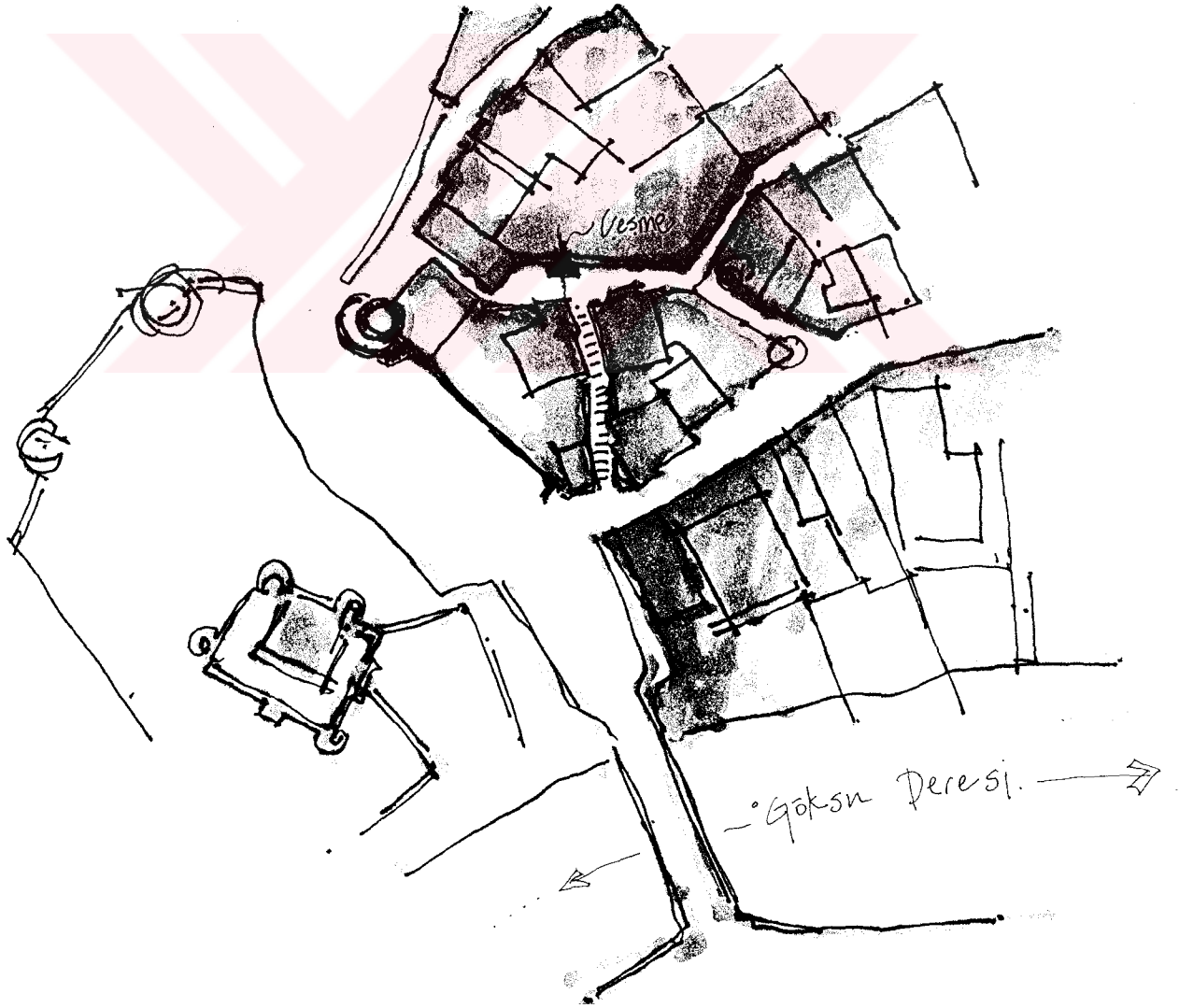

Sinan Efendi Mescidi çeşmesiyle birlikte meydana oluşturan en önemli öğedir.

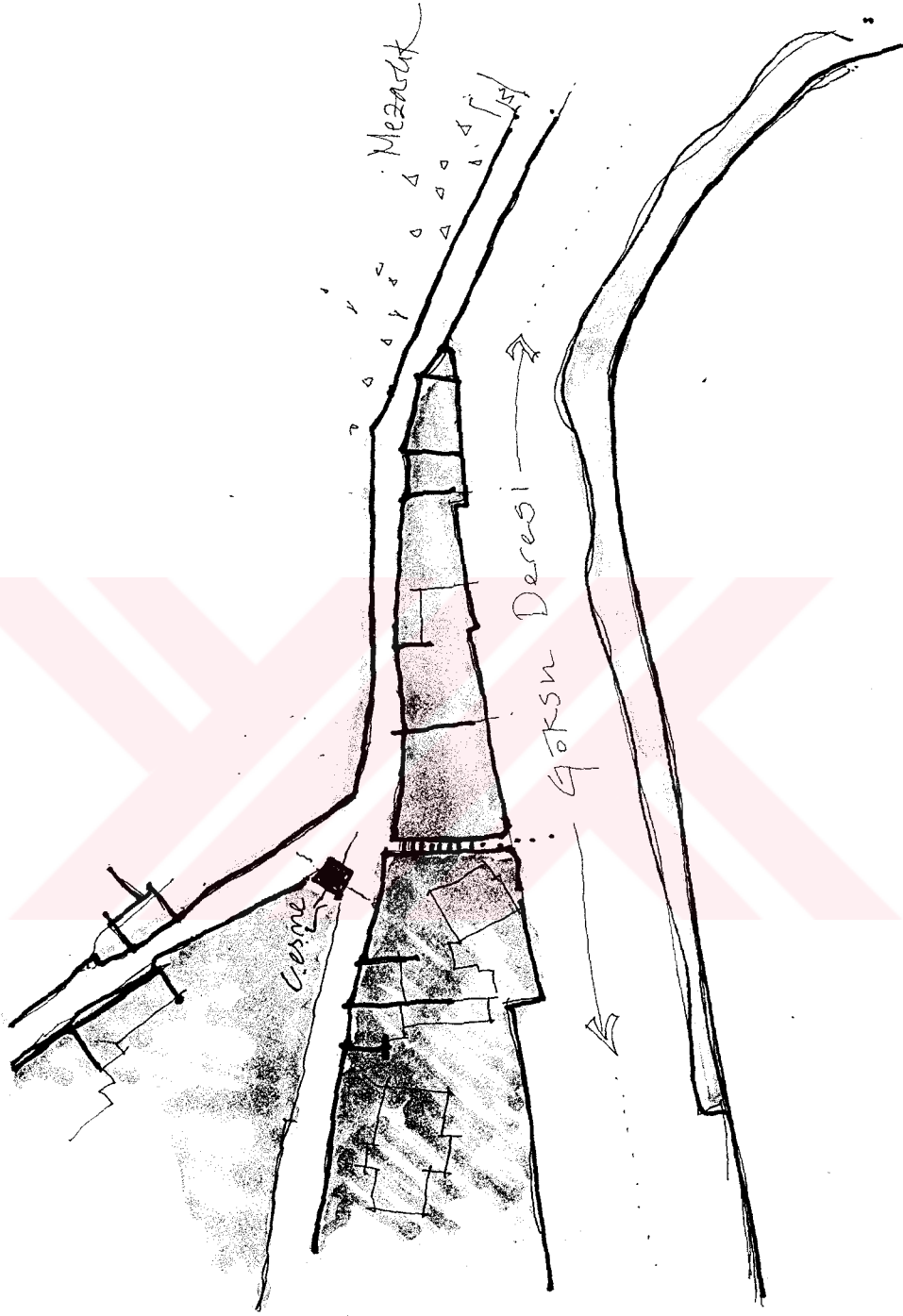
Şekil 7.18. İç Meydanlar

Anadoluhisari çarşı meydanını belirleyen öge; ulu bir çınar ağacıdır. Meydan, pazar sokağı ile Sinan Efendi Mescidi'ne bağlanmaktadır.

Kanije Sokağındaki çeşmenin oluşturduğu mekan

Kızılsırçe Sokağı ile Hisar Camisi Sokağının kesiştiği noktadaki çeşmenin oluşturduğu mekan

7.3. DOKUSAL ÖZELLİKLER

Boğaz oluşunun hareketli bir topoğrafyaya sahip olması, köy yerleşimlerinin farklı doku tipleri oluşturmasını sağlamıştır. Yerleşim vadilerinin fiziksel özellikleri, oluşan dokunun gelişmesinde etkin rol oynamaktadır.

Anadoluhisarı'nda kalenin oluşumunda ana etken doğal çevre verileridir. Boğaz'ın en dar yerinde bulunan Anadoluhisarı ilk çağlardan beri önemli bir geçiş yeri olmuştur. Anadoluhisarı kalesi ve iç duvarlarının kurulduğu 5 m. yüksekliğindeki kayalık, araziye hakim bir konumdadır. Asıl kalenin yerini ve bir dereceye kadar iç çevre duvarlarının sahasını ve şeklini bu kayalık tayin ettirmiştir. (Gabriel)

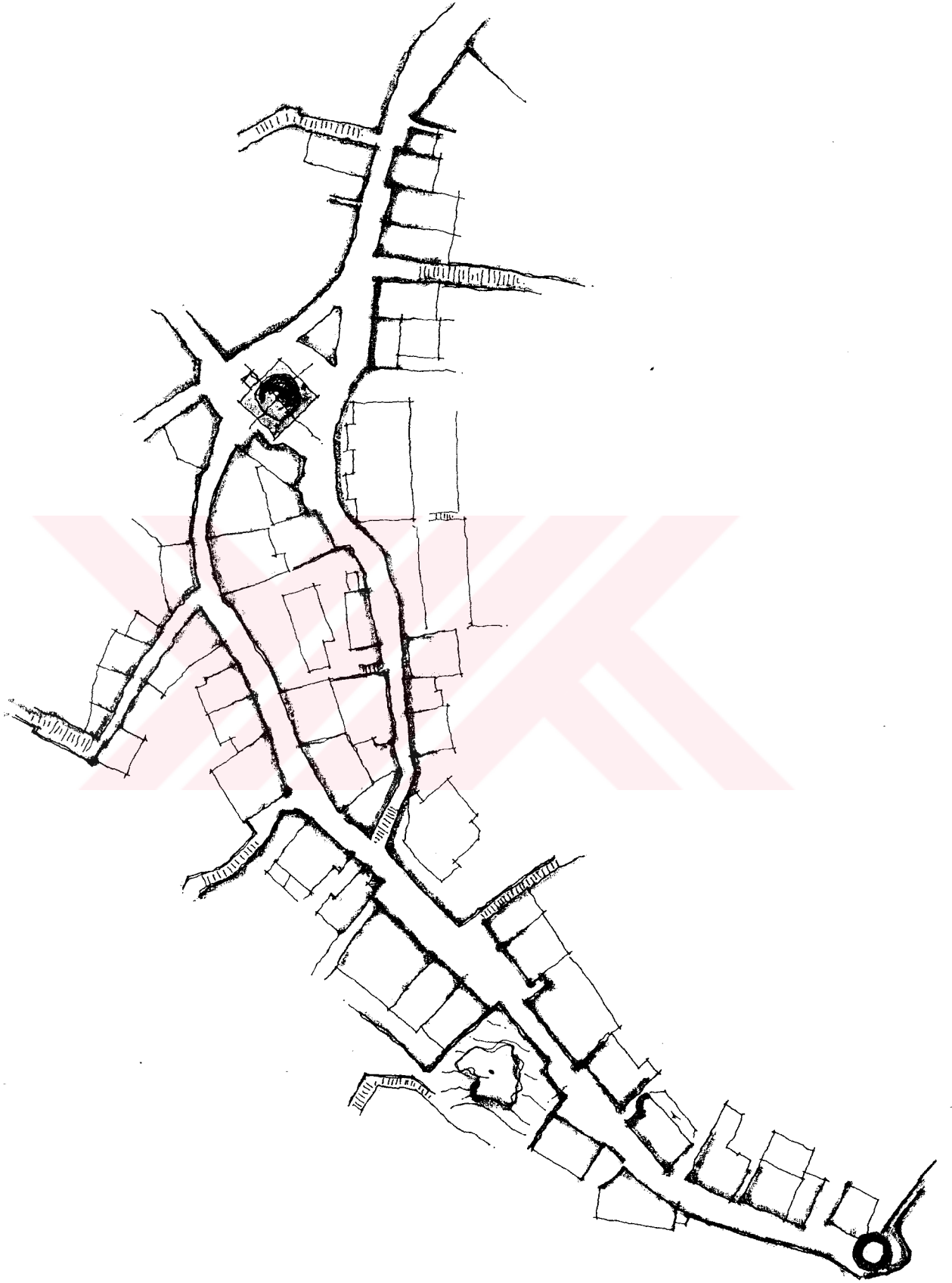
Ayrıca Anadoluhisarı'nın topoğrafyadan kaynaklanan eğimli yapısı, yerleşimin gelişmesinde çeşitli sokak tiplerinin doğmasına sebep olmuştur. (Eğimli, merdivenli sokaklar)

Doğal çevre yanında kültürel yapıda çevresel oluşum üzerinde etkilidir. Örneğin Türk-İslam toplumlarında camiler sosyal yaşantının vazgeçilmez bir parçasıdır. Genel doku düzeneği içerisinde plastik değerleri ve toplayıcı nitelikleri ile doku farklılaşmasına sebep olabilirlerken daha öncede bahsetmiştik. (Meydanlaşma)

7.3.1 Dokuyu oluşturan faktörler

Anadoluhisarı'nın sembolü olan kale Boğaziçinde yapılan ilk Türk yapısıdır. Zaman içinde camiler, mescitler, yalı ve sahilsaraylarıyla birleşerek, günümüze kadar gelen bir yerleşim dokusu oluşturan kale ve diğer yapılar daha önce ele alınmıştır.

Yapılar sokakları oluşturan elemanlardır. Yapıların birbiriyle ve çevresel oluşumlarla olan ilişkileri sokak kurgusunu oluşturan ilk adımdır. Anadoluhisarı'nda dokuyu meydana getiren sokaklar;

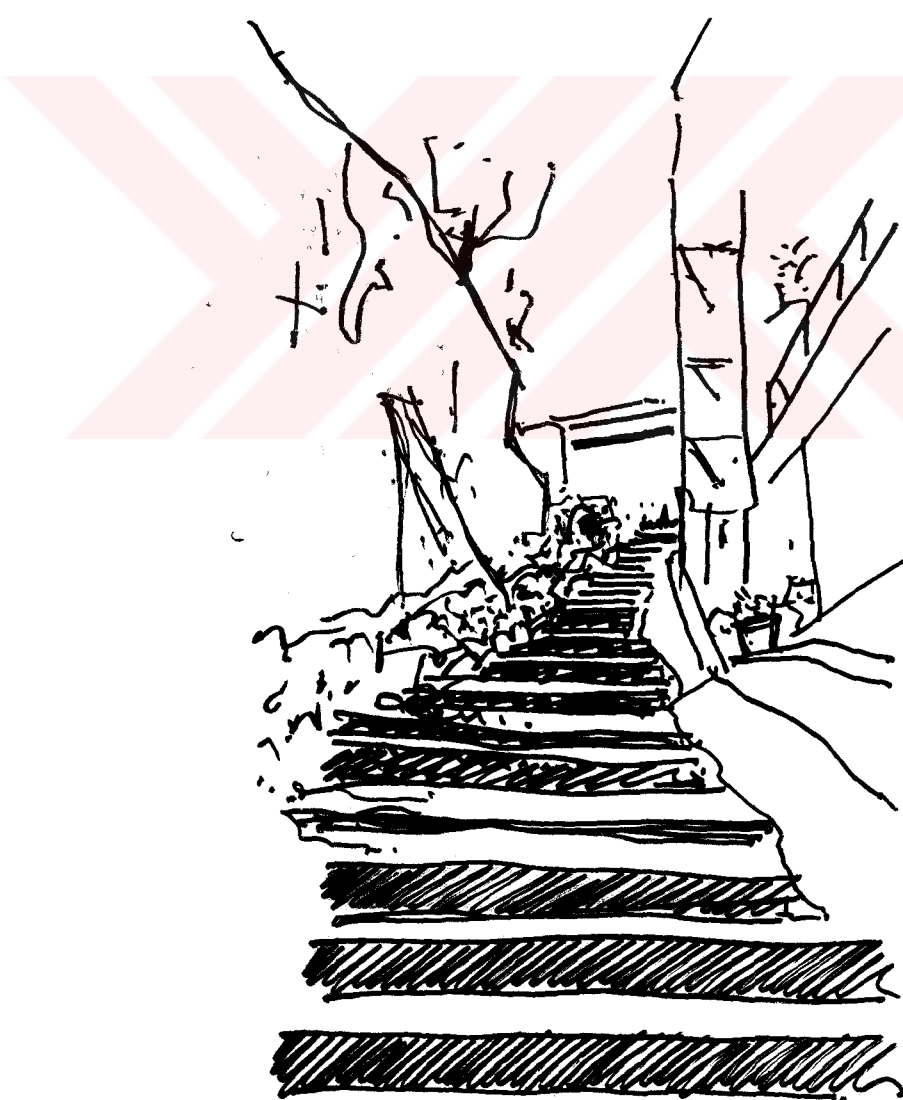

Anadoluhisari'nda bir sokak dokusu
(Setüstü Sokak ve İbrahim Bey Sokağı)

halkının bütünü müslüman olan yörenin, belli bir yaşam anlayışının, komşuluk ilişkisinin ve kültürel kökenli mimari gelişiminin ürünüdür.

Anadoluhisarı'nda ki sokak tiplerini şöyle sınıflandırabiliriz:

1. Denize paralel sahil yolu
2. Denize dik ve belli bir merkeze yönelmiş sokaklar
3. Merdivenli sokaklar
4. Çıkma sokaklar

Anadoluhisarı'nda merdivenli bir sokak

Osmanlı toplum yaşamı ve standartlarına bağılı olarak şekillenen konut birimlerinin ve diğler yapı tiplerinin oluşturduğı yapay çevre (sokaklar, meydanlar) ve doğall çevrenin yönlendiriciliğı (topoğrafya, iklim, su) mahalle kurgusunu meydana getiren faktörlerdir.

Anadoluhisarı'nı oluşturan mahalleler dört tanedir. (Anadoluhisarı, Yenimahalle, Göksu ve Göztepe mahalleleri) Bunlardan Anadoluhisarı mahallesi yöre halkının sosyal, kültürel ve ticari ihtiyaçlarına hizmet veren bir merkez niteliğindedir.

20. yy'ın ikinci yarısına kadar niteliklerini koruyan Anadoluhisarı mahallesi, değışen ulaşım sisteminin ve hızlı nüfus artışının getirdiğı yapılaşmaya karşı direnmeye çalışmaktadır.

Dokuyu oluşturan ve her biri başlıbaşına birer araştırma konusu olan bu faktörler, insan yaşantısının önemli bir parçasıdır. İnsan yapay çevrenin şekillenmesinde aktif ya da pasif rol oynamaktadır. Anadoluhisarı yerleşim dokusunun gelişimi incelendiğinde; insan unsurunun, yapay ve doğall çevrenin oluşumunda, korunmasında ya da tahrip edilmesindeki etkisi daha iyi anlaşılmalıdır.

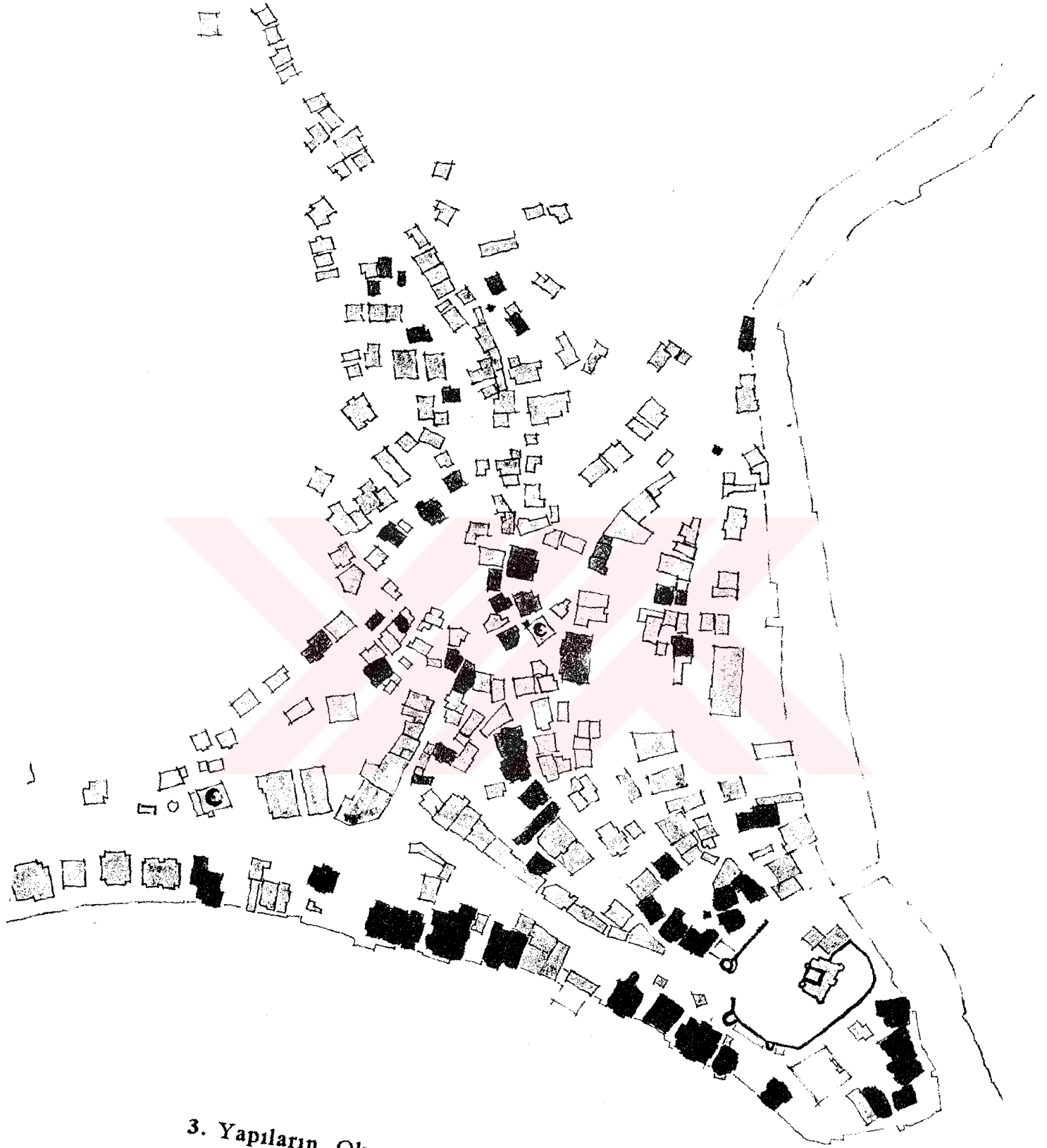
Mahalle ölçeğinden tek yapı ölçeğine Anadoluhisari'nin
yerleşim dokusunun incelenmesi (1996)

1. Sokak Dokusu

2. Parsel Oluşumu

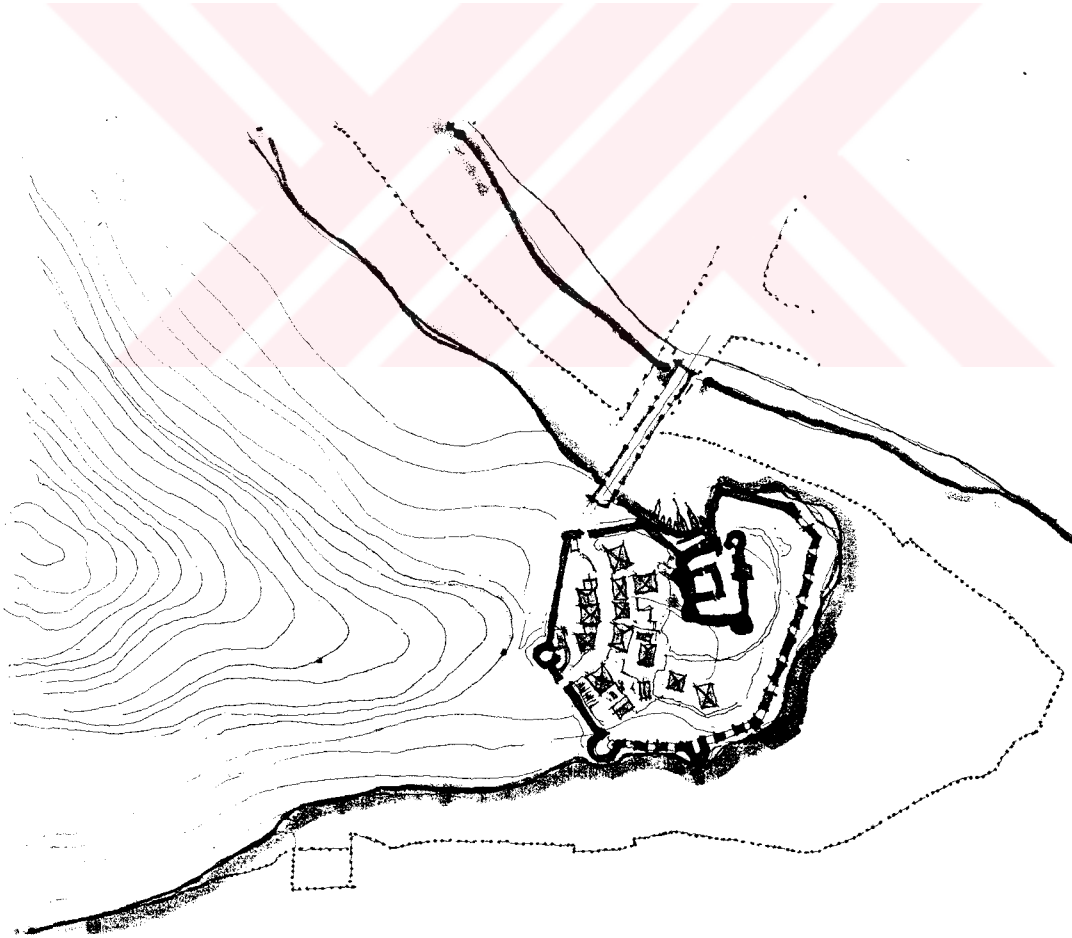

3. Yapıların Oluşturduğu Doku

7.3.2 Anadoluhisarı Yerleşim Dokusunun Gelişimi

Anadoluhisarı'nda yerleşim temelini oluşturan kale civarı, yüzyıllar boyunca değişime uğramıştır. Boğaz kıyısı doğudan batıya yer değiştirmiş, güneydeki meydan Göksu'nun getirdiği killi çamur tabakası üzerinde toplanan dolma topraktan meydana gelmiştir.

A.Gabriel 1394-1395 yıllarında yapılan iç kale ve onu saran gömlek duvarının, 15.yy'ın ilk yarısına kadar ilk hallerini muhafaza ettiğini belirtmiştir. 1452 yılında yapılan dış kale duvarı ile birlikte surun içine askeri evler inşa edilmiştir. Bu ahşap evler ve yine aynı yıllarda sur dışına yapılan Fatih Cami 1928 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. (Bkz.şekil 7.19)

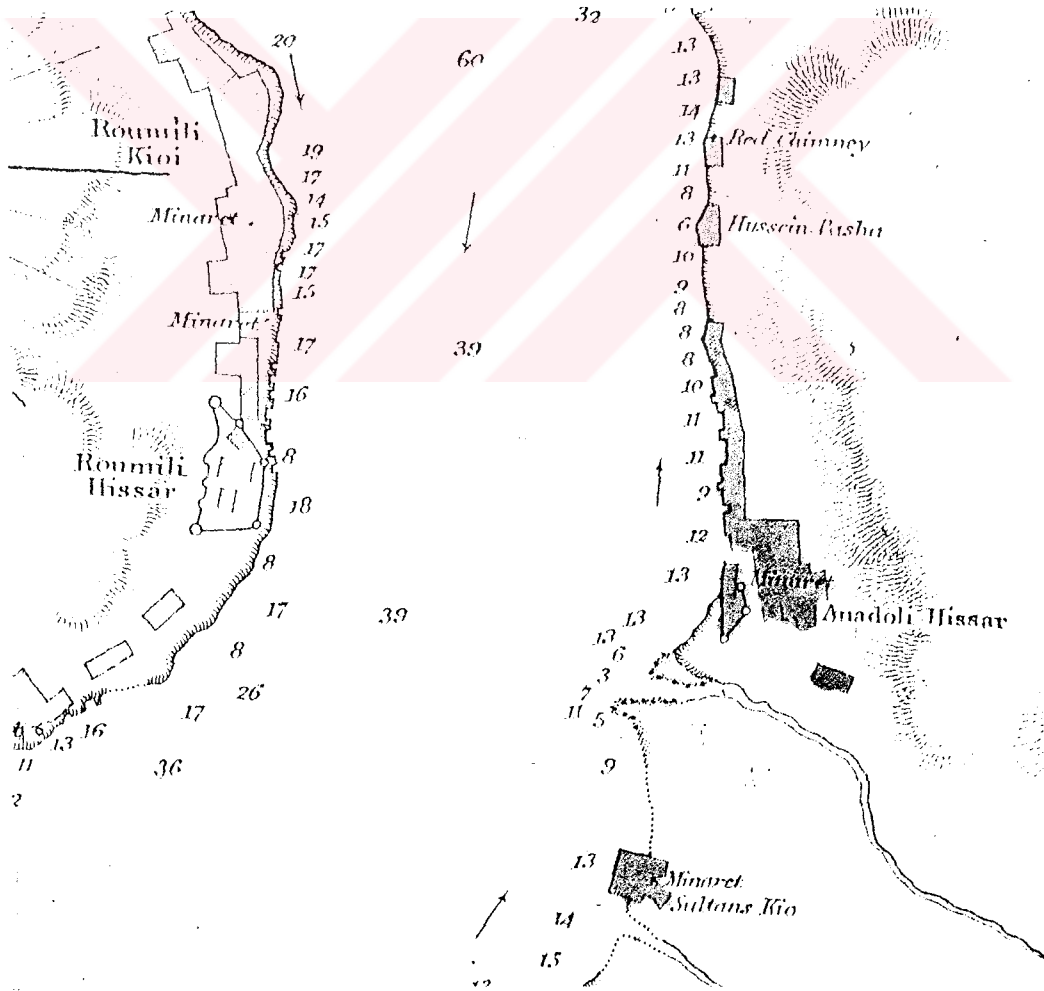

Şekil 7.19. 1452 Yılında Anadoluhisarı Tasviri Planı

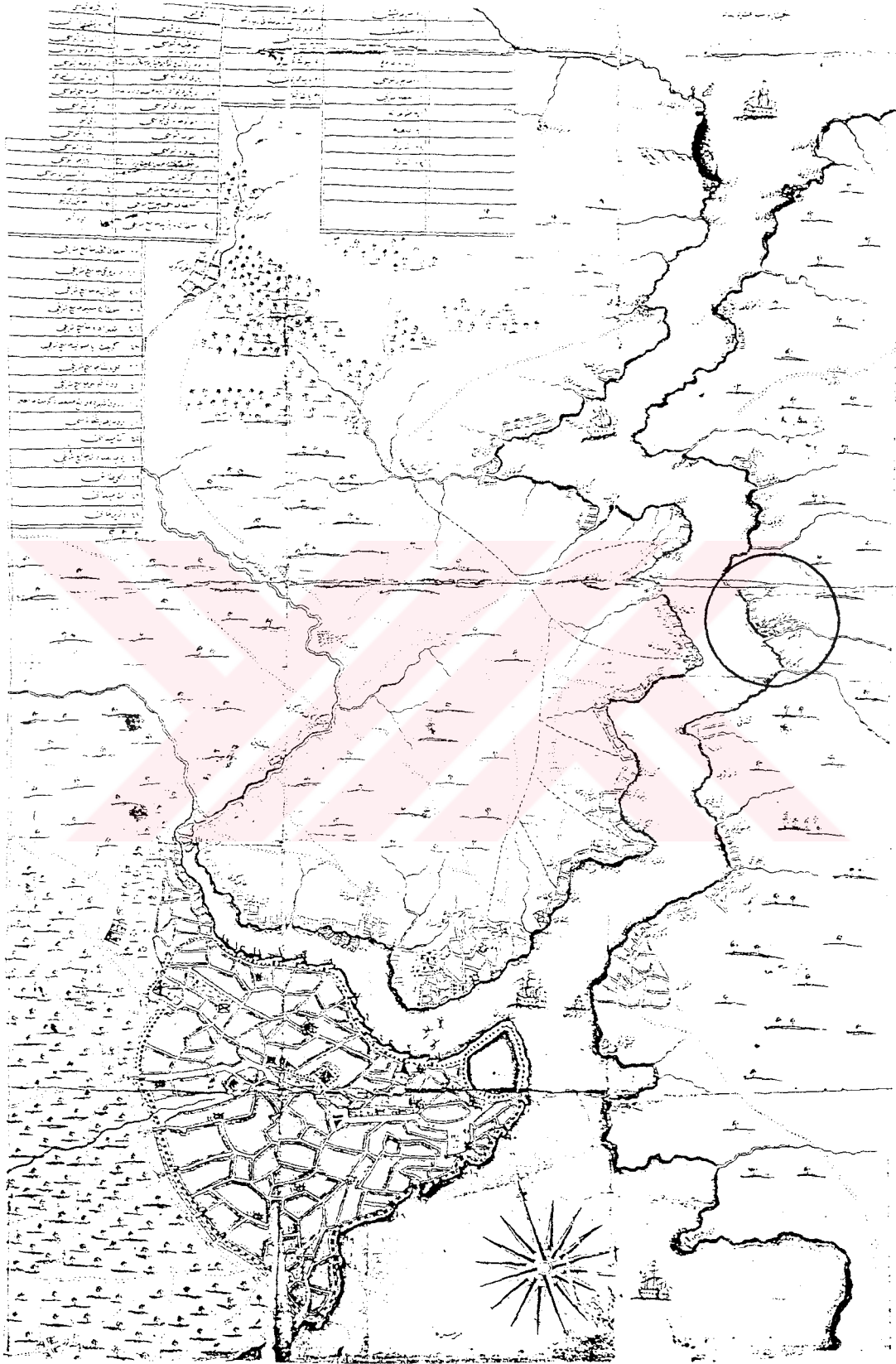
16.yy'da stratejik önemini kaybetmiş olan Anadoluhisarı'nda yerleşimler sur dışına taşmaya başlamıştır. Çevreye hakim konumda olan Sinan Efendi Mescidi bu yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. 16.yy'da kaleden uzak bir noktada inşa edilen bu mescid, Anadoluhisarı'nda yerleşimin yamaçlara doğru geliştiğini göstermektedir.

17.yy'da Evliya Çelebi'nin anlattığı 1080 haneli Hisar mahallesi ise oldukça abartılı bir görüntü çizmektedir.

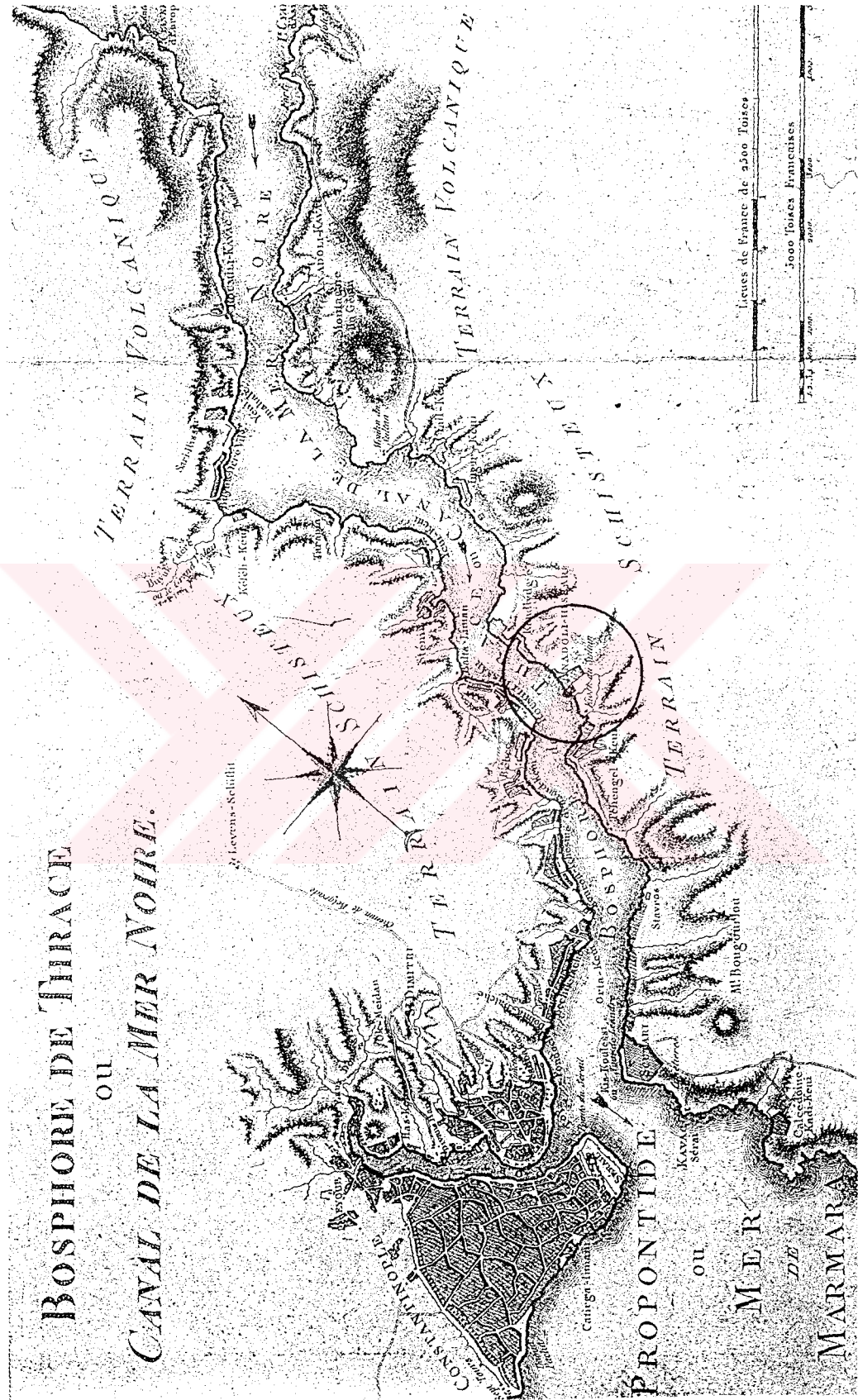
18. yy'da bütün Boğaziçi'nde imar ve yapım çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Cami, mescit, tekke, çeşme gibi yapıtların yanına ahşap konutlar, yalılar eklenmiştir. (Bkz. şekil 7.20)

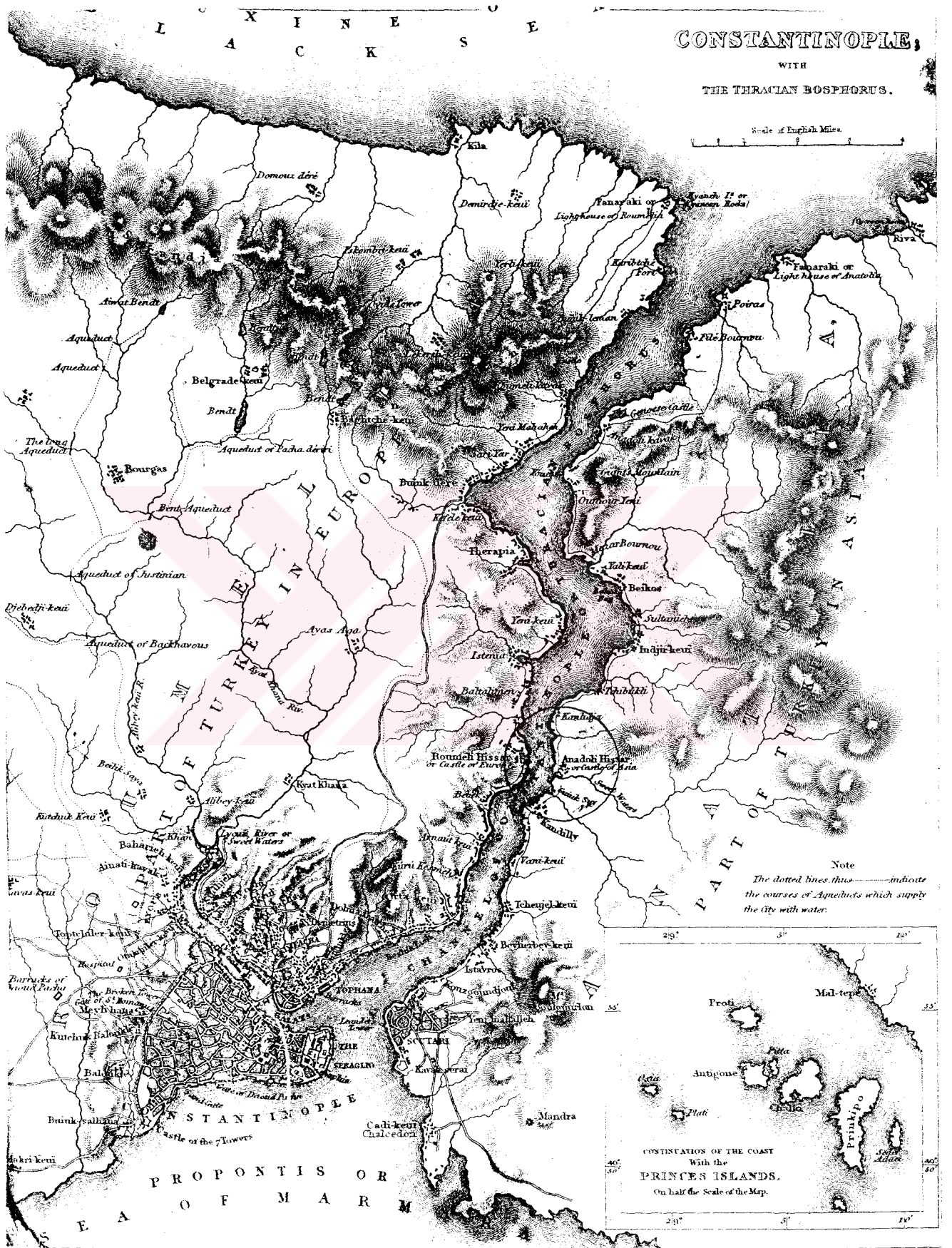
Şekil 7.20. 1854 Tarihli Bir Haritadan Detay.
Anadoluhisarı Konut Yerleşimi Sahil Boyunca Kuzeye
Doğru Gelişmekte.

Şekil 7.21. 17.yy'da Boğaziçi ve Anadoluhisarı

Şekil 7.22. 18.yy'da Boğaziçi ve Anadoluhisarı

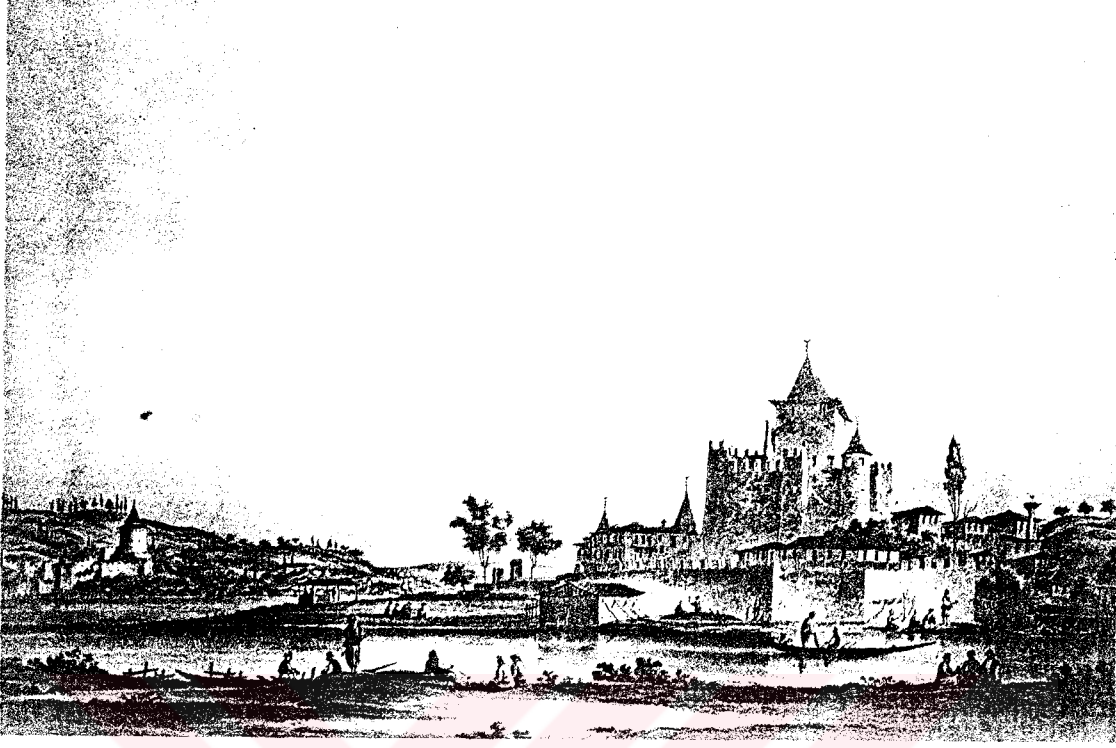
Şekil 7.23. 19.yy'da Boğaziçi ve Anadoluhisarı

Anadoluhisarı 19.yy'ın ilk yarısına kadar mimari bütünlüğünü korumuştur. Çeşitli gravürlerde görülen çatı formları ve dış sur büyümesi Fatih devrine dayanmaktadır.

1825 Yılına kadar Hisar çevresinde yerleşim görülmemektedir. Sadece Hisarpeçe ile İçkale arasında bulunan sahada muhafızlara ait evler vardır. Bu ahşap evler dış surlara dayanmış ve onu çevrelemiştir. Bu tarihte İçkale ve kulenin üstünde dışları kurşun kaplı ahşap külahlar bulunmaktadır. (Bkz. şekil 7.24- şekil 7. 26)

Şekil 7.26. V.Adam, Küçüksu Çeşmesi.
Geri Planda Anadoluhisar'ı ve Sinan Efendi Mescidi
Görülmekte
Kale Avlusunda, surun üstüne taşmış evler bulunmakta.

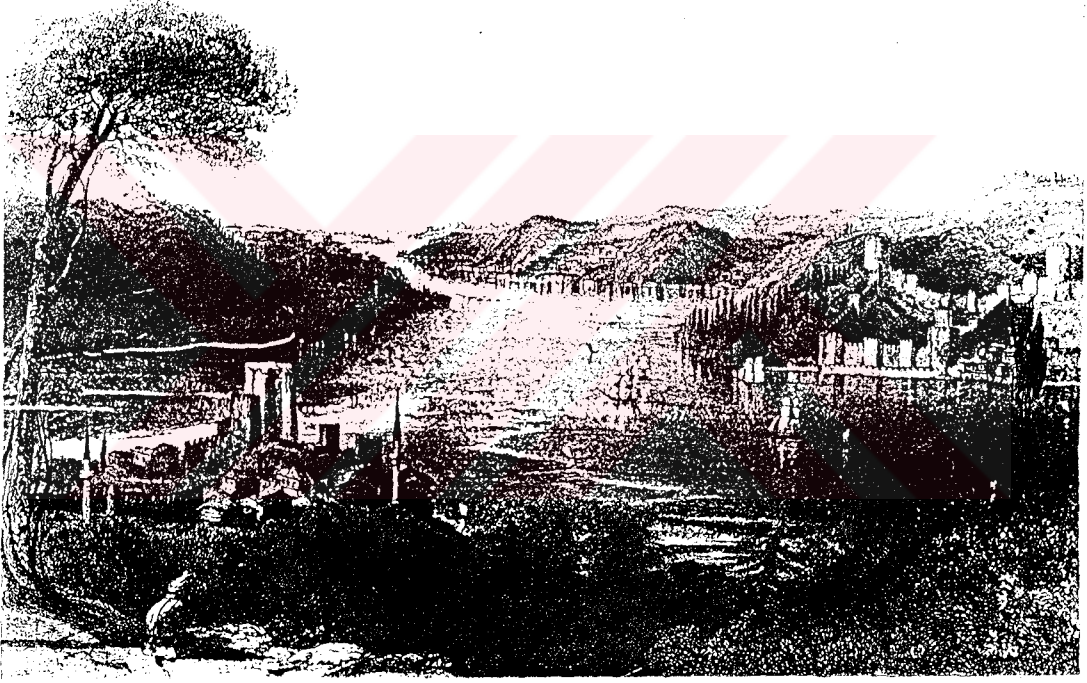

Şekil 7.24. Schranz'a ait suluboya resimde Anadoluhisarı Kale çevresinde kıyı yerleşimi henüz oluşmamış. Göksu üzerindeki köprü ahşaptır.

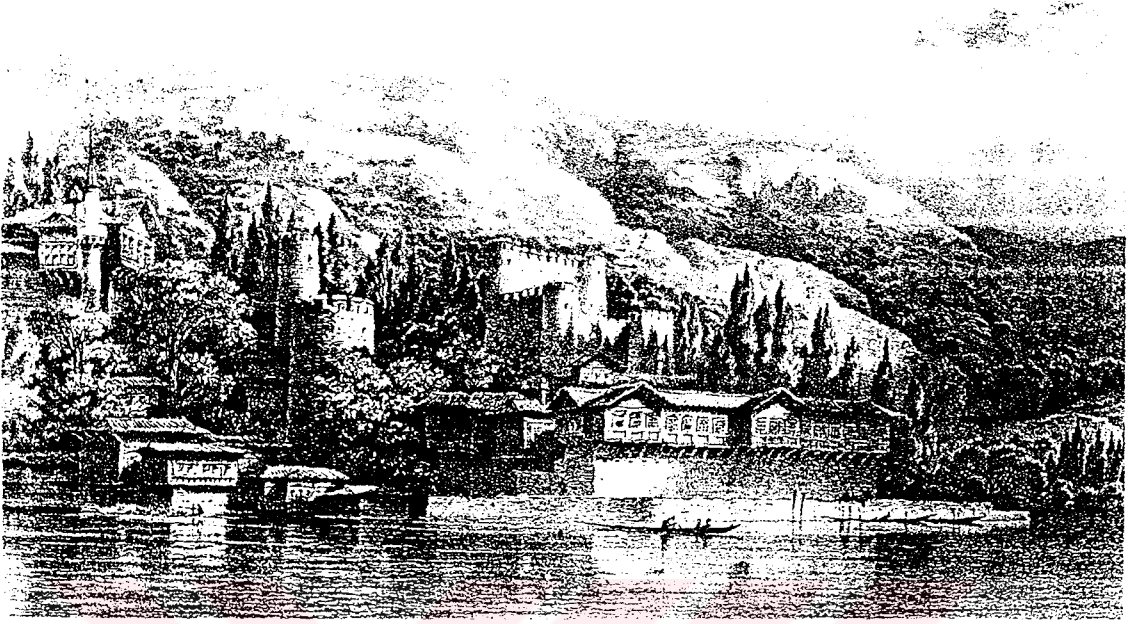

Şekil 7.25. Prealut'un Bir Gravüründe Anadoluhisarı, Paris 1817. Yerleşim Dokusu Yamaçlara ve Kuzey Sahiline Doğru Gelişmekte

1830 yılında Hisar duvarları ile Göksu deresi ve deniz arasındaki kıyı doldurulmuş ve buraya ahşap yapılar yapılmıştır. Anadoluhisarı ise bütünüyle ihmal edilmiş ve harap durumdadır. İngiliz ressam Allom'un (1830) ve Bartlett'in (1840) gravürlerinde kale külahları artık mevcut değildir. (Bkz.şekil 7.27)

Şekil 7.27. Anadolu ve Rumeli Hisarı (Pardeo, 1838)

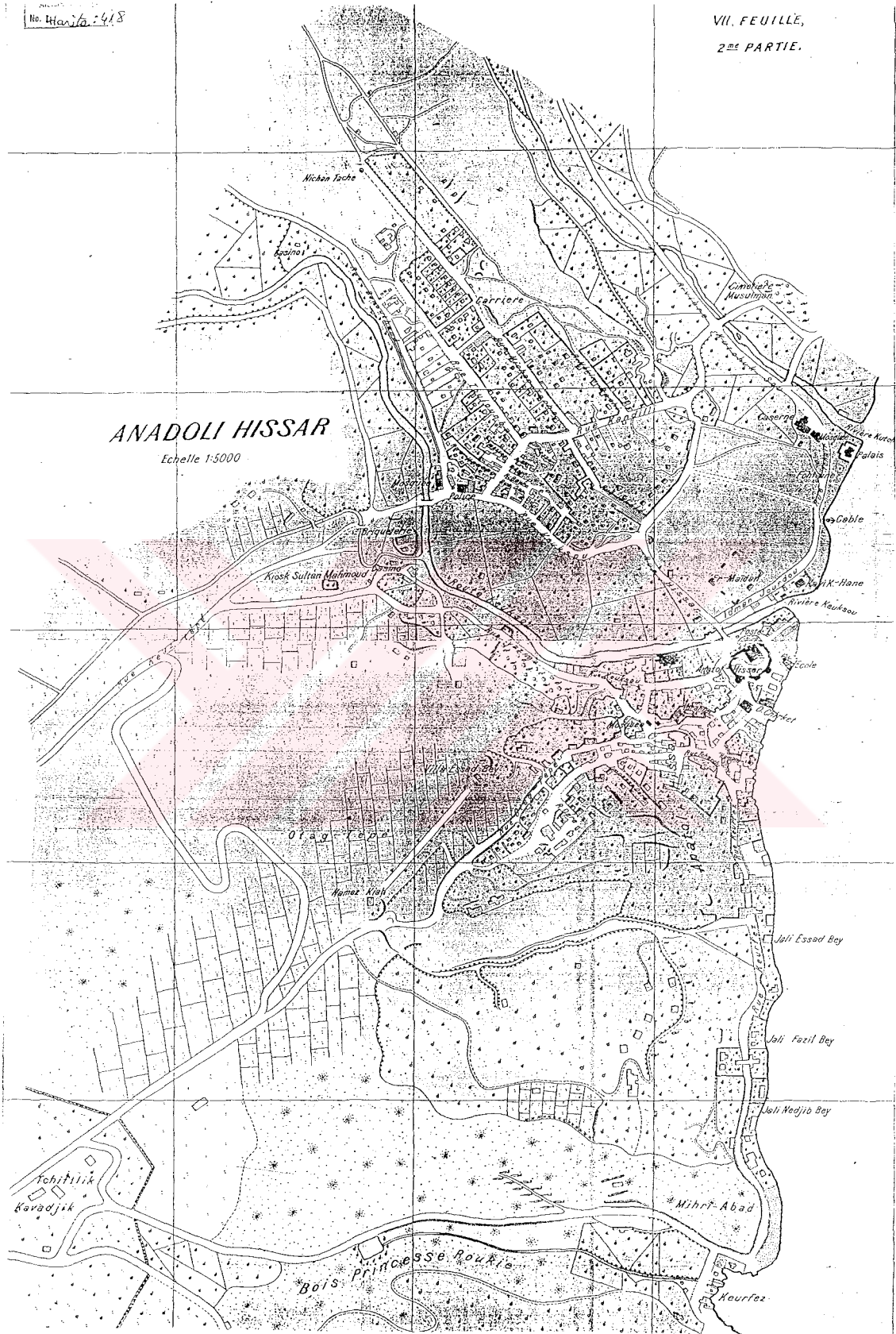
Şekil 7.28. Flandin'in bir Litografisinde Anadoluhisarı (Paris, 1958) Kale ve Kulelerin Üzerindeki Külahlar Artık Mevcut Değil. Kule Avlusundaki Ahşap Konutlar Surların Üzerine Taşmış.

Şekil 7.29. Anadoluhisarı'nın 1880 Yılındaki Bir Resmi. Namazgahla Beraber Hisar Alçak Bir Duvarla Çevrilmiş. Deniz Hemen Bu Duvarın Hizasından Başlıyor. Flandin'in Gravaründe Görülen Sur Üstü Ahşap Konut Mevcut Değil. Anadoluhisarı Cami Eski Yerinde.

Şekil 7.30. 19. yy'ın başında Anadoluhisarı (Eldem)

Şekil 7.31 Anadoluhisarı. İstanbul Şehremaneti Rehberi, 1918

Şekil 7.32 Anadoluhisari Sokak Dokusu, 1918

1928 yılında yapılan yanlış belediye uygulamaları Hisar'a ve çevresine büyük zararlar vermiştir. Kale kapıları ve kulenin dış duvarlarının bir kısmı yıkılmış, yeni asfalt yol açılmıştır. İskeleye giden yol genişletilmiş, ahşap köprü yerine beton köprü yapılmıştır.(Bkz. şekil 7.33)

Asıl kale ile hisarpeçe arasındaki iç avluda bulunan ahşap evler yıktırılıp, burası park alanı olarak düzenlenmiştir. Önceleri iki sıralı halde kale içinde uzanan köy çarşısı ve ticaret hayatı, vapur iskelesi meydanına ve Körfez caddesine kaymıştır. Meydanda bulunan Fatih Caminin yeri değiştirilmiş, hamam yıkılmış, hamam iskelesi yanındaki sahil kahvelerinden eser bile kalmamıştır.

Şekil 7.33 20.yy'ın başlarında Anadoluhisarı Gökusu girişindeki yalılar görülmekte. Ahşap köprü yerini beton köprüye bırakmıştır.

Günümüzde Anadoluhisarı Kalesi harap bir halde kaderine terk edilmiştir. İstanbul'un genelinde olduğu gibi Anadoluhisarı'nda da kentsel bozulmalar yer yer görülmektedir. Göksu deresi boyunca yapılmasına izin verilen kamu yapıları (Halat fabrikası, Yüksek Okul gibi) hem dokuyu bozmuş, hem de dereye kirletmiştir. Yakın zamana kadar Göksu deresinde ayakta durmaya çabalayan Arappaşa Yalısı, gösterilen ilgisizliğe daha fazla dayanamıyarak ortadan kalkmıştır.

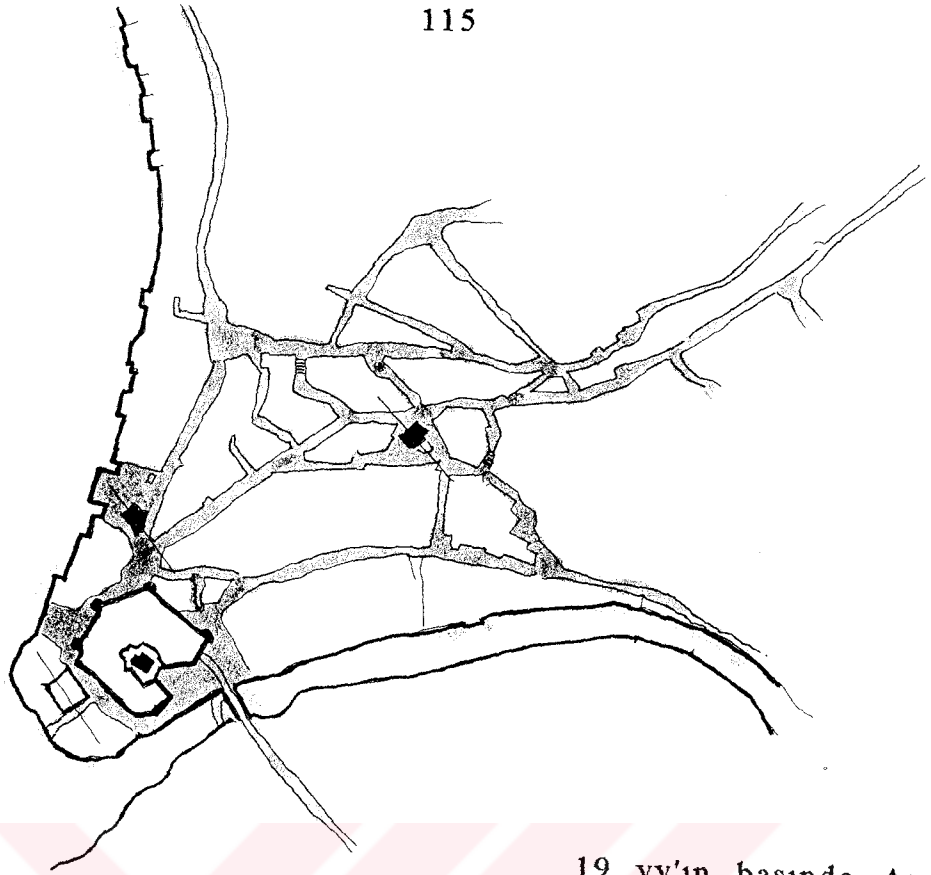
Şekil 7.34 . 1928 yılında açılan Üsküdar-Beykoz yolu ile kale bütünlüğü parçalanmıştır.

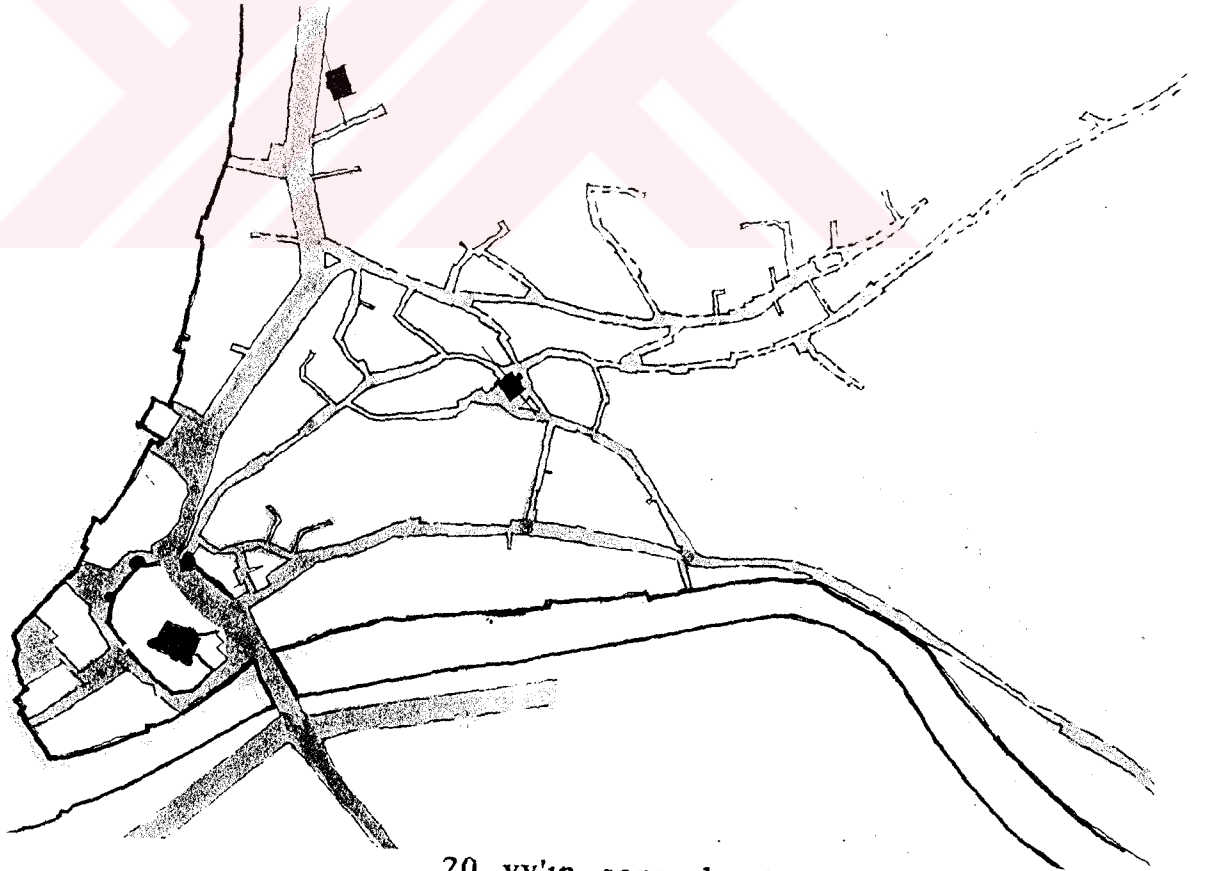
Şekil 7.35 Anadoluhisari ve çevresi, 1996.

Şekil 7.36. Günümüzde Anadoluhisarı

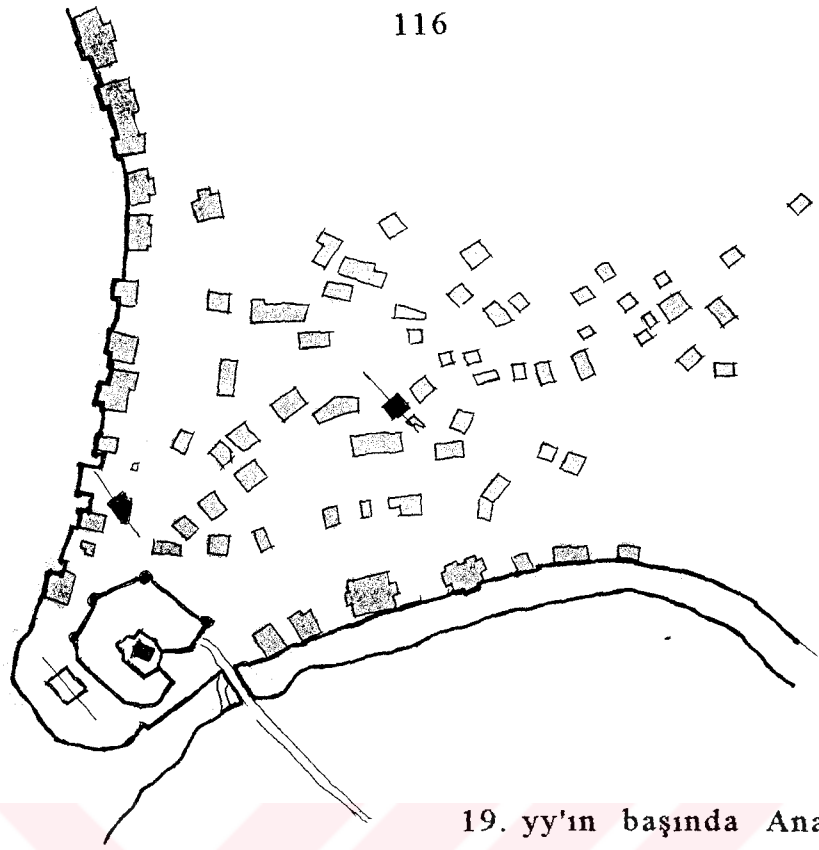

19. yy'ın başında Anadoluhisari

20. yy'ın sonunda Anadoluhisari'nda açılan sahil yolu dokuda değişiklik yapmıştır.

Şekil 7.37. Anadoluhisari Sokak dokusu

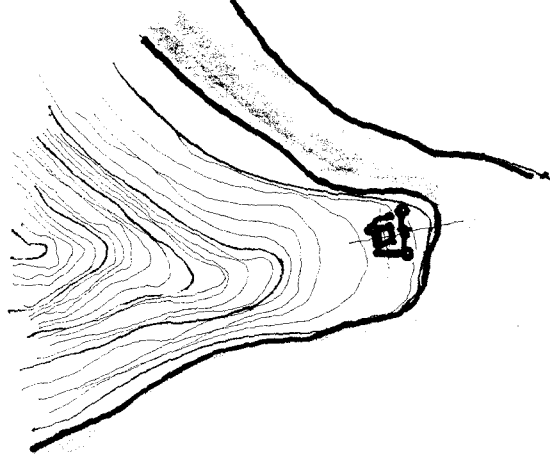
19. yy'ın başında Anadoluhisarı

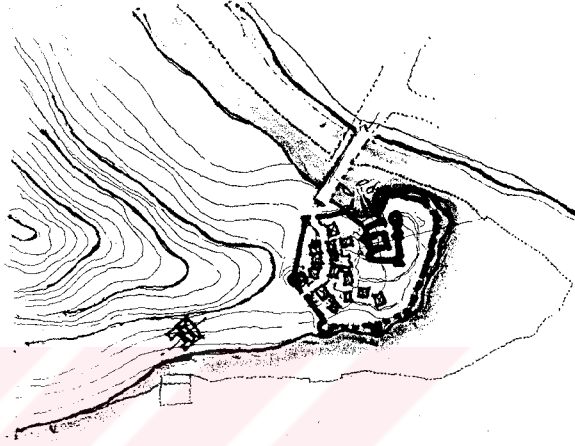
20. yy'ın sonunda Anadoluhisari'nda yoğun bir yapılaşma gözlenmekte. Sahil yolu ve iç sokaklardaki bahçelerin yerini konutlar almış, Hisar'ın çevresi yahılarla dolmuştur.

Şekil 7.38. Anadoluhisari'nda Yapılaşma

Şekil 7.39. Anadoluhisarı'nda ki yerleşimin zaman içindeki gelişimi

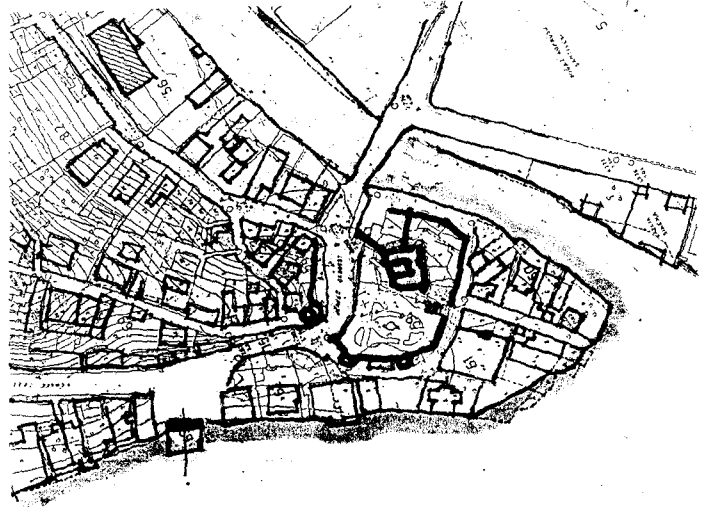
1394-95 Yıldırım Beyazıt Dönemi
Boğazda ilk Osmanlı yapısı.

1452 Fatih Dönemi
Suriçi konut yerleşimi,
Surdışında Fatih camii.

19. yy. S.H. Eldem çizimlerinden
Hisar bütünlüğü korunmuş,
surönünde yalı yerleşimi henüz
yok, Göksu köprüsü ahşaptır

1996 Açılan sahil yolu kale
bütünlüğünü bozmuştur,
meydandaki cami kalkmıştır
Ahşap köprü yerine beton
köprü yapılmıştır.

8. SONUÇ

Boğaziçi çok eskiden beri güzelliği, eşsizliği ile tanınan bir su yoludur. Boğaz oluşu iki denizi (Akdeniz - Karadeniz) birleştirirken iki kıtayı da birbirinden ayırmaktadır.

Topoğrafik özellikleri, yeşil dokusu, yapıları kullanım şekilleriyle birbirinden farklı mekanlara sahip Boğaziçi bu özellikleriyle her dönemde yoğun ilgi çekmiştir. Boğaziçi'nde bugün hala gözle görülen en eski mimari eserler Osmanlı dönemine aittir. İstanbul'un fethinden sonra bölgeye yerleşen Türkler, Boğaziçi'ni çok sevmişler ve yüzyıllar boyunca kendilerine has bir mimari, bir yaşayış tarzı, bir zevk ve üslup meydana getirmişlerdir.

Ancak günümüzün koşulları Boğaziçi için tehlike yaratmaktadır. Hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak gelişen gecekondulaşma; topoğrafyanın tahribi, çevreye uyumsuzluk ve silüetin bozulması sonuçlarını birlikte getirmektedir. Tarih ve kültür hazinemiz Boğaziçi'nin dolayısıyla Anadoluhisari'nin korunması ve kurtarılması öncelikle nüfus artışı ve hareketlerinin incelenmesi, kontrol altında tutulmasıyla sağlanabilir.

"Boğaziçi'nde herkesin istediği gibi yerleşemeyeceği Boğaz'ın bir tarih ve doğu bölgesi olarak elden geldiğince korunması" düşüncesine karşı çıkan zihniyetlerin, toplumun hala süregelen göçerlik yapısından kaynaklandığı söylenebilir. (Gülersoy, 1975)

Özellikle 1945 yılından sonra, Boğaziçi nüfusunun çok hızlı bir artış göstermesi, yerleşmeleri yaygın hale getirmiş, yerleşmelerde yapıları çoğaltmıştır. Bu yapılar arazi üzerindeki doğal ve kültürel vejetasyon örtüsünün bozulmasına, tahribine veya tamamen kaldırılmasına neden olmuştur. Konut ihtiyaç ve talepleri arttıkça, gecekondu, önceleri birkaç katlı, daha sonraları çok katlı beton ve taş kitlelerine dönüşmüş, Boğaziçi'nin bütün doğal ve kültürel değerleri tüketilmeye başlanmıştır.

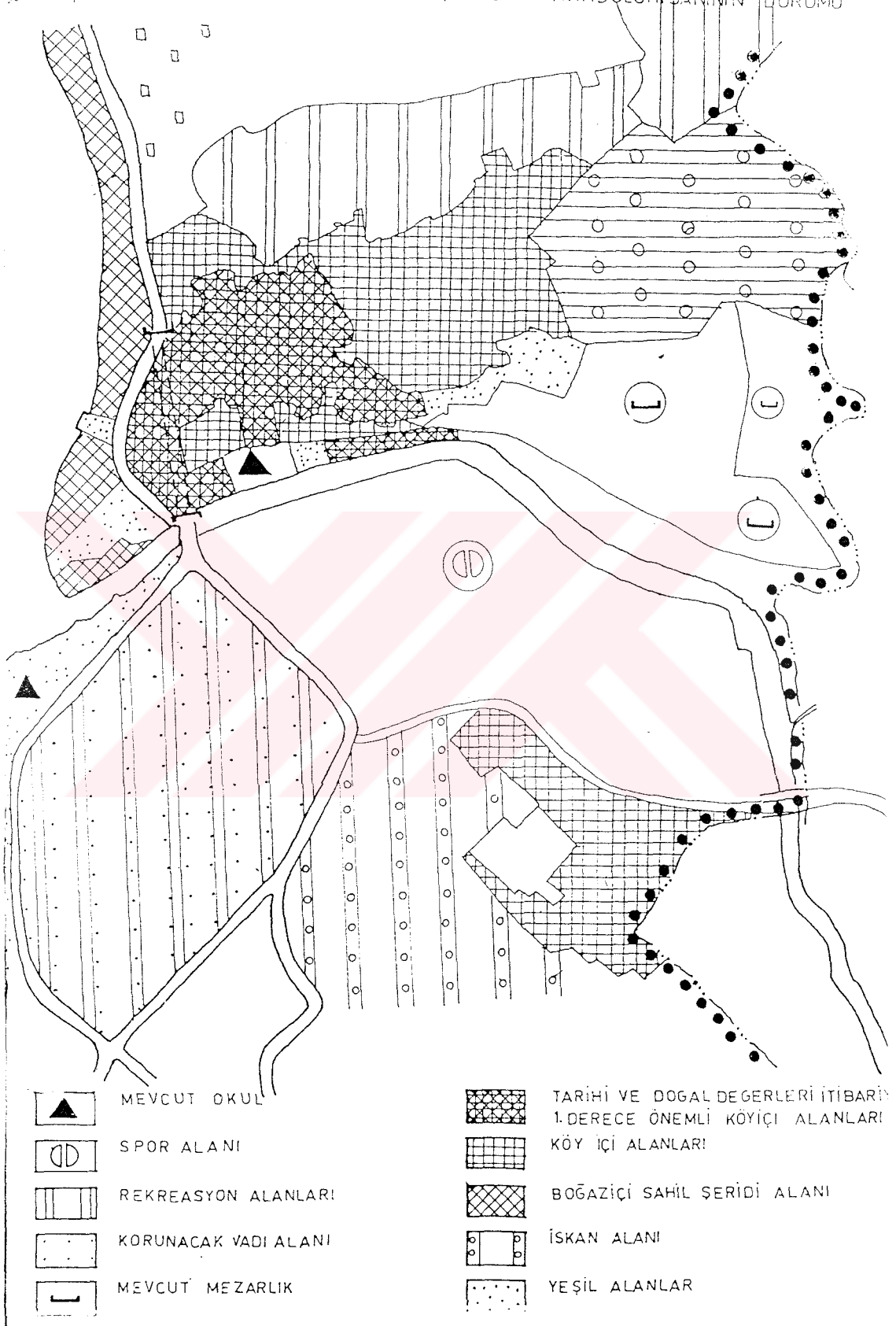
Hedefsiz ve hızlı kentleşmenin öğeleri olan toplu ve dağınık konutlar, fabrikalar, depolar, ocaklar, Boğaziçi'nde kıyılardan ve dere içlerinden yamaçlara yükselerek, sırtlardan aşağılara doğru sarkarak, güneyden kuzeye yayılarak bütün Boğaz'ı sarmıştır. (Pamay, 1975)

Türkiye'nin her bölgesinde ve yöresinde uygulanan tek tip imar yönetmeliği, İstanbul'un ve özellikle Boğaz'ın tabii ve tarihi yapısına kesinlikle uymamaktadır. Bu yüzden 1973 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK), 1710 sayılı kanuna dayanarak Boğaziçi sit sahasının sınırlarını saptamış ve Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (BİNPB) 1/5000 ölçekli bir Boğaziçi sit planı oluşturmuştur. Şartları zaman içinde defalarca değişen bu plan, 1983 yılında getirilen yasağa rağmen, bugün dahi bölgenin uygulanan tek planıdır. (Bkz.şekil 8.1)

Şekil 8.2. Anadoluhisarı Sahil Yolu-İkinci Köprü Çevre Yolu Bağlantısı

BOĞAZIÇI SİT KORUMA YÖNETMELİĞİ AÇISINDAN ANADOLUHİSARININ DURUMU

Şekil 8.1 Boğaziçi Sit Koruma Yönetmeliği Açısından Anadoluhisari'nin Durumu

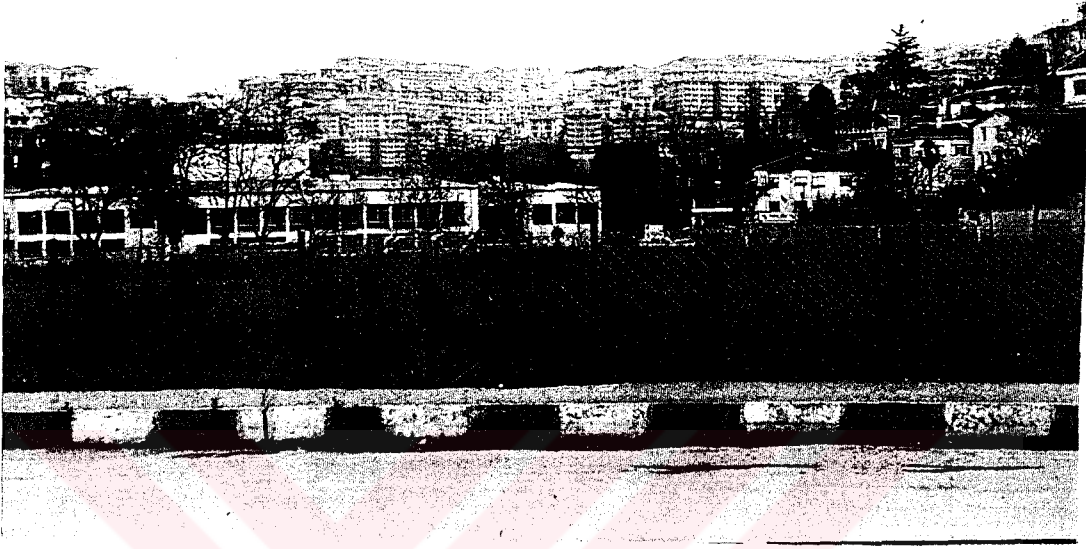
Boğaziçi'nde ki tarihi yerleşim dokusuna büyük zarar veren bir başka etken de değişen ulaşım şeklidir. Boğaziçi köylerini boydan boya yararak ilerliyen sahil yolu dokulara büyük zarar vermiş ve gelişen nüfus hareketi için yeterli olmaması sonucu, yeni sahil yolları açılmış yada eskiler genişletilmiştir. Yalı mimarisinin en büyük özelliği olan yalı-bahçe (koru) , yalı-deniz ilişkisi bütünlüklerini kaybetmişlerdir.

Günümüzde yapılan yeni Boğaz Köprüsü ile şehir yerleşimi kuzeye doğru yönelmiş, açılan çevre yolları beraberinde yeni yerleşim bölgeleri getirmiştir. Plansız gelişen şehirde, yolun ulaştığı her nokta kısa zamanda yerleşim birimlerine dönüşmektedir. Eskiden tercih edilmeyen tepe ve kuzey Boğaz'ı artık gecekondular ve toplu konut istilasına uğramıştır.(Bkz. şekil 8.2)

Boğaziçi silüetini bozan bu konutlaşma Anadoluhisarı'nda da etkili olmuştur. 2. Boğaz Köprüsü'nü Hisar'a bağlayan üst ulaşım yolu çevresinde yeni mahalleler oluşmuştur. (Göksu ve Göztepe mahalleleri) (Bkz.şekil 8.3) Gerek sosyal çevredeki, gerekse fiziksel çevredeki değişiklikler Anadoluhisarı'nı sayfiye yeri olmaktan çok bir gecekondular mahallesine dönüştürmüştür. Çeşitli arsa spekülasyonları, yapsatçılar, miras kavgaları sonucunda isteyerek veya istemeyerek yakılan, yıkılan yalılar, eski Türk evleri yerlerini çirkin beton binalarına bırakmıştır.

Bizden sonraki nesillere daha az tahrip edilmiş bir mekan aktarabilmemiz için apartmanlaşmanın henüz tam anlamıyla hissedilmediği (Körfez caddesinin üst sınırı dışında) Anadoluhisarı'nda tek yapı ölçeğinden mahalle ölçeğine uzanan bir koruma çalışmasına gidilmelidir.(Bkz. şekil 8.4)

Anadoluhisarı'nda tarihi ve doğal çevrelere verilen zararlar, daha çok devlet ve belediye eliyle olmuştur. Göksu'da dere kenarına yapılmasına izin verilen halat, tuğla fabrikaları ve diğer kamu yapıları, belediye tarafından yıkılan kale duvarları ve hisar avlusundaki evler, çevrenin tahribinin tipik bir örneğidir.(Bkz. şekil 8.5-şekil 8.6)

Şekil 8.3. Anadoluhisarı Yamaçlarında Oluşan Yoğun Toplulukonut Yerleşimleri

Şekil 8.4. Anadoluhisari Körfez Caddesi , 1928 yılından itibaren dokuya hiç uymayan yeni yapılarla dolmuştur.

Şekil 8.5. Göksu kıyısına yapılmasına izin verilen Halat Fabrikası dere sularını kirletmektedir.

Şekil 8.6. Göksu Çayırının bugünkü durumu (1996)

Akademiye ait binalar ve spor alanları bütün çayırı kaplamıştır. Açılan 2. Köprü bağlantısı trafik yükünü arttırmıştır.

Önceki bölümlerde çeşitli harita, resim ve gravürlerden faydalanarak Anadoluhisarı'ndaki dokusal değişimi ve gelişmeyi incelemeye çalışmıştık. Malesef bu değişim sürecinde Anadoluhisarı köy dokusu korunamamış ve zaman içinde bozulmasına engel olunamamıştır.

Anıtlar Yüksek Kurulunca korunması 1. derece gerekli tarihi sit alanı kapsamına giren Anadoluhisarı'nda öncelikle ele alınması gereken tarihi eser kaledir.

Anadoluhisarı Kalesi'nin bütününün iyi bir biçimde restore edilmesi ve içinden geçen ana caddenin kaldırılması ile ilgili yapılan projelerden bugüne kadar bir sonuç elde edilememiştir. Günümüz koşullarında eski yapıların hepsinde ilk yapılış fonksiyonlarını yaşatmaya çalışmak yanlıştır.

Boğaziçi'ndeki en eski Osmanlı yapısı olan Anadoluhisarı kalesine yeni bir fonksiyon verilerek halk tarafından kullanımına olanak sağlanmalıdır. Böylece bugün metruk durumda olan kalenin, gün geçtikçe bakımsızlıktan harap olması engellenmelidir.

Ayrıca Osmanlı toplum hayatının vazgeçilmez bir parçası olan mesire yaşantısı her ne kadar bugüne aktarılamasada, Göksu Deresi'nin yeniden canlandırılmasına çalışılmalıdır.

Anadoluhisarı, Boğaziçi ve Göksu Deresi boyunca dizilen yalıları ve yamaçlardaki sokak ölçeğindeki yapıları, kalesi ve mesireleri ile Türk mimarisinin ve yaşayışının bir belgesidir.

Geçmiş kültürümüzü ve mimarimizi yeterince tanımadan ve korumadan yeni ve doğru bir gelecek elde edemeyiz. Kısa vadeli, kolay çözüm arayışlarına gitmek Anadoluhisarı'nı korumaktan çok uzak bir yaklaşımdır. Bugün yapılması gereken daha köklü ve uzun vadeli projelerle hala zamana karşı direnen bu şirin Boğaz köyünü eski güzel günlerine ulaştırmaktır.

Sonuç olarak, bugüne kadar alınan pekçok sit kararı ve yapılan nazım planlarının uygulanması yanında halkın bilinçlendirilmesi de önemli bir koruma faktörüdür. Çevresine duyarlı ve bilinçli bir toplum , Boğaz'ı tahrip eden girişimlere karşı koyar ve onu korumaya çalışır.

İstanbul metropolitan alanı içinde nefes alınabilen ,su ve yeşilin bütünleştiği tek alanın Boğaziçi olmasının, bölgeyi kurtarmaya yeteceği şüphelidir. Boğaziçi, tarihi ve sosyal değerleri ile daha geniş halk kitlelerinin yararına sunulan, belirli sayıda insanın ikamet ettiği, fakat çok daha fazla insanın yararlandığı bir yer olmalıdır. Diğer deyişle Boğaziçi, dolayısıyla Anadoluhisarı kısmen konut daha çok dinlenme ve eğlence alanlarından oluşmalıdır.

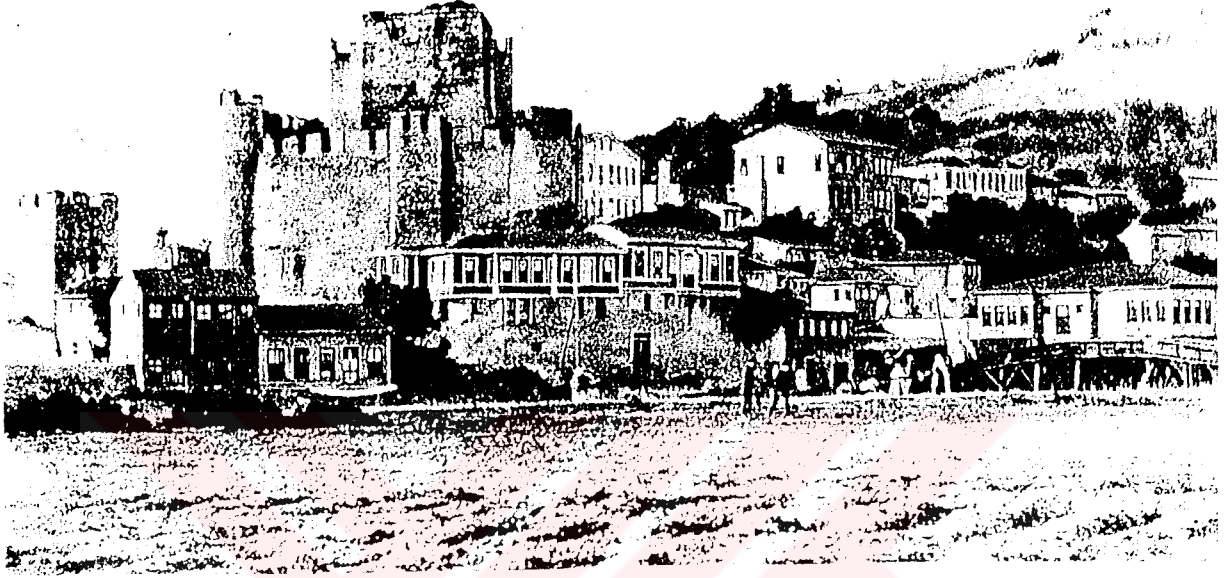
Osmanlı döneminde Boğaziçi'nin en renkli eğlence yerlerinden olan,derelerinde sandal sefaları yapılan, çayırlarında mesireler kurulan Anadoluhisarı'na eski canlı yaşantısı yeniden kazandırılmalıdır.

RESİMLER

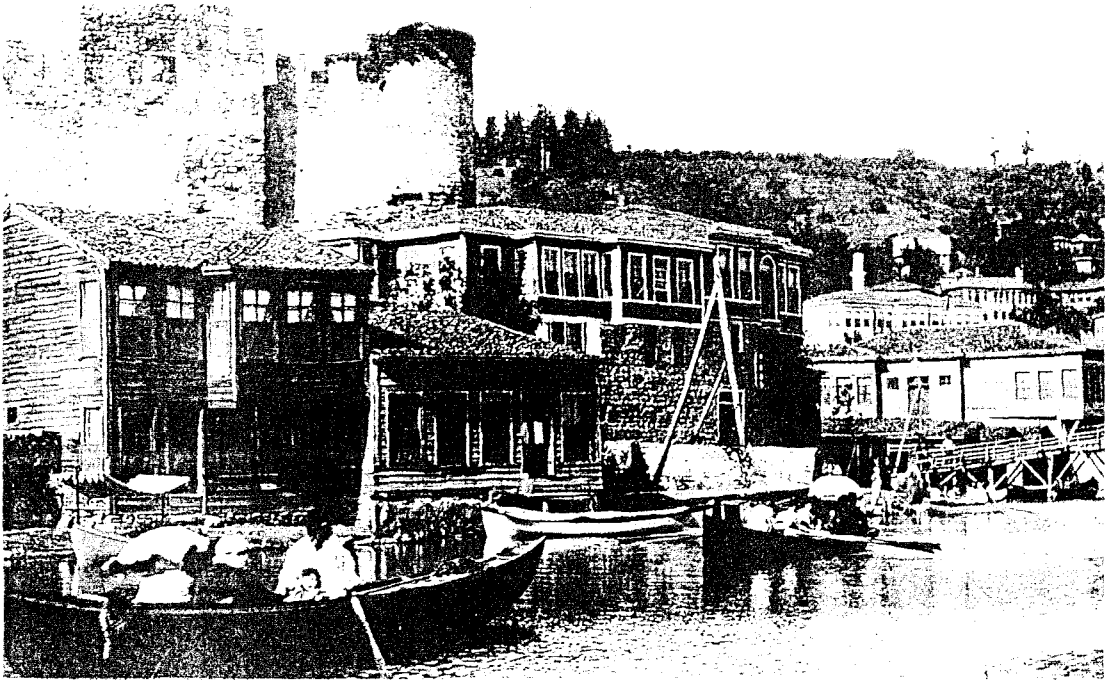
Bosphore. Anatoli Hissar.

اندرلی حصار

Resim 1.

19.yy başında Anadolu Hisarı'na ait bir kartpostal. Bu resimde Göksu köprüsü ahşaptır. Boğaziçi silüetinde önemli yer tutan surüstü köşkleri görülmektedir.

Resim 2.

19. yy. sonlarında Anadolu Hisarı surüstü köşkleri ve Göksu girişindeki yalılar.

Resim 3.

1915-20 lere ait bu resimde kalenin ve köprünün o dönemdeki durumu görülmekte. Göksu deresi boyunca uzanan çekek yerlerinden biri de köprünün hemen yanbaşıında konumlanmıştır.

Resim 4.

Anadolu Hisarı surüstü köşkü, 1971'de yanmıştır.

Eski bir resimde Göksu girişindeki yalılar

Resim 5

Göksu'dan Boğaz'a bakış ve Göksu girişindeki yalılar (1996)

Resim 6 Toplarönü Sokağına Giriş

Resim 7 Kale Burcu ve Setüstü Sokak

Resim 8
Anadoluhisari'nda korrunmuş bir konut

Resim 9
Anadoluhisari'nda merdivenli bir sokak

Resim 10

19.yy. sonlarında Göksu deresi.

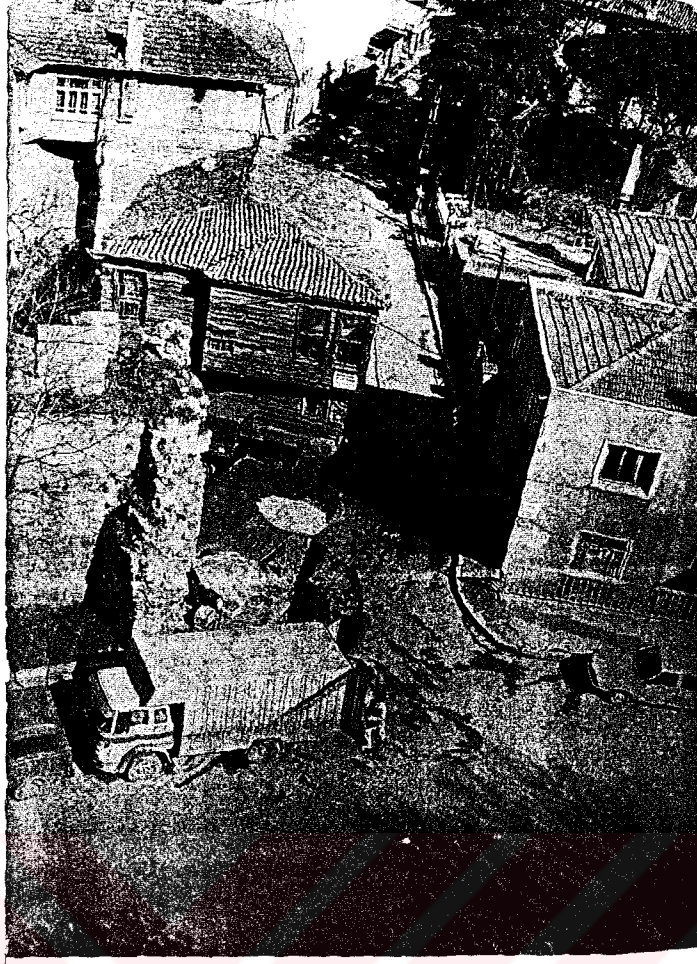
Resim 11

Göksu deresi Arappaşa yalısı, bugün yıkılmıştır.

Resim 12

Göksu deresi 1996. Göksu deresi yalılarının büyük çoğunluğu yok olmuştur.

Resim 13
Hisar'dan Kızılsırçe sokağına bakış.

Resim 14
Eski bir çömlekçi ustası.

KAYNAKLAR

- 1- Ağat, N., 1963. " Boğaziçi'nin Turistik Etüdü ", yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 2- Arseven,C.E.,1989. "Eski İstanbul", Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul
- 3- Arslan, N., 1992. " Gravür ve Seyehatnamelerde İstanbul (18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl)", İstanbul Büyükşehir Belediyesi yay., İstanbul.
- 4- Aysel, N., 1994. " Boğaziçi'nde Topoğrafik Özelliklerden Kaynaklanan Yapı Tipleri. Bir Model Analizi Arnavutköy ", Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, M.S.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 5- Aysu, Ç., 1973. " Boğaziçi ve Çevresinin Doğal Yapısı ", İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Bildiri, 3, İstanbul.
- 6- Ayverdi, E.H., 1974. "Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)" , Baha Matbaası, Cilt IV, İstanbul.
- 7- Ayverdi, S., 1982. " Boğaziçi'nde Tarih", İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul.
- 8- Belge, M., 1993. " İstanbul Gezi Rehberi ", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- 9- Birsal,S., 1980. "Boğaziçi Şingir Mıngır", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- 10-Beygo, B., 1983. " Anadoluhisar'da Mahalle Ölçeğinde Koruma Amacına Yönelik Çalışma "., Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- 11-Çeçener,B., 1995. "İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları", TMMOB Yayınları, İstanbul.
- 12-Çubuk,M.,1971. "Boğaziçi Kıyı Mekanının Düzenlenmesinde Bazı İlkeler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul
- 13-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994. "Anadoluhisarı", "Boğaziçi", "Göksu" maddeleri, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1. ve 2. Cilt, İstanbul.
- 14-Eldem, S.H. 1979. " Boğaziçi Anıları " ,Alarko Yayını, İstanbul.
- 15-Erdenen,O., 1993. "Boğaziçi Sahilhaneleri I", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No:12 , İstanbul.
- 16-Erhat,A., 1989. "Mitoloji Sözlüğü", Remzi Kitabevi Yayını, İstanbul.
- 17-Erinç, S., 1973. " Doğal Ortam ve Sonuçları ", İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Bildiri 2, İstanbul.
- 18-Evin, İ., 1995. " Boğaziçi'nden Son Mektuplar, Göksu'ya Veda", İstanbul Dergisi, Sayı 12, İstanbul.
- 19-Evyapan, G.A., 1972. " Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri", O.D.T.Ü. yayını, Ankara.
- 20-Eyice, S., 1973. " Bizans Devrindeki Boğaziçi Hakkında Bazı Görüşler ", İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Bildiri 9 İstanbul.
- 21-Flandin, 1855. "L'orient", Paris.
- 22-Gabriel,A., "İstanbul Türk Kaleleri" Çev:Alp Ilgaz, Tercüman 1001 Temel Eser Yayını, İstanbul.

21-Flandin, 1855. "L'orient", Paris.

22-Gabriel,A., "İstanbul Türk Kaleleri" Çev:Alp Ilgaz, Tercüman 1001 Temel Eser Yayını, İstanbul.

23-Gülersoy, Ç. 1975. "Boğaziçi'ni Korumak",Şehircilik Enstitüsü Dergisi 10, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.

24-Gülersoy, Ç., 1987. "Göksu'ya Ağıt" Turing Yayınları, İstanbul.

25-Hisar,A.Ş., 1968. "Boğaziçi Yalıları", İstanbul.

26-İslam Ansiklopedisi, 1970. " Boğaziçi " maddesi, İstanbul M.E.B.yayınları, S. 656.

27-İslam Ansiklopedisi, 1991. "Anadoluhisarı" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 3.Cilt, İstanbul.

28-İstanbul Ansiklopedisi, 1958. "Anadoluhisarı" maddesi, Tan Matbaası, S.802.827, İstanbul.

29-"İstanbul Haritaları (Ortaçağdan Günümüze)", 1990. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, İstanbul.

30-Kayra, C., 1990. " İstanbul Mekanlar ve Zamanlar ", Akbank Kültür, Ak Yayınları, İstanbul.

31-Keleş,R., 1993. "Kentleşme Politikası", İmge Kitabevi, İstanbul.

32-Kömürçiyen, E.Ç., 1989. " İstanbul Tarihi - 17. Asırda İstanbul ", çev. H.D. Andreasyan, Eren Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.

33-Kuban, D., 1973. " Osmanlı Çağında Boğaziçi Yerleşmesi ", İstanbul Boğazi ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Bildiri 10, İstanbul.

- 34-Kuban,D.,1970. "İstanbul'un Tarihi Yapısı", Mimarlık Dergisi,S.5,İstanbul.
- 35-"Küçüksu Kasrı", 1995. TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul.
- 36-Mamboury, E.,1953. "The Tourists İstanbul", Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul.
- 37-Mantran,R., 1990. "17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul" , Çev:Mehmet Ali Kıçıbay, Enver Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, I.Cilt, Ankara.
- 38-Melling,M., 1819. "Voyage Pittoresque De Constantinople et des Dives Du Bosphore", Paris.
- 39-Ortaylı, İ., 1981. " İstanbul'dan Sayfalar " , Hil Yayınları, İstanbul.
- 40-Pamay,B.,1975. "Tabii ve Tarihi Sit Olarak Boğazici", Şehircilik Enstitüsü Dergisi 10, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- 41-Pardoe, Miss J., 1838. "The Beauties of the Bosphorus", Londra.
- 42-Piccinato, L., 1970. " Büyük İstanbul Hazım Planı Ana Hatları İzah Raporu ", Mimarlık Dergisi, S.5, İstanbul.
- 43-Sünbüllük,E.S., 1953. "Anadolu ve Rumeli Hisarları Tarihi", Onan Basımevi, İstanbul.
- 44-Söylemezoğlu, H.K., 1973. " Boğaziçi'nde Yerleşmelerin Mimarlık Yönünden Analizi ", İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Bildiri 17, İstanbul.
- 45-Şehsuvaroğlu, H., 1986. " Boğaziçi'ne Dair ", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.

46-Yapı Dergisi, 1990. "İstanbul Niçin Bu Hale Geldi ?", S.100, İstanbul.

47-Yazıcıoğlu, L., 1980. " Boğaziçi Kıyı Yapıları, Tarihsel Biçimlenişleri, Çağdaş Biçimlenişlerde Temel İlkeler Önerisi ", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.D.M.M.A. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

48-Yurt Ansiklopedisi, " İstanbul " maddesi, S.3797.

49-Yücel,E., 1976. "Anadoluhisarı", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S. 56/335, İstanbul.

